

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет технології зерна і зернового бізнесу
Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Освітня програма «Міжнародна торгівля зерном»
Кафедра управління бізнесом

ДО ЗАХИСТУ:

Завідувач кафедри
управління бізнесом
д.е.н., проф. Басюркіна Н.Й.

_____ 2023 р.
«___»_____

ДИПЛОМНА РОБОТА

**Тема: «Планування підвищення ефективності діяльності
зернозберігаючих підприємств України»**

Дипломник: _____ Пучков Д.В.

Керівники: _____ д.е.н., проф. Басюркіна Н.Й.

_____ к.е.н., доц. Шалений В.А.

Одеса 2023 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384

Форма № Н-9.01

Одеський національний технологічний університет

Навчально-науковий інститут прикладної економіки та менеджменту ім. Г.Е. Вейнштейна
Факультет технології зерна і зернового бізнесу
Кафедра управління бізнесом
Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр
Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Освітня програма «Міжнародна торгівля зерном»

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри
управління бізнесом
д.е.н., проф. Басюркіна Н.Й.

« ____ » _____ 202_ р.

ЗАВДАННЯ
на дипломну роботу студентів

Пучкову Дмитру Вячеславовичу

1. Тема роботи: «Планування підвищення ефективності діяльності зернозберігаючих підприємств України» і керівники роботи д.е.н., проф. Басюркіна Н.Й. та к.е.н., доц. Шалений В.А. затверджені наказом по академії від 15.09.2022 р. № 590-03.
2. Строк подання студентом закінченої роботи 01 червня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: міжнародні та українські законодавчі акти, наукові видання зарубіжних та українських авторів, методичні вказівки кафедри управління бізнесом ОНТУ, прогнози та експертні оцінки, опубліковані в ЗМІ, аналітичні дослідження ринку зерна тощо.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які необхідно розробити):
  - 4.1. Вступ
  - 4.2. Теоретичні та методологічні аспекти управління ефективністю підприємств
  - 4.3. Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища ПрАТ «Любашівський елеватор»
  - 4.4. Розробка заходу з підвищення ефективності діяльності ПрАТ «Любашівський елеватор»

4.5. Висновки

5. Перелік графічного та ілюстративного матеріалу:

Рисунок 1. Підходи до визначення поняття «ефективність»

Рисунок 2. Фактори формування ефективності діяльності

Рисунки 3,4,5. Динаміка основних показників ринку зерна України

Таблиця 1. Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства

Таблиця 2. Розрахунок показників інвестиційної привабливості проєкту

Таблиця 3. Вплив інвестиційного проєкту на основні показники діяльності підприємства

Таблиця 4. Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства до та після впровадження заходу

6. Дата видачі завдання – « ____ » _____ 202__ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи
1.	Обробка зібраних даних виробничо-господарської практики	до 05.04.23 р.
2.	Робота з літературними джерелами та розробка теоретичної частини роботи	06.04.23 р. – 25.04.23 р.
3.	Надати характеристику методам розрахунку ефективності	26.04.23 р. – 30.04.23 р.
4.	Виконати аналіз ринку зерна України	01.05.23 р. – 05.05.23 р.
5.	Застосувати один з методів розрахунку ефективності для аналізу зернозберігаючого підприємства	06.05.23 р. – 15.05.23 р.
6.	Запропонувати шляхи підвищення ефективності зернозберігаючого підприємства	16.05.23 р. – 22.05.23 р.
7.	Оформити пояснювальну записку відповідно до вимог, передбачених методичними вказівками	23.05.23 р. – 25.05.23 р.

Керівники

д.е.н., проф. Басюркіна Н.Й.

к.е.н., доц. Шалений В.А.

Студент

Пучков Д.В.

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра

КРБ містить 111 сторінку, 35 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел з 61 найменувань, 1 додаток.

Метою виконання роботи є дослідження теоретико-методичних основ та практичних рекомендацій щодо оцінки ефективності діяльності підприємств зернозберігаючої галузі і обґрунтування напрямів її підвищення.

Об'єктом аналізу, узагальнень і дослідження виступають процеси оцінки ефективності діяльності підприємств зернозберігаючої галузі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності зернозберігаючих підприємств.

Завданням роботи передбачено узагальнити теоретико-методичні підходи до визначення категорії «ефективність діяльності підприємства»; проаналізувати стан та перспективи розвитку зернозберігаючої галузі України; провести комплексний аналіз економічної і соціальної ефективності діяльності зернозберігаючого підприємства; розробити практичні рекомендації по підвищенню ефективності діяльності підприємств на основі виявлених резервів; оцінити вплив впровадження практичних заходів на економічну і соціальну ефективність діяльності підприємства.

За результатами виконаної роботи сформульовані висновки та рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності зернозберігаючих підприємств.

Одержані результати можуть бути використані на підприємствах як заходи по вдосконаленню їх роботи.

Рік виконання роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

THE SUMMARY

at the Bachelor's Work

The BW contains 111 pages, 35 tables, 8 figures, a list of sources used from 61 titles, 1 application.

The purpose of the work is to develop the theoretical and methodological foundations and practical recommendations for evaluating the efficiency of the enterprises of the grain storage industry and substantiating the directions for its improvement.

The object of analysis, generalizations and research is the process of evaluating the efficiency of the activities of grain storage industry enterprises.

The subject of research is the theoretical and methodological principles and practical recommendations for increasing the economic and social efficiency of grain storage industry enterprises.

The task of the work is to generalize the theoretical and methodological approaches to the definition of the category «enterprise activity efficiency»; to analyze the state and prospects of development of the grain storage industry market of Ukraine; conduct a comprehensive analysis of the economic and social efficiency of grain storage enterprise of the industry; to develop practical recommendations for increasing the efficiency of enterprise based on identified reserves; to assess the impact of the implementation of practical measures on the efficiency of enterprise.

According to the results of the work, the conclusions and recommendations for increasing the efficiency of the grain storage enterprises activities.

The results can be used in enterprises as measures to improve their work.

Year of work performance 2023.

Year of work protection 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	11
1.1. Поняття та види ефективності діяльності	11
1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності	23
1.3. Фактори та резерви підвищення ефективності діяльності	35
Висновки до розділу 1	42
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРАТ «ЛЮБАШІВСЬКИЙ ЕЛЕВАТОР»	44
2.1. Характеристика та діагностика стану ринку зерна України	44
2.2. Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Любашівський елеватор»	53
2.3. Аналіз ефективності господарської діяльності ПрАТ «Любашівський елеватор»	53
Висновки до розділу 2	76
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДУ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ЛЮБАШІВСЬКИЙ ЕЛЕВАТОР»	79
3.1. Техніко-економічне обґрунтування доцільності впровадження на операціях попереднього та основного очищення зерна сепаратору SMA 206-6	79
3.2. Розрахунок економічної ефективності впровадження на ПрАТ «Любашівський елеватор» сепаратору SMA 206-6	80
3.3. Розрахунок впливу заходу на показники діяльності підприємства	87
Висновки до розділу 3	90
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	92
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	106
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Економіка як наука розглядає отримання благ з обмеженої кількості ресурсів. Маючи в своєму розпорядженні деяку кількість ресурсів, потрібно максимально задовольнити все зростаючі потреби суспільства. При цьому, по-перше, ресурси завжди обмежені, вони мають в кожен поточний період часу конкретні кількісні значення; по-друге, потреби, пов'язані зі споживанням більшості благ, якими володіє суспільство, не мають кінцевого кількісного значення. Оцінка ефективності діяльності підприємств в економічній науці базується на оцінці використання ресурсів суб'єктів господарювання, і зіставленні результатів з витратами, які в кожній сфері економічної діяльності, в т. ч. в харчовій промисловості та зернозберігаючій її галузі зокрема, мають істотні відмінності, що зумовлює необхідність дослідження специфічних факторів, які визначають рівень та напрями підвищення ефективності. Все це дозволяє визначити дослідження теоретичних та методичних аспектів управління ефективністю на підприємствах харчової промисловості як важливу науково-практичну задачу сьогодення.

Розбудова конкурентного ринкового середовища на внутрішньому ринку та прискорення процесів інтеграція України в глобальний економічний простір обумовлює необхідність постійного підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарської діяльності. Зростання витрат виробництва, що пов'язане із удорожчанням енергоресурсів, погіршення інвестиційного клімату внаслідок війни з РФ, зниження попиту на внутрішньому ринку через значне падіння купівельної спроможності населення, відсутність послідовних дій та політичної волі вищого керівництва держави щодо здійснення економічних реформ, нестабільність податкового та дозвільного законодавства – істотні зовнішні чинники, які негативно впливають на ефективність діяльності вітчизняних підприємств в цілому та зернозберігаючих зокрема. Частина факторів виникла або активізувала свій вплив за кілька останніх років, що потребує більш детального вивчення, а також удосконалення діючого організаційно-економічного механізму функціонування підприємств, що, в свою чергу, є

вагомим фактором активізації процесу економічного зростання. Зазначене вище свідчить про виключну актуальність теми роботи в контексті розв'язання практичних завдань підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості вітчизняних харчових підприємств.

В умовах військових дій на території України та відновлення світової економіки від наслідків Covid-19 значно зростає роль забезпечення не тільки економічної, а соціальної ефективності на всіх рівнях господарювання. В Україні необхідність першочергового врахування соціальних аспектів підвищення ефективності сьогодні пов'язана з необхідністю забезпечити хоча б мінімальний рівень стабільності особливо в регіонах, які найбільш постраждали та страждають від російської агресії. З урахуванням ролі харчової промисловості, як однієї з найбільш соціально значущих, адекватна оцінка та підвищення соціальної ефективності господарювання ще більш підкреслюють актуальність теми роботи.

Питаннями підвищення ефективності господарської діяльності підприємств харчової промисловості займалися вітчизняні та зарубіжні учені-економісти: Л. Абалкін, В. Андрійчук, М. Баканов, Л. Белаков, К. Макконнелл, С. Брю, Б. Голд, А. Горобець, З. Двуліт, С. Ейлон, Л. Єрмолович, В. Коріненко, О. Кузьмін, А. Куценко, С. Мочерний, І. Золотих, Р. Покровський, В. Рибін, А. Савченко, І. Ковальчук, О. Селезньова, В. Черник, І. Швець, Т. Поспелов, О. Щурик та інші.

В працях зазначених науковців висвітлено їх погляди на сутність поняття «ефективність діяльності»; досліджено фактори формування основних економічних показників, підходи до оцінювання ефективності, запропоновано методи вимірювання ефективності діяльності підприємств. Однак, отримані наукові результати проведених досліджень не у повній мірі дозволяють забезпечити розвиток і ефективність діяльності підприємств в умовах майже постійних кризових явищ останніх років. Крім того, вимагає подальших досліджень оцінка впливу на рівень ефективності специфічних галузевих

чинників, що також має бути враховано при визначенні напрямів зростання ефективності діяльності на зернозберігаючих підприємствах.

Усе вищезазначене зумовлює виключну актуальність обраної теми дослідження.

Метою роботи є дослідження теоретико-методичних основ та практичних рекомендацій щодо оцінки ефективності діяльності підприємств зернозберігаючої галузі і обґрунтування напрямів її підвищення.

Відповідно до мети в роботі поставлені наступні **завдання**:

- узагальнити теоретико-методичні підходи до визначення категорії «ефективність діяльності підприємства»;
- проаналізувати стан та перспективи розвитку зернозберігаючої галузі України;
- провести комплексний аналіз економічної і соціальної ефективності діяльності зернозберігаючого підприємства;
- розробити практичні рекомендації по підвищенню ефективності діяльності підприємств на основі виявлених резервів;
- оцінити вплив впровадження практичних заходів на економічну і соціальну ефективність діяльності підприємства.

Об'єкт дослідження – процес оцінки економічної і соціальної ефективності діяльності підприємств зернозберігаючої галузі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності зернозберігаючих підприємств.

Теоретичною та методологічною основою роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно оцінки ефективності діяльності підприємств, методичні рекомендації з її оцінки. Дослідження виконувалось із застосуванням таких методів: аналізу, діалектичного пізнання, порівняння, синтезу, теоретичного узагальнення – для дослідження теоретико-методичних підходів до оцінки ефективності діяльності; групування, системного аналізу, абстрактно-логічного аналізу, економіко-статистичного, системного та

порівняльного аналізу – для проведення аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств; експериментального – під час оцінки ефективності впровадження заходів по підвищенню ефективності діяльності підприємств.

Інформаційною базою є фахові періодичні видання, присвячені оцінці ефективності діяльності підприємств, Закони України та інші нормативні акти, дані Державної служби статистики України, матеріали фінансової та статистичної звітності підприємства зернозберігаючої галузі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Поняття та види ефективності діяльності

Найважливішою характеристикою всіх видів підприємницької діяльності є економічна і соціальна ефективність. Згідно тлумачення П. Самуельсона і В. Нордхауса економічна ефективність – це отримання максимуму можливих благ від наявних ресурсів з проведенням постійного аналізу співвідношення вигоди (блага) і витрат, при цьому необхідно дотримуватися раціонального ведення діяльності. Виробник і споживач благ прагнуть до найвищої ефективності, максимізуючи при цьому свої вигоди і мінімізуючи витрати [1, с. 259]. Термін «ефективність» походить від латинського слова «effectus», що означає виконання або дію. Спочатку поняття ефективності відносили до техніки і технології. При цьому під ефективністю розуміли міру виконаної роботи по відношенню до витраченої енергії або співвідношення між фактичним і потенційним результатом будь-якого процесу [2, с. 33]. Пізніше стали застосовувати поняття ефективності до економічної діяльності, розглядаючи ефективність виробничого процесу як відношення того, що вироблено, до того, що необхідно для виробництва [2, с. 41].

Ефективність економічної діяльності ще більш чітко підкреслює оцінний характер категорії «ефективність». Вона завжди пов'язана зі ставленням цінності результату до цінності витрат і може мінятися зі зміною оцінок [3, с. 121]. Економічна ефективність – найважливіша соціально-економічна категорія, для якої характерні властивості динамічності, і яка має глибокі історичні корені. Ефективність виробничої діяльності властива різному рівню розвитку продуктивних сил кожної суспільної формації.

Ефективність як одне із загальних і головних понять в економіці формується під впливом усього спектра факторів і відносин у суспільстві. В сучасній економічній науці ефективність є відображенням управління ресурсами і витратами підприємства в довгостроковій перспективі. Дане

бачення ґрунтується на вивченні підходів В. Андрійчука, В. Базилевича, П. Друкера [4–7]. Так, В. Базилевич [6, с. 512] розглядає ефективність як віддачу, результативність діяльності підприємства, що свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто відображає якість економічного зростання. П. Друкер [7, с. 402] розглядає ефективність як «робити речі правильно». Науковець підкреслює, що спочатку управлінці визначають правильний цільовий орієнтир діяльності підприємства, а потім намагаються досягти його з використанням мінімальної кількості ресурсів. В. Андрійчук [4 с. 418; 5 с. 111] трактує ефективність як економічну категорію, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому під час вимірювання ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат. Своєю чергою, «Економічна енциклопедія» містить визначення ефективності як відносного ефекту, результативного процесу та проєкту, що визначається як відношення результату до затрат, які зумовили його одержання [8, с. 507]. Зважаючи на широкий спектр суджень щодо визначення категорії «ефективність», в економічній практиці можна виділити три підходи до її трактування (рис. 1.1).

Для кращого розуміння суті економічної ефективності діяльності підприємства І. Ковальчук чітко розмежовує такі поняття як: «результат діяльності», «економічний ефект», «економічна ефективність» і «критерій економічної ефективності» [10 с. 211]. Результат діяльності підприємства визначається характером його діяльності. Результатом може бути обсяг виробленої продукції, виконаних робіт або послуг. Проте не завжди результат діяльності вимірюється кількістю якісної продукції. Можлива ситуація коли результатом діяльності підприємства є неякісна продукція (брак). Брак – це негативний, але все ж таки результат.

В економічній літературі поняття «економічний ефект» і «економічна ефективність» не завжди розмежовуються. Так, Л. Тарасенко, С. Пилипенко, Ю. Левченко, Н. Шекмар, розмежовуючи зазначені поняття, зауважують, що ефект

характеризує результат діяльності [10–13], а М. Джиман вважає, що ефективність означає співвідношення результату й витрат для його отримання [14].

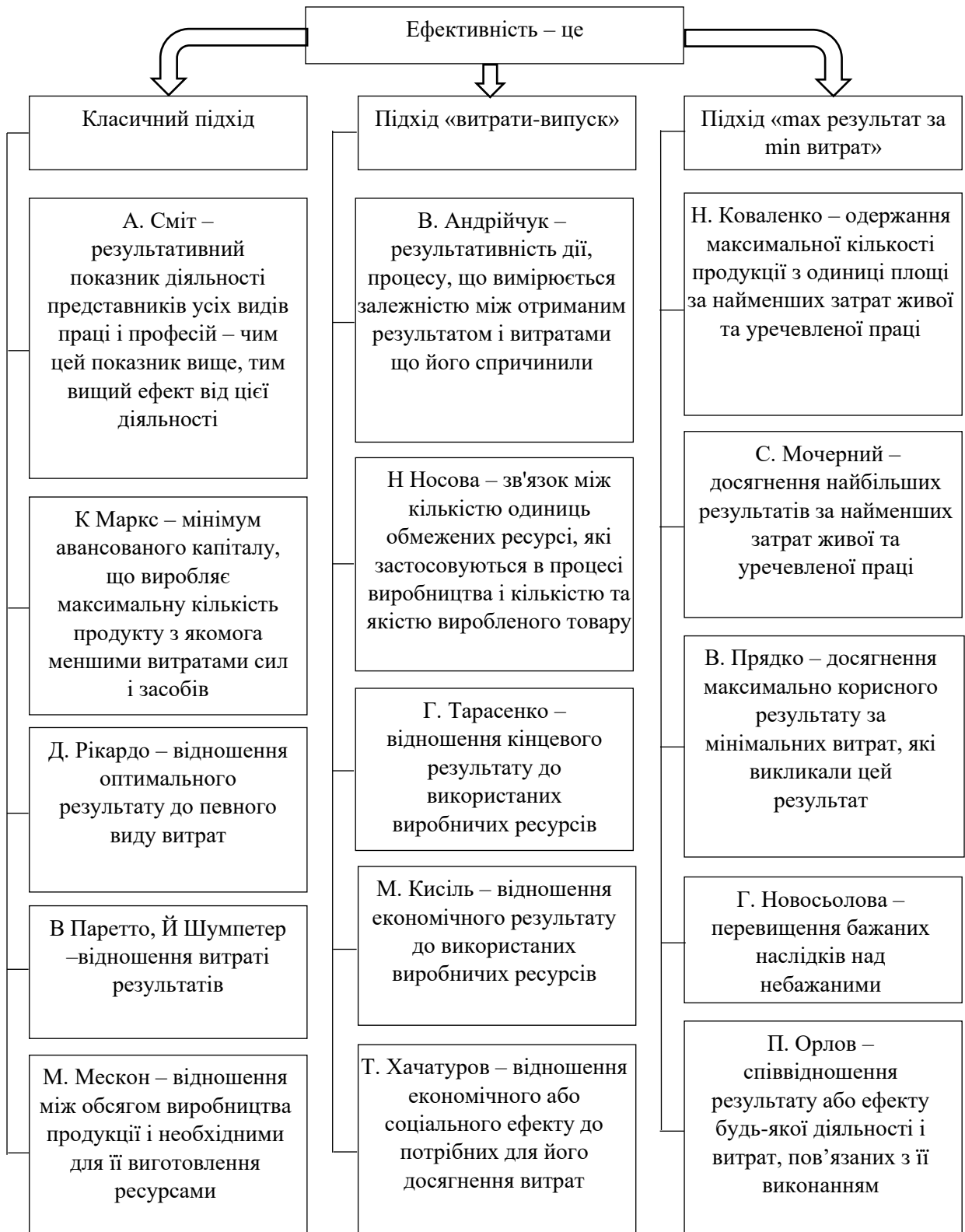

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття «ефективність»

Суть підвищення економічної ефективності полягає в досягненні найвищого ефекту або результату при найменших витратах [14]. Подібні думки висловлюють автори «Економічної енциклопедії», які економічний ефект трактують як корисний результат економічної діяльності, що вимірюється як різниця між грошовими доходами від такої діяльності та грошовими витратами на її здійснення, а економічну ефективність як досягнення найбільших результатів за найменших витрат праці [8, с. 512].

У практиці господарювання поряд з проблемою економічної ефективності діяльності підприємства часто постає питання про надійність функціонування підприємства. Ці два поняття не можна ототожнювати. Надійність функціонування підприємства слід розглядати як технічну, технологічну, організаційну, фінансову та іншу надійності. Однак найбільш характерною ознакою надійності роботи підприємства є фінансова стійкість, оскільки вона відображає кінцеві результати діяльності підприємства. М. Джиман вважає, що фінансова надійність – це здатність підприємства доволі довго успішно виконувати свої фінансові обов'язки перед інвесторами, партнерами, робітниками, службовцями і бюджетом [14], а О. Савицька фінансову надійність трактує як «...здатність підприємства зберігати основні показники оптимального рівня при роботі у визначених умовах» [15].

Розглянемо детальніше зміст поняття «економічна ефективність». У сучасній вітчизняній науці можна виділити два напрями дослідження економічної ефективності:

– традиційний, що пов'язаний з розвитком класичної політекономії, особливо марксистської економічної доктрини, і тривав до кінця 90-х рр. XX ст. (дослідниками цього напрямку є Л. Абалкін, Л. Єрмолович, О. Лизунова, К. Лейкіна);

– реформаторський, що розпочався з процесами активної трансформації вітчизняної економіки на початку 90-х рр. XX ст. (найбільш відомими представниками цього напрямку є Д. Заруба, С. Покропивний, С. Мочерний, В. Черняк).

Аналізуючи публікації представників традиційного напрямку вітчизняної науки, присвячені економічній ефективності, можна виділити два різних підходи до визначення змісту цього поняття: «витратний» і «ресурсний». Прихильник «витратного» підходу О. Лизунова вважає, що економічну ефективність можна визначити як «...співвідношення результатів діяльності і витрат» [16, с. 188]. Р. Покловський і В. Мухопадов, поняття економічної ефективності трактують як «...ступінь результативності витрат і рівень економічного прогресу суспільства» [17, с. 54]. Другий підхід у межах традиційного напрямку до поняття економічної ефективності – це «ресурсний». Один з відомих економістів Є. Смирницький економічну ефективність розглядає як «...досягнення виробничої мети з найменшими витратами засобів» [18, с. 118]. Водночас Т. Якимчук стверджує, що економічна ефективність – це «...ніщо інше, як отримання певного результату на одиницю використуваних ресурсів» [19, с. 185]. Традиційно прихильники зазначеного підходу розглядали такі ресурси, як матеріальні, фінансові і трудові. У результаті переходу до ринкових умов господарювання особливого значення набули не досліджувані раніше інформаційні ресурси, а також підприємницька здатність як особливий вид ресурсу, характерний для нової системи економічних відносин.

При порівнянні «витратного» і «ресурсного» підходів за їхнім результативним використанням, на нашу думку, перевагу слід надати «ресурсному», що зумовлено низкою причин:

– ресурси використовуються в різних сферах діяльності підприємства, і застосування методології ресурсного підходу дає змогу більш об'єктивно оцінювати ефективність роботи господарського суб'єкта в різних сферах, тоді як «витратний» підхід більше орієнтований на виробництво;

– ресурси як фактори виробництва будуть використані в майбутньому виробництві; вони статичні за своєю суттю; водночас витрати існують в динамічній формі, їх значною мірою характеризують змінність, тривалість, плинність; статика більш прийнятна для пізнання, ніж динаміка, тому категорія ресурсів є більш зрозумілою для людського сприйняття, ніж категорія витрат;

– категорія ресурсів має перевагу над категорією витрат за рівнем узагальнення, оскільки є основою функціонування мікро- і макроекономічних утворень – підприємств, організацій, галузей, ринків, фінансово-економічних систем окремих країн та світового господарства.

Тим не менш потрібно зауважити, що і «витратний», і «ресурсний» підходи не можуть в повній мірі використовуватися в сучасних умовах господарювання через те, що головні їхні постулати значною мірою суперечать економічним реаліям сьогодення. Подоланням зазначеної суперечності займаються економісти – представники реформаторського напрямку вітчизняної науки. Вони приділяють велику увагу умовам і механізму формування ринкової економіки в Україні. З початку 90-х рр. ХХ ст. науковці зробили спробу теоретичного обґрунтування становлення в нашій державі ринкових відносин. Серед їхніх здобутків потрібно відзначити такі досягнення, як розробка основ і механізму приватизації, закладення основ для вдосконалення податкової системи держави, визначення головних категорій ринкової економіки (економіки перехідного періоду), серед яких і категорія економічної ефективності. Достатньо зазначити, що вони запропонували ширше тлумачення витрат як «...витрачання матеріальних, трудових, фінансових, природних й інших видів ресурсів у вартісному виразі для забезпечення процесу розширеного відтворення» [20, с. 526]. Отже, вчені-реформатори надають нового змісту і звучання економічним поняттям відповідно до існуючих перетворень економічної системи країни. Для визначення економічних явищ і категорій вони здебільшого використовують західні підходи. З погляду на вищесказане, виникає потреба у більш ґрунтовному розгляді трактування категорії економічної ефективності, що є характерним для науки країн Заходу. Прийнята на Заході концепція ефективності – теорія продуктивності факторів (factor productivity, productivity of input) – трактує ефективність як «продуктивність» факторів виробництва. Відповідно до визначення, наведеного у «Британській енциклопедії», продуктивність слід розуміти як відношення того, що вироблено, до того, що необхідно для виробництва цієї продукції [21, с. 277]. Водночас американські економісти К. Макконнелл і С. Брю визначають економічну ефективність діяльності

підприємства як «...використання мінімальної кількості ресурсів для виробництва даного обсягу продукції при мінімальних середніх загальних витратах» [22, с. 245].

Таким чином, на всіх рівнях господарювання ефективність відображає зв'язок між ресурсами і результатами виробництва, у чому і полягає її суть.

Об'єктивно існують дві форми оцінювання участі економічних ресурсів у виробництві – їхнє застосування і використання. Застосовувані ресурси – це авансовані витрати для здійснення процесу виробництва. Вони є основними засобами підприємства («капітал»), його оборотними коштами («матеріали») і робочою силою («жива праця»). Використані ресурси формують загальні поточні витрати на виробництво продукції, які є окремими елементами цих витрат. Відповідно, використанням «живої праці» характеризуються витрати підприємства на заробітну плату, основного капіталу – витрати на амортизацію, матеріальних ресурсів – матеріальні витрати. Крім цього, іноді окремою групою виділяють загально фірмові накладні витрати.

Т. Поспелов підходить до оцінювання ресурсів з аналогічних позицій: доцільно з'єднані в єдиний комплекс, фактори виробництва утворюють виробничу потужність, яка має витратну і ресурсну характеристики [23]. Витратну характеристику він розуміє як використані ресурси, а ресурсну – як застосовувані ресурси.

Ефективність застосовуваних ресурсів характеризує узагальнюючий показник ($E_{зр}$), який обчислюється за формулою [1.1]:

$$E_{зр} = \frac{Ч_{п}}{Ч_{пп} + (\Phi_{ос} + \Phi_{об}) \times K_{пв}}, \quad (1.1)$$

де $Ч_{п}$ – обсяг чистої продукції підприємства;

$Ч_{пп}$ – чисельність працівників підприємства;

$\Phi_{ос}$ – середньорічний обсяг основних засобів підприємства (за залишковою вартістю);

$K_{пв}$ – коефіцієнт повних витрат праці.

Узагальнюючим показником ефективності використаних ресурсів є показник витрат на одиницю продукції, що характеризує рівень поточних витрат на виробництво і збут виробів (рівень собівартості).

Функціонуючи в умовах обмежених ресурсів, будь-яке підприємство завжди стоїть перед проблемою вибору найефективнішого поєднання будь-яких ресурсів, можливістю заміни певної кількості одного ресурсу необхідною за даних умов кількістю інших ресурсів (наприклад, заміни ручної праці механізованою). Найбільш раціонально в умовах обмежених ресурсів підприємство може діяти при ефективному використанні кожного виду ресурсів. Дослідження часткової ефективності використання окремих видів ресурсів і витрат, раціональних меж взаємозамінності ресурсів – важливий фактор теорії і практики ефективності. З урахуванням цього фактору схема формування ефективності використання ресурсів підприємства може бути подана таким чином (рис. 1.2).

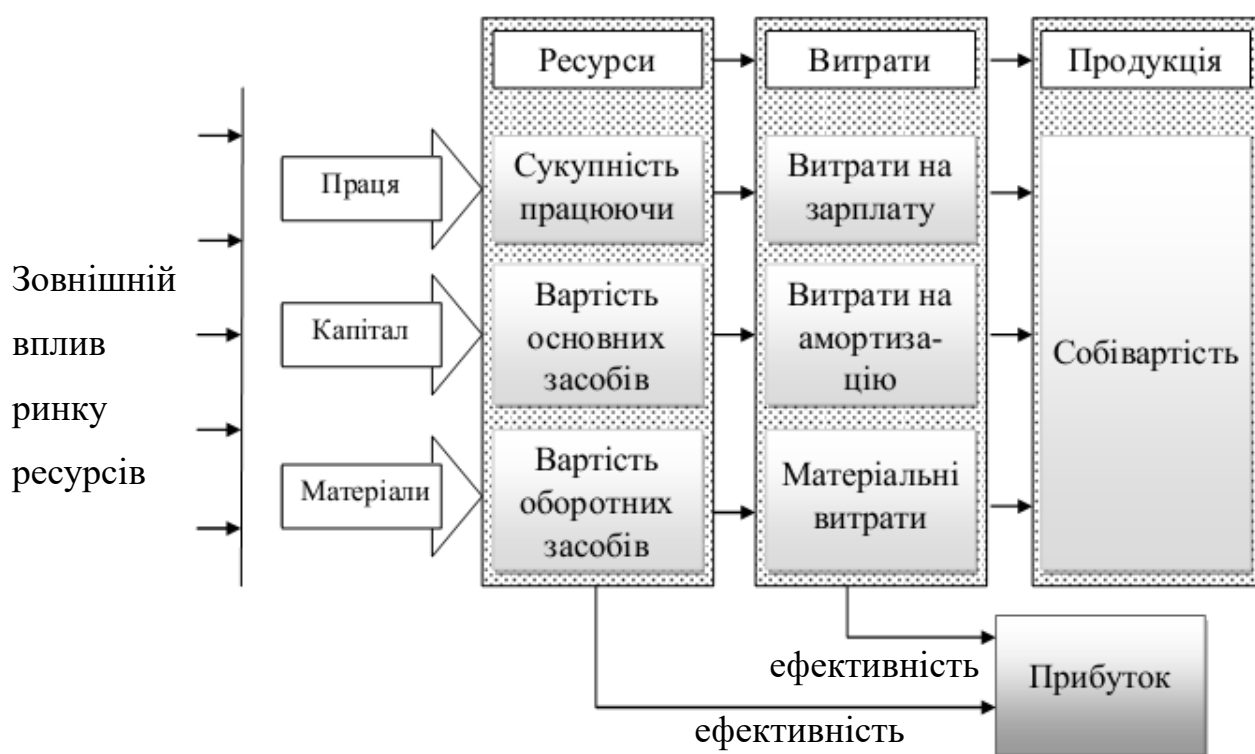

Рис. 1.2. Формування економічної ефективності діяльності підприємств з урахуванням впливу ринку ресурсів

Дискусія про те, що можна вважати результатом діяльності підприємства і, відповідно, співвідносити з витратами при визначенні показників ефективності, ведеться протягом тривалого часу. В більшості випадків однією з

найважливіших цілей діяльності підприємства є отримання прибутку. Необхідний рівень прибутку дає змогу вирішувати цілий комплекс завдань, що зумовлюють як стабільність, так і ефективність даного бізнесу (забезпечуючи йому засоби для розвитку, задоволення інтересів власників, необхідні резерви), а також створення матеріальної основи для реалізації економічних функцій держави (шляхом відрахування податків). Якщо зіставити прибуток і витрачені на його одержання ресурси, то можна дискутувати про ефективність діяльності підприємства. Недостатній рівень прибутку, який не відповідає вимогам ринку (як на мікро-, так і на макрорівні), призводить до динамічного перерозподілу ресурсів в економіці. Таким чином, прибуток – важлива характеристика результату діяльності підприємства. Більше того, деякі економісти вважають його основним. Так, Д. Ріск бере прибуток за інвестований капітал як відправний пункт аналізу. Водночас С. Ейлон, Б. Голл, і Ю. Сезан вважають, що «...відповідно до загальноприйнятої практики ...головним показником для адміністрації, що характеризує підсумкові результати діяльності, є відношення прибутку до інвестицій» [21, с. 277].

Підсумовуючи вищесказане, потрібно зазначити, що економічна ефективність відображає здатність господарюючого суб'єкта найкращим чином задовольнити потреби ринку за рахунок раціонального використання ресурсів. Саме цей аспект враховує у своєму визначенні ефективності К. Еклунд: «Під ефективністю розуміємо той факт, що необхідні товари виробляються за рахунок необхідних ресурсів» [24, с. 201].

Поняття ефективності не вичерпується лише економічною ефективністю. Вивчаючи праці науковців, приходимо до висновку, що для повного визначення категорії «ефективність» слід розглянути основні її види. Так, в економіці виділяють чотири типи ефективності (рис. 1.3).

Технологічна ефективність характеризується використанням ресурсів виробництва, основним її критерієм є максимальний вихід продукції з одиниці землі за збереження природного середовища і дотримання екологічної рівноваги [26, с. 201]. Економічна ефективність відображає ступінь реалізації виробничих

відносин і визначає ефективність виробництва продукції [25]. Соціальна ефективність характеризує соціальний розвиток і полягає у скороченні тривалості робочого тижня, збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнятості працівників, поліпшенні умов праці та побуту [27, с. 180].

Рис. 1.3. Основні види ефективності

В. Андрійчук у своїх наукових працях описував соціальну ефективність як ступінь задоволення потреб колективу підприємства, його власників у засобах і умовах життєзабезпечення [4; 5]. В свою чергу, екологічна ефективність пов'язана з таким використанням ресурсного потенціалу підприємства, що не завдає шкоди довкіллю і забезпечує виробництво екологічно чистої продукції. Екологічна ефективність для харчових підприємств досягається шляхом створення конкурентоспроможних за ціною товарів і послуг, які задовольняють потреби людей і підвищують якість життя, одночасно зменшуючи вплив на навколишнє середовище і ресурсомісткість. Досягнення економічної екологічної ефективності націлює підприємство на створення більшої цінності для споживачів за мінімізації забруднення середовища, відходів і використання ресурсів. З-поміж чотирьох видів ефективності найбільш повно вона трансформується в поняття економічної ефективності виробництва, яке може

відображати отриманий ефект від діяльності як у вартісних, так і в натуральних показниках, що, своєю чергою, призводить до більш вдалої оцінки функціонування суб'єктів господарювання. Тому економічна ефективність – це досягнення виробництвом найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці у вартісних та натуральних показниках [28, с. 8].

Незважаючи на домінуючу роль економічної ефективності як такої, що забезпечує реалізацію інтересів власників підприємницьких структур, сьогодні визначення та пошук шляхів підвищення соціальної ефективності набувають вирішального значення.

На думку А. Хоронжого [29, с. 139] соціальна складова ефективності характеризує ступінь використання підприємством потенційних можливостей трудового колективу й кожного працівника, його творчих здібностей, успішність вирішення соціальних завдань, поліпшення умов праці та побуту. Соціальна ефективність економічних перетворень вимірюється не лише матеріальними витратами суспільства, а й змістом і характером динаміки потреб, інтересів і ціннісних орієнтирів різних соціальних груп і прошарків. Науковець [29, с. 139] виділяє три групи критеріїв ефективності соціального управління:

- такі, що відображають суспільну користь, отриману внаслідок функціонування відповідних систем управління;
- такі, що розкривають сутність організування та функціонування власне керівних систем;
- критерії конкретної соціальної ефективності кожної організаційної структури управління, кожного учасника управління, кожного одиничного управлінського рішення, дій та відносин.

Під соціальною ефективністю також розуміють відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства [30, с. 41]. Соціальні показники мають вагомий вплив на результат діяльності підприємства, і якщо б вони були частиною системи показників діяльності підприємства, це б свідчило тільки про дійсно розумний підхід до визначення і розрахунку впливу окремих чинників, на разі соціального, на діяльність

торговельного чи будь-якого іншого підприємства, тобто зважені усі чинники, що мають прямий чи опосередкований вплив на діяльність підприємства.

Неухильне зростання соціальної ефективності є кінцевою метою сукупної виробничо-господарської діяльності промислового підприємства. З урахуванням цього, на думку І. Мовчана [31]. «економічну ефективність відносно соціальної слід вважати проміжною». Саме рівень економічної результативності функціонування підприємств слугує матеріальною і фінансовою базою розв'язання будь-яких соціальних проблем. З урахуванням цієї можливої обставини треба оцінювати соціальну ефективність. Проте об'єктивна оцінка соціальної ефективності зараз зустрічається з істотними труднощами, пов'язаними з відсутністю науково обґрунтованої і загально визнаної методики визначення її рівня. Вочевидь, таке явище зумовлене не лише браком уваги відповідних галузей науки до розв'язання цієї вкрай актуальної проблеми, але й надзвичайною складністю самих соціальних процесів. Тому за цих умов можна спиратися на дещо інтуїтивне і емпіричне уявлення про принципові підходи до оцінки соціальної ефективності:

– по-перше, треба виходити з того, що соціальна ефективність повинна визначатись на двох рівнях: локальному (на тому чи іншому підприємстві щодо ступеня задоволення певної сукупності соціальних потреб своїх робітників) та муніципальному і загальнодержавному (ступінь соціального захисту людей і рівня забезпечення соціальних потреб різних верств населення з боку місцевих органів та держави в цілому).

– по-друге, дуже важливим є визначення абсолютних масштабів і відносного рівня задоволення різноманітних соціальних потреб працівників того чи іншого підприємства за рахунок власних матеріальних і фінансових коштів, нагромаджених ним внаслідок виробничо-господарської і комерційної діяльності, застосування нових форм господарювання. До соціальних потреб робітників, які можуть бути задоволені підприємством у певній мірі (залежно від наявних можливостей), зокрема відносяться: збільшення розміру оплати праці понад встановлений державою мінімальний рівень заробітної плати; оплата

значної частини вартості або надання безкоштовних путівок до лікувально-оздоровчих закладів; дотації закладам громадського харчування підприємств тощо.

– по-третє, при загальній оцінці соціальної ефективності треба врахувати також ряд соціально важливих заходів, постійно здійснюваних за рахунок муніципальних (місцевих) і загальнодержавного бюджетів, що формуються, як відомо, під безпосереднім впливом існуючої системи оподаткування виробничих та інших прибуткових підприємств, а також їх спонсорської і благодійницької діяльності.

– по-четверте, конкретне визначення рівня соціальної ефективності повинно охоплювати кількісне вимірювання і оцінки ефекту та витрат по усій сукупності заходів. Кількісне вимірювання соціальної ефективності окремих груп здійснюваних заходів зводиться до обчислення непрямого економічного ефекту і витрат на його досягнення з наступним його порівнянням. При чому єдиною методикою розрахунку такого ефекту не існує. Тому в кожному окремому випадку слід застосовувати специфічний спосіб його визначення.

Отже, незважаючи на відмінності, економічна і соціальна ефективність є одним цілим, яке формує ефективність функціонування сучасного підприємства. Вони є одна для одної основою підвищення та розвитку. На даному етапі неправомірно ігнорується позитивний вплив соціальної ефективності на економічну ефективність підприємства. Соціальна ефективність є істотним чинником підвищення економічної ефективності. На мікрорівні, недооцінка власниками і керівниками підприємств підвищення соціальної ефективності не дозволяє використовувати в повній мірі здібності трудового колективу. Таким чином, лише єдність економічної і соціальної ефективності зможе надати підприємству всі шанси на подальший розвиток.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності

Економічний зміст поняття «ефективність» зумовлює важливість вирішення питань управління економічною ефективністю діяльності

підприємства. Поняття управління економічною ефективністю підприємства, насамперед, економічною, має поєднати в собі суть категорії «економічна ефективність» і загальний зміст терміну «управління». Управління з точки зору «класичного» менеджменту (Д. Речмен, М. Мескон та ін.) є «...процесом поєднання ресурсів для досягнення поставленої мети» [32, с. 298].

Основною метою діяльності підприємства у сфері економічної ефективності є забезпечення можливого результату виробничої діяльності при мінімальних витратах, інакше кажучи, досягнення оптимального співвідношення результатів і витрат, а отже – досягнення оптимального з можливих рівня економічної ефективності. З цих позицій управління економічною ефективністю – оптимальне поєднання ресурсів підприємства для досягнення бажаного рівня економічної ефективності.

Управління, як вважають сучасні вчені О. Кузьмін і О. Мельник, є цілеспрямованою дією на об'єкт з метою змінити його стану або поведінки в зв'язку зі зміною обставин [33, с. 200]. Таким чином, процес управління охоплює такі функції: планування, організація, мотивація, контроль, регулювання. Зазначені функції вважають загальними, тому що будь-яка інша управлінська діяльність здійснюється шляхом послідовного їх застосування [33, с. 203].

Оцінювання поточного стану системи («вихідних даних»), тобто оцінювання наявного рівня економічної ефективності діяльності, досягнутого господарюючим суб'єктом, можна виділити окремим етапом процесу управління ефективністю, при цьому необхідно врахувати і важливість результатів оцінювання для прийняття рішень про подальшу поведінку господарюючого суб'єкта і визначення цілей планування.

Реалізація всіх етапів процесу управління економічною ефективністю діяльності підприємства потребує введення певних кількісних характеристик, формалізованих параметрів для вимірювання ефективності, тобто визначеної системи показників.

На основі розглянутих структурних аспектів ефективності, а також співвідношення інтересів і впливу учасників бізнесу зовнішніх організацій

головні проблеми, пов'язані з розробкою і застосуванням системи показників ефективності, можуть бути згруповані таким чином:

- вимір результату (визначення об'єкта вимірювання, вибір вимірників з урахуванням можливої різнорідності продукції, що випускається);
- вимір витрат (ресурси і витрати за видами);
- вибір задовільних щодо аналізу співвідношень витрат і результатів при формуванні показників.

При вимірюванні результату важливо визначити об'єкт вимірювання, тобто усвідомити, що в даному виразі варто вважати результатом діяльності. Показники економічної ефективності розраховуються на основі прибутку й обсягу продажів. Інколи надають перевагу обсягу випуску продукції в натуральному виразі. При вимірюванні ресурсів необхідно класифікувати використані ресурси за факторами виробництва (умовно: «праця», «капітал», «матеріали»), а також за видами всередині кожного фактору. Сучасні вчені В. Серединська, Р. Федорович, О. Загородна здійснили групування показників за основними класифікаційними ознаками. Ці показники мають реально відображати економічні явища і процеси та забезпечувати їхнє однозначне розуміння, бути зрозумілими і динамічними [34, с. 156]. Кількість цих показників має бути достатньою для оцінювання окремих сторін роботи підприємства (рис. 1.4).

В. Ярова і В. Велієва розділяють показники ефективності господарської діяльності таким чином [35, с. 56]:

- вартісні і натуральні;
- кількісні і якісні;
- об'ємні і питомі.

Використання в розрахунках даних у натуральному виразі цілком допустимо (звичайно у разі випуску однорідної продукції). Що ж стосується якісних показників, то вони повинні мати деяку градацію рівнів, що дає змогу провести кількісні виміри. Щодо об'ємних і питомих показників, то можна сказати наступне: при вимірюванні ефективності об'ємні (абсолютні) показники

використовуються як дані для формування коефіцієнтів (відносних показників), що і впливає із самого визначення ефективності.

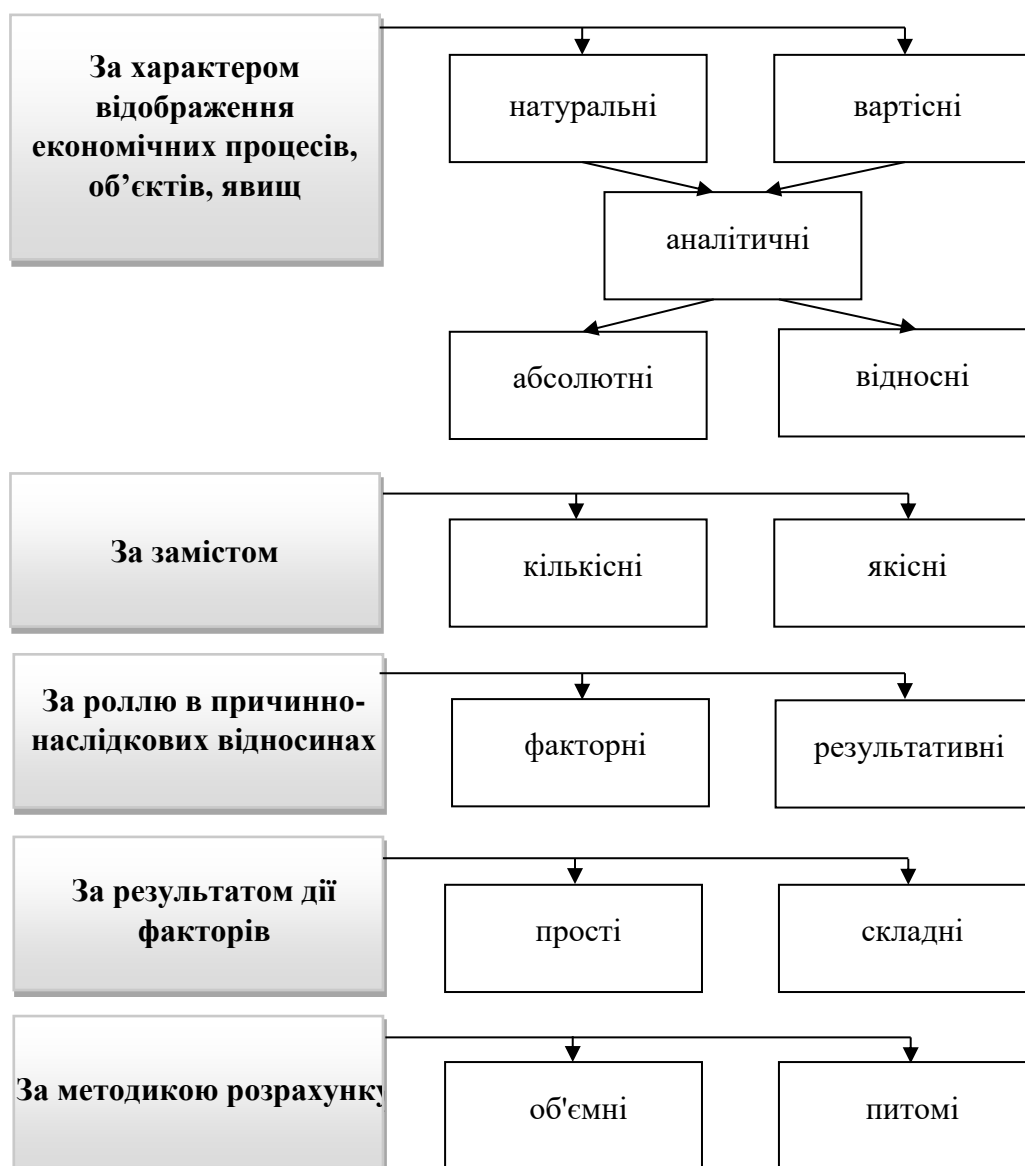

Рис.1.4. Класифікація оцінних показників ефективності діяльності

З огляду на зазначене більш прийнятним є підхід, що виділяє дві основні групи вимірників економічної ефективності діяльності підприємства. Перша група вміщує статистичні коефіцієнти ефективності. Це – вимірник продукції, поділений на вимірник витрат за визначений період часу. Інша група об'єднує динамічні індекси ефективності, які характеризують динаміку статистичних коефіцієнтів ефективності. До складу кожної групи входять три типи вимірників ефективності діяльності: приватний факторний, багатфакторний і сукупний факторний. Кожний з вимірників характеризує відношення продукції до витрат

(або ресурсів). В практиці оцінки ефективності діяльності застосовуються також зворотні показники, в яких витрати (ресурси) відносяться до результатів. У разі приватного факторного вимірника в знаменнику буде будь-який один елемент витрат або ресурс (праця, капітал, матеріали, інформація і ін.); коли вимірник багатofакторний, у знаменнику будуть кілька елементів витрат; як що ж йдеться про сукупний факторний вимірник, то у знаменнику будуть усі елементи витрат.

Наявні підходи до розробки системи показників економічної ефективності діяльності можна об'єднати у дві великі групи:

- системи, побудовані на основі одного узагальнюючого (інтегрального) показника;
- системи, верхній рівень яких формує перелік узагальнюючих показників ефективності діяльності підприємств загалом.

Показники, що входять до системи оцінювання економічної ефективності, мають відповідати загальним вимогам, передбаченим при формуванні систем вимірювання:

- придатність;
- повнота і вичерпний характер;
- унікальність і взаємозаперечний характер;
- надійність і об'єктивність;
- доступність для розуміння й однозначність.

Наразі існує велика кількість підходів до вирішення проблем як в Україні, так і в інших країнах, розроблено і застосовується багато показників економічної ефективності.

На практиці для управління ефективністю діяльності господарської одиниці необхідно розробити або вибрати систему показників, що відповідає особливостям галузі, а також завданням, поставленим при дослідженні. У низці досліджень розглянуто фінансові співвідношення показників витрат і результату. Як правило, це співвідношення прибутковості, рентабельності виробництва або оборотності капіталу. Так, О. Рац застосовує як відправний

пункт аналізу прибуток на інвестований капітал і вважає, що результати діяльності окремих структурних підрозділів фірми можуть бути виміряні шляхом співвіднесення їхнього випуску (за витратами) з їхніми активами [21, с. 278].

Цікавою також є модель оцінки ефективності діяльності, запропонована В. Коріненко [27, с. 181]. Він виділяє три аспекти ефективності:

- ефективність використання виробничих ресурсів;
- ефективність використання фінансових ресурсів;
- ефективність діяльності підприємства загалом.

Схожі підходи до вимірювання економічної ефективності діяльності підприємства запропоновані у працях інших зарубіжних і вітчизняних вчених. Так, А. Кулик включає в систему чотири групи показників [37, с. 211]:

- узагальнюючі показники;
- показники використання живої праці;
- показники використання основних засобів, оборотних коштів капітальних вкладень;
- показники використання матеріальних ресурсів.

Система показників ефективності діяльності має враховувати особливості формування бухгалтерської та фінансової звітності. Лише в такому випадку вона може дати адекватні та достовірні результати оцінки ефективності діяльності. З урахуванням цього система показників ефективності діяльності сучасних вітчизняних харчових підприємств має включати наступні групи:

- узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства;
- показники ефективності використання праці (персоналу);
- показники ефективності використання виробничих фондів;
- показники ефективності використання фінансових коштів.

Кожна з перелічених груп охоплює певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують загальну ефективність виробництва (діяльності підприємства) або ефективність використання окремих

видів ресурсів, що відображено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Система показників ефективності виробництва (діяльності)
первинних суб'єктів господарювання**

Узагальнюючий показник	Показники ефективності використання		
	праці (персоналу)	виробничих фондів	фінансових коштів
<ul style="list-style-type: none"> • Рівень задоволення потреб ринку • Виробництво чистої продукції на одиницю витрат ресурсів • Прибуток на одиницю загальних витрат • Рентабельність виробництва • Витрати на одиницю говарної продукції • Частка приросту продукції за рахунок интенсифікації виробництва • Народногосподарськ ий ефект використання одиниці продукції 	<ul style="list-style-type: none"> • Темпи зростання продуктивності праці • Частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці • Відносне вивільнення працівників • Коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу • Трудомісткість одиниці продукції • Зарплато місткість одиниці продукції 	<ul style="list-style-type: none"> • Загальна фондівддача (за обсягом продукції) • Фондовіддача активної частини основних фондів • Рентабельність основних фондів • Фондомісткість одиниці продукції • Матеріаломісткі сть одиниці продукції • Коефіцієнт використання найважливіших видів сировини й матеріалів 	<ul style="list-style-type: none"> • Оборотність оборотних коштів • Рентабельність оборотних коштів • Відносне вивільнення оборотних коштів • Питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції) • Рентабельність інвестицій • Строк окупності вкладених інвестицій

Формування системи показників для оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності здійснюється, насамперед, залежно від її спрямованості. Формуючи систему показників, що слугувала б повній аналітичній оцінці ефективності виробничо-господарської діяльності, треба враховувати значущість високого рівня використання трудових і матеріальних ресурсів для досягнення найкращих результатів господарювання. За цієї умови сукупність вимірників ефективності виробничо-господарської діяльності об'єднують у дві групи: перша – це узагальнюючі показники підприємництва; друга – показники використання ресурсів.

Представляючи собою складну поліструктурну та багатоаспектну економічну категорію, ефективність діяльності може розглядатися як латентна (прихована) характеристика об'єкта, вимір якої окремими показниками не дає суб'єкту оцінки якісної та достовірної інформації щодо загального досягнутого

рівня, структурних характеристик та профілю підприємства щодо фактично досягнутого та перспективного рівня ефективності діяльності.

Все це окреслює важливість побудови збалансованої та комплексної системи оцінних показників із визначенням ключових критеріїв оцінки та приватних (часткових) характеристик (ознак) ефективності діяльності.

У вітчизняній науковій літературі існують різні методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємств. Так, К. Сухарева та А. Колодьянова [38, с. 242] запропонували «багатокутник ефективності підприємства» – комплексний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємства з використанням інтегральних показників, що об'єднують десятки показників за вісьмома напрямками, а саме показники: економічної ефективності виробництва; ефективності використання праці; ефективності використання основних виробничих засобів; ефективності використання матеріальних ресурсів; ефективності використання фінансових коштів; якості продукції; фінансово-економічні; ефективності використання активів. Утім, дивлячись на безліч показників, які характеризують різні аспекти діяльності підприємства, а також продукції, що воно випускає, виникає сумнів щодо доцільності використання такої складної системи оцінювання.

Інший підхід полягає у дослідженні ефективності діяльності підприємства за допомогою показників рентабельності. А. Лебедева [39 с. 30] розкриває методичні аспекти аналізу рентабельності для оцінки ефективності діяльності підприємства на поточний момент. Утім, використання лише показників рентабельності для оцінки ефективності діяльності підприємства є на нашу думку недостатнім та недоцільним.

Для будь-якої оцінки, насамперед, потрібен певний критерій. Під критерієм ефективності зазвичай розуміється міра пізнання сутності ефективності, за якою роблять її кількісну оцінку [40, с. 255], або категорія, яка вказує на підстави для оцінки ефективності та є її мірилом [41, с. 115]. При цьому, критерії оцінки ефективності не завжди вибираються відповідно до оцінюваної категорії. Так, серед українських науковців популярним є багатокритеріальний

підхід до оцінки ефективності діяльності підприємства. Його прихильники [42, с.88] відносять до критеріїв ефективності щодо діяльності підприємства безліч характеристик та показників, зокрема: продуктивність, інноваційність, якість, економічність, прибутковість, дієвість, ринкові позиції тощо. Такий багатокритеріальний підхід, на нашу думку, ускладнює процес оцінювання ефективності та робить його результати важко інтерпретованими.

Серед закордонних методик оцінки ефективності діяльності значного поширення набули: модель Дюпона, ROI (рентабельність інвестицій), EPS (чистий прибуток на одну акцію), ROE (дохідність акціонерного капіталу), ROA (дохідність чистих активів), CF (грошовий потік), EVA (економічна додана вартість), EBITFA (операційний прибуток), MVA (ринкова додана вартість), BSC (збалансована система показників), CVA (грошова додана вартість), TSR (показник сукупної акціонерної дохідності), CFROI (грошовий потік віддачі на інвестований капітал).

Сьогодні однією з найпоширеніших методик оцінки ефективності діяльності є «Збалансована система показників» (Balanced Scorecard (BSC)) Д. Нортон і Р. Каплана, яка була розроблена як система комплексної оцінки бізнесу з урахуванням як фінансових матеріальних, так і нематеріальних факторів (активів) [43]. Збалансована система Д. Нортон і Р. Каплана трансформує стратегію в завдання й показники, що згруповані за чотирма різними напрямками, такими як фінанси, клієнти, внутрішній бізнес-процес, навчання й підвищення кваліфікації. Ця система є механізмом, мовою для поширення стратегії. За допомогою системи оціночних критеріїв вона інформує співробітників про рушійні фактори сьогодення й майбутнього успіху. Чотири складових збалансованої системи показників дозволяють досягти балансу між довго- й короткостроковими цілями, бажаними результатами й факторами їхнього досягнення, а також жорсткими об'єктивними критеріями й більш м'якими суб'єктивними показниками [44, с. 86].

Також слід зазначити, що існують й інші моделі збалансованих систем показників, як-от: модель BSC Л. Мейсела, піраміда ефективності К. Макнейра, Р. Ланча, К. Кросса, модель EP2 К. Адамса та П. Робертса, модель «стейкхолдерів», система селективних показників Ю. Вебера та інші. Кожна з моделей містить певний набір факторів, які, на думку авторів, найбільш повно описують механізм управління набором взаємопов'язаних показників [15].

Однак через використання у зазначених системах значної кількості показників, які не можуть бути визначені на вітчизняних підприємствах через розбіжності у формуванні фінансової та бухгалтерської звітності, застосування методик у класичному їх вигляді є недоцільним через низький рівень достовірності та адекватності результатів такої оцінки.

При цьому загальні концептуальні підходи щодо змісту та оцінки часткових (приватних) ознак ефективності діяльності безумовно мають бути враховані при розробці практично-орієнтованої системи збалансованих показників ефективності харчових підприємств.

З урахуванням особливостей операційної діяльності, характеристик оборотності коштів, високої матеріаломісткості продукції та інших чинників, для оцінки ефективності діяльності харчових підприємств може бути запропонована наступна система оцінних показників та приватних (часткових) ознак ефективності діяльності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Часткові ознаки та оцінні показники ефективності діяльності харчових підприємств

Показник	Формула для розрахунку	Економічний зміст	Напрямок позитивної зміни
Показники ефективності витрат			
Витрати на 1 грн продукції	$\frac{\text{Операційні витрати}}{\text{Обсяг виробленої (реалізованої) продукції}}$	Характеризує рівень ефективності операційної (виробничої) діяльності	мін
Зарплатоємність продукції	$\frac{\text{Витрати на оплату праці}}{\text{Обсяг виробленої (реалізованої) продукції}}$	Характеризує ефективність витрат на персонал підприємства	мін

Продовження таблиці 1.2

Коефіцієнт покриття позавиробничих (адміністративних, збутових та інших) витрат	$\frac{\text{Обсяг виробленої (реалізованої) продукції}}{\text{Адміністративні витрати} + \text{Витрати на збут} + \text{Інші операційні витрати}}$	Характеризує рівень ефективності здійснення позавиробничих витрат	макс
Матеріалоємність продукції	$\frac{\text{Матеріальні витрати}}{\text{Обсяг виробленої (реалізованої) продукції}}$	Характеризує рівень ефективності здійснення матеріальних витрат	мін
Показники стану та ефективності використання ресурсів			
Фондовіддача	$\frac{\text{Обсяг виробленої (реалізованої) продукції}}{\text{Середньорічна первісна вартість основних засобів}}$	Характеризує ефективність використання основних засобів підприємства	макс
Коефіцієнт придатності основних засобів	$\frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}$	Характеризує стан основних засобів (технічної бази) підприємства	макс
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$\frac{\text{Обсяг реалізованої продукції}}{\text{Оборотні активи}}$	Характеризує оборотність коштів підприємства	макс
Продуктивність праці	$\frac{\text{Обсяг виробленої (реалізованої) продукції}}{\text{Чисельність персоналу}}$	Характеризує ефективність використання трудових ресурсів підприємства	макс
Інтегральний коефіцієнт використання виробничої потужності	$\frac{\text{Виробнича потужність}}{\text{Обсяг виробленої продукції в натуральному виразі}}$	Характеризує рівень використання виробничого потенціалу підприємства	макс
Показники рентабельності діяльності			
Рентабельність продажів	$\frac{\text{Прибуток від операційної діяльності}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)}} * 100$	Характеризує суму операційного прибутку, яку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції	макс
Рентабельність власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} * 100$	Характеризує суму чистого прибутку, яку одержує підприємство в розрахунку на одну грошову одиницю власного капіталу	макс
Рентабельність активів	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} * 100$	Характеризує суму чистого прибутку, яку одержує підприємство в розрахунку на одну грошову одиницю вартості активів	макс

Продовження таблиці 1.2

Рентабельність виробництва	$\frac{\text{Прибуток від операційної діяльності}}{\text{Основні засоби} + \text{Оборотні активи}} * 100$	Характеризує суму операційного прибутку, яку одержує підприємство на кожну гривню виробничих фондів	макс
Показники фінансового стану та ліквідності			
Коефіцієнт автономії	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Капітал}}$	Характеризує структуру фінансових джерел підприємства з позиції залежності від зовнішніх кредиторів	макс
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Характеризує здатність відповідати за поточними зобов'язаннями оборотними активами	макс
Коефіцієнт фінансового ризику	$\frac{\text{Поточні та довгострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал}}$	Характеризує співвідношення залучених коштів і власного капіталу	мін
Коефіцієнт маневреності власних оборотних активів (робочого капіталу)	$\frac{\text{Робочий капітал (чисті оборотні активи)}}{\text{Власний капітал}}$	Характеризує мобільність та достатність робочого капіталу	макс

Наведені в таблиці показники можуть бути визначені на основі достовірної інформації, яка міститься у формах фінансової та статистичної звітності та інших розділах річних звітів підприємств, що відповідає вимогам щодо достовірності вихідних даних, та, відповідно, є важливою умовою отримання адекватних результатів оцінки.

Комплексний характер вирішення завдань отримання узагальнюючих характеристик ефективності діяльності досліджуваних підприємств за окремими складовими, що є необхідною умовою визначення стратегічних перспектив розвитку підприємства, а також оцінки резервів підвищення ефективності господарювання як в коротко-, так і довгостроковому періоді, робить доцільним також розрахунок інтегрального показника рівня ефективності діяльності. Отримання узагальнюючих характеристик (інтегрального та часткових показників ефективності діяльності) передбачає агрегування значень кожного показника у відповідну часткову ознаку ефективності з подальшим агрегуванням

часткових ознак в інтегральний показник ефективності діяльності. Для отримання таких агрегованих оцінок доцільно на нашу думку використання адитивного двокрокового лінійного згортання (перший крок – згортання окремих показників в часткові показники, які характеризують кожен з трьох визначених складових, другий – згортання часткових ознак в інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності).

1.3. Фактори та резерви підвищення ефективності діяльності

У будь-якій діяльності необхідний рівень результатів і, відповідно, напрям підвищення ефективності, необхідно задавати керуючою підсистемою через цільову функцію, яка знаходиться під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища (політична ситуація, соціальні та економічні обставини в країні, галузях, регіонах, оподаткування, конкурентний статус виробленої продукції, система управління та ін.) може допустити своє корегування [4;5]. Усі заходи, пов'язані з ростом ефективної діяльності, безумовно, повинні мати цілісний характер, тобто обов'язково має бути забезпечена взаємодія в єдиному механізмі. Таким чином, виникає поняття «механізм підвищення ефективності економічної діяльності харчового підприємства». Застосування терміну «механізм» викликає сьогодні дискусії, що обумовлено відмовою від механістичної концепції організацій.

У сучасних умовах застосування підприємством діючих механізмів стає все більш актуальним, при цьому механізм розглядається як система, яка забезпечує протікання процесів в організації. При цьому механізм підвищення ефективності діяльності підприємства повинен проникати у всі аспекти цієї діяльності, що пов'язано з тим, що в сучасних умовах основною ідеєю є ідея постійних змін та удосконалень, що має стосуватися всіх сторін діяльності підприємства [10]. Відповідно механізм підвищення ефективності діяльності підприємства є одним з основних реалізаторів збереження конкурентоздатності в умовах постійних змін зовнішнього середовища. При розробці інструментів і методів, що входять в механізм підвищення ефективності діяльності харчового

підприємства, потрібно враховувати всі фактори, що впливають на цю ефективність, а також робити упор на процесне дослідження впливу даних факторів. Аналіз існуючих поглядів на складові підвищення ефективності діяльності підприємства дозволяє провести їх класифікацію за відповідними факторами.

Відповідно до джерел підвищення усі фактори можна розділити на внутрішні (складові, які впливають на економічний об'єкт, процес зсередини; на такі складові органи управління об'єктом можуть здійснювати регулюючу дію) і зовнішні:

- внутрішньо фірмові, основними з яких є: освоєння нових видів продукції; механізація і автоматизація; процес впровадження прогресивної технології і новітнього обладнання; поліпшення використання сировинної бази, матеріалів, палива, енергії; вдосконалення стилю управління і ін.;

- зовнішньо фірмові – це поліпшення галузевої структури промислового виробництва, державна економічна і соціальна політика, формування та удосконалення ринкових відносин і ринкової інфраструктури та інші фактори.

В свою чергу внутрішні (внутрішньо фірмові) фактори поділяються на основні та неосновні. Внутрішні основні фактори визначають результати роботи підприємства. Внутрішні неосновні – визначають роботу організації, але не пов'язані із сутністю розглянутого показника: структурні зрушення в складі продукції, порушення господарської й технологічної дисципліни.

Зовнішні фактори не залежать від роботи підприємства, але кількісно визначають рівень використання його виробничих і фінансових ресурсів.

Залежно від змісту показників і алгоритму їх розрахунків виділяються фактори першого порядку, які безпосередньо визначають розміри результативного показника. Фактори другого порядку впливають на результат через фактори першого рівня і т. д.

За часом (періодом дії) фактори можуть бути довготривалими і короткочасними. Залежно від характеру поставлених завдань фактори діляться

на стратегічні і тактичні. Перші сприяють рішенню стратегічних, кардинальних задач розвитку виробництва, другі – тактичних, локальних.

За часом отримання результату виділяють перспективні і поточні фактори ефективності. Дія перших забезпечує отримання певного результату в майбутніх періодах, других – в поточному періоді.

За способом дії фактори діляться на прямі і непрямі. Прямими вважаються складові, які роблять підвищення ефективності діяльності фізично можливим, а саме:

- кількість і якість трудових ресурсів;
- необхідну кількість і якість матеріалів;
- обсяг основного капіталу;
- технологія і організація виробництва;
- рівень розвитку менеджменту підприємства.

Непрямі складові – це умови, які дозволяють реалізувати наявні у підприємства можливості для підвищення ефективності діяльності підприємства, а саме при використанні:

- зниження ступеня монополізації ринку;
- податковим кліматом в економіці;
- можливостей кредитного-банківського сектора;
- підвищення споживчих, інвестиційних та державних витрат;
- розширення поставок на експорт;
- можливостей перерозподілу виробничих ресурсів в економіці;
- діючою системою розподілу доходів.

За характером участі у виробничому процесі чинники поділяють на виробничі і невиробничі. Перші відносяться безпосередньо до сфери виробничого процесу, другі – до сфери обслуговування цього процесу (управління, постачання і збут, планування, фінанси та ін.). За цією ознакою можуть виділятися фактори, віднесені до певного елемента виробничого процесу (основним засобам, трудовим ресурсам, матеріальним ресурсам).

Фактори групують також за ступенем керованості: керовані, слабо керовані, некеровані. Залежно від сфери дії фактори можуть бути глобальними і локальними. Перші охоплюють всі елементи або стадії виробничого процесу, другі – окремі елементи виробничого процесу. Відповідно способам розвитку виробництва розрізняються екстенсивні й інтенсивні фактори [2]. Відтворення в розширеному масштабі здійснюється екстенсивно, якщо розширюється тільки поле виробництва, інтенсивно – якщо застосовуються продуктивніші засоби виробництва.

Економічні фактори можуть відбивати кількісну або якісну сторону діяльності підприємства. Ознаки кількості відбиваються в показниках випуску й реалізації продукції, асортименті продукції, у кількості й площі приміщень, кількості устаткування і т. д. Приріст обсягів виробництва характеризує розширення діяльності підприємства й може забезпечуватися поряд з перерахованими факторами виробництва й факторами використання робочого часу (число відпрацьованих днів, змін, тривалість робочого дня), а також трудовими ресурсами (чисельність працівників по категоріях, видах діяльності і т. д.). Під інтенсивними факторами розуміється відбиття ступеня зусилля підприємства, працівників спрямоване на поліпшення діяльності підприємства, котрі відображаються в системі різних показників ефективності не тільки за змістом, але й за показниками. Показниками інтенсивних факторів можуть бути абсолютні величини у вартісному і натуральному вираженні, відносні величини, виражені в коефіцієнтах, відсотках та інше. Зокрема, продуктивність праці може бути виражена у вартості або кількості виробленої продукції, розрахованої на одного працівника за одиницю часу. Оскільки фактори інтенсифікації відбивають ступінь ефективності діяльності підприємства, їх називають ще якісними факторами, адже вони значною мірою характеризують якість роботи підприємства.

Загальна теоретична схема факторів, що формують ефективність діяльності зображена на рисунку 1.5.

Відповідно до досліджуваної галузі (зернозберігаюча промисловість) можна конкретизувати фактори формування ефективності діяльності з урахуванням специфікації галузі.

Як видно на рисунку 1.5 перший з групи факторів – ресурсний – відображає ефективність використання наявних основних та оборотних засобів, а також живої праці.

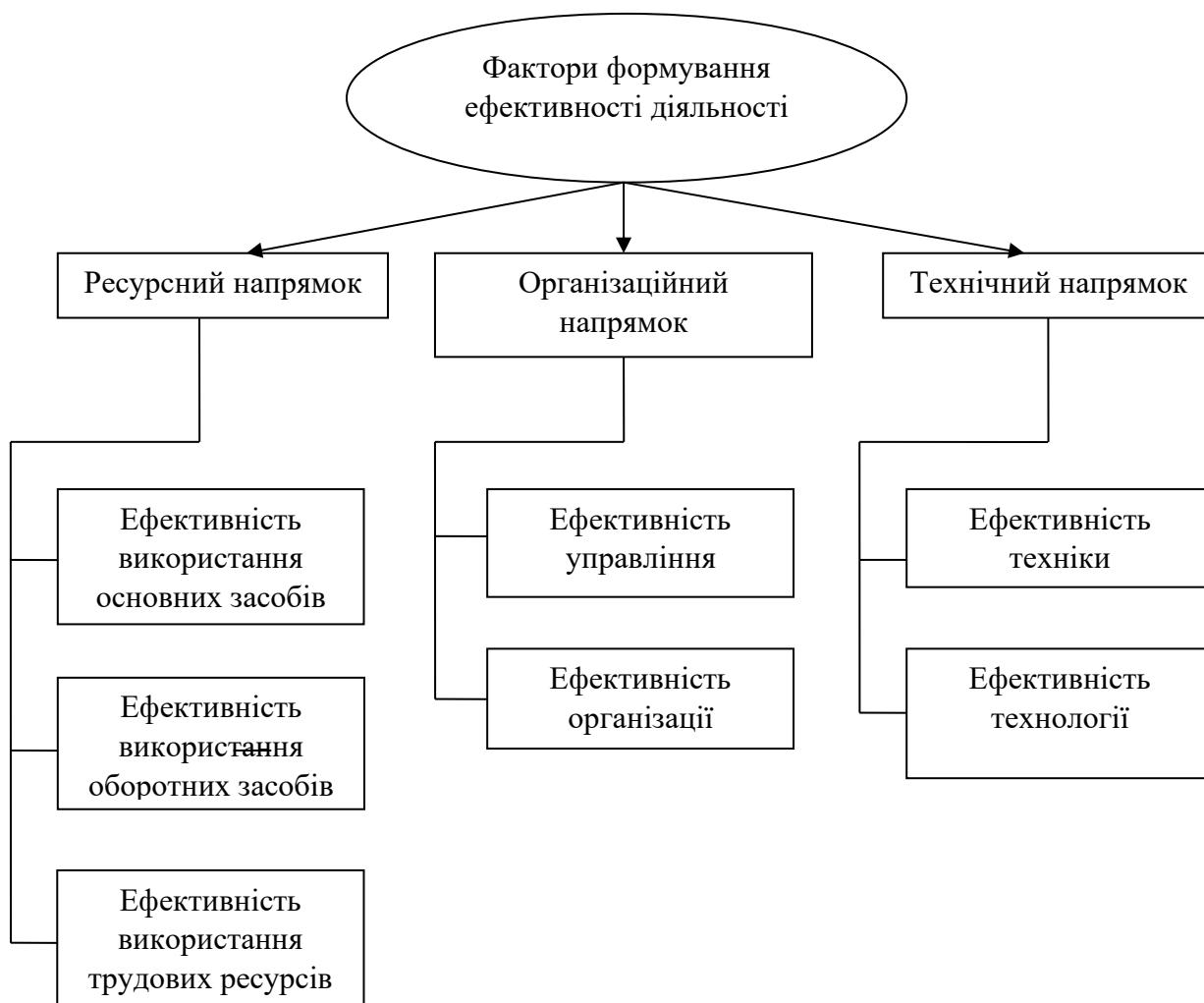

Рис. 1.5. Фактори формування ефективності діяльності

Так, для оборотних виробничих засобів найважливішим показником є швидкість їх обороту, отже його збільшення можна досягти наступним чином:

- зменшення обсягів незавершеного виробництва;
- удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення з метою оптимізації виробничих запасів;
- прискорення реалізації готової продукції;
- зменшення обсягів дебіторської заборгованості.

Продуктивність діючого устаткування залежить не тільки від його технічного рівня, а й від належної організації ремонтно-технічного обслуговування, оптимальних строків експлуатації, змінності роботи, завантаження в часі тощо.

Важливе значення особливо в харчовій промисловості має ефективне використання матеріальних ресурсів:

- скорочення витрат на транспортування матеріальних ресурсів;
- скорочення витрат на утримання служби постачання;
- підвищення якості сировини та матеріалів.

Складовим фактором ресурсного напрямку підвищення ефективності в галузі є зниження трудомісткості, а саме:

- суміщення операцій;
- скорочення надлишкових операцій;
- впровадження високопродуктивних ліній та автоматів.

На харчових підприємствах досить високим є ступінь браку відповідно до специфіки виробництва продукції, внаслідок чого підприємства втрачають частку доходу. Оптимізація управління виробництвом в даній галузі дозволяє скоротити виробничий і складський брак за умови дотримання наступних пунктів:

- вхідний облік, контроль сировини, матеріалів і тари;
- операційний контроль технологічних режимів;
- фізико-хімічний, мікробіологічний і органолептичний контроль;
- облік і аналіз затрат на попередження браку та його скорочення;
- приймальний контроль головної продукції на складі;
- впровадження комплексної системи управління якості продукції.

Визначальним ресурсним фактором формування ефективності виробництва на підприємствах харчової промисловості, як і в більшості інших галузей народного господарства є працівники – керівники, менеджери, спеціалісти, робітники. Ділові якості працівників, підвищення продуктивності їхньої праці багато в чому

зумовлюються дійовим мотиваційним механізмом на підприємстві, підтриманням сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі.

Друга група факторів, що формують економічну ефективність виробництва – організаційні, що включають в себе ефективність управління та ефективність організації виробництва. На даному етапі слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт – від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста, до рівня підприємства в цілому. Єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування забезпечують необхідну спеціалізацію та координацію управлінських процесів, а отже – вищий рівень ефективності виробництва. Для великих підприємств, враховуючи специфіку їх діяльності, особливу увагу треба звертати на можливості застосування більш ефективних типів виробництва [25].

Не меншого значення для організації має й стиль управління, адже він поєднує професійну компетентність, діловитість і високу етику взаємовідносин між людьми, практично впливає на всі напрямки діяльності підприємства. Від нього залежить, у якій мірі враховуватимуться всі фактори зростання ефективності на підприємстві. Відтак належний стиль управління як складовий елемент сучасного менеджменту є дійовим організаційним фактором підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства, кожної підприємницької структури.

Третьою, але не за ступенем впливу, групою факторів економічної ефективності виробництва є техніко-технологічні.

Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій, справляють найістотніший вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції. За принципом ланцюгової реакції вони спричиняють суттєві (нерідко докорінні) зміни в технічному рівні та продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці та кваліфікації кадрів тощо.

На думку багатьох економістів, подолання технічного і технологічного відставання потребує не просто переходу на сучасні технології, а впровадження

комплексу відносин, що називається корпоративною культурою [12, с. 453]. Така культура має запозичуватись, звичайно, у найпередовіших компаній з тривалим досвідом роботи в ринковому середовищі.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючі трактування досліджуваної економічної категорії в численних літературних джерелах, ефективність можна охарактеризувати як найважливішу якісну характеристика господарювання на всіх рівнях. Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення ефективності на рівні підприємства як здатності суб'єкта найкращим чином задовольнити потреби споживачів за рахунок раціонального використання ресурсів. При дослідженні категорії ефективність важливо враховувати її багатоаспектність, що відображається в таких її видових проявах, як економічна, технологічна, соціальна та екологічна ефективність. При цьому найбільш органічно та повно ефективність відображається в понятті економічної ефективності, адже саме ця ефективність може характеризувати отриманий ефект від діяльності як в якісних, так і кількісних показниках. В умовах російської агресії та спричиненої нею значних руйнувань, питання максимізації соціальної ефективності діяльності харчових підприємств набувають вирішального значення, причому як з точки зору забезпечення фінансовими ресурсами у вигляді податків дохідної частини бюджету, так і з точки зору забезпечення продовольчої безпеки країни. В процесі дослідження визначено, що між економічною та соціальною ефективністю тісна діалектична взаємозалежність: рівень економічної ефективності діяльності підприємств слугує матеріальною і фінансовою базою вирішення будь-яких соціальних задач; в той же час, самі соціальні орієнтири та нормативи є основним мірилом функціонування економічної системи в цілому.

Практичний аспект ефективності діяльності знаходить свою реалізацію в процесі оцінки ефективності діяльності, тобто при розв'язанні проблеми досягнення оптимального співвідношення результатів і витрат. Дискусійність питань оцінки ефективності викликана наявністю широкого спектру можливих оцінних показників, динамізмом розвитку економічних відносин, що призводить

до втрати одними показниками свого значення та одночасною появою нових. Більшість методичних підходів базуються на двох концепціях оцінки ефективності – витратній та ресурсній – що і визначає перелік показників, які характеризують досліджувану економічну категорію. Як латентна ознака підприємства, ефективність господарювання може бути оцінена за допомогою сукупності кількісних та якісних показників, які більшість науковців поєднують у відповідні групи. В процесі аналізу літературних джерел визначено, що соціальна ефективність не завжди може бути кількісно визначена. Проте досить ґрунтовно про досягнуту соціальну ефективність можна судити за такими показниками, визначеними у динаміці, як питома вага прибутку, спрямованого на соціальні заходи, в загальній масі чистого прибутку; величина цього прибутку в розрахунку на одного середньооблікового працівника підприємства.

Управління ефективністю діяльності передбачає використання результатів оцінки ефективності для аналізу факторів та пошуку резервів підвищення цієї ефективності. В свою чергу побудова механізму управління ефективністю діяльності вимагає проведення класифікації таких факторів. Якість та адекватність використаних класифікаційних ознак в кінцевому підсумку багато в чому визначає дієвість розробленого механізму управління. З точки зору можливості використання інструментарію активного впливу, тобто керованості джерел підвищення ефективності, такою, що найбільше відповідає сучасним вимогам динамічного ринкового середовища, є поділ усіх факторів на зовнішні та внутрішні. Внутрішні фактори росту ефективності діяльності в переважній своїй більшості піддаються активному впливу зі сторони суб'єкта, а зовнішні є переважно некерованими, тобто такими, управління якими можливе лише в частині адаптації підприємства до їх дії. На практиці для управління ефективністю діяльності суб'єкта господарювання важливо також враховувати особливості галузі, а також пам'ятати, що усі заходи, спрямовані на підвищення ефективності господарської діяльності, повинні мати системний характер.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРАТ «ЛЮБАШІВСЬКИЙ ЕЛЕВАТОР»

2.1. Характеристика та діагностика стану ринку зерна України

Забезпечення населення продовольством завжди вважалося пріоритетним завданням розвитку будь-якої держави. Всесвітні процеси інтеграції та глобалізації засвідчують, що будь-який ринок, у тому числі продовольчий, характеризується нестабільністю та непередбачуваністю умов зростання і розвитку продовольчого комплексу, функціонування якого залежить від багатьох чинників зовнішнього середовища. Саме тому надзвичайно актуальним є дослідження світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій [45, с. 101]. Зернове господарство найбільшою мірою пов'язане з природним середовищем та земельними ресурсами, а також основними матеріально-технічними засобами аграрного сектору, рівень використання яких залежить від організації виробництва, технології та інших чинників. Проте, незважаючи на це, експерти ФАО прогнозують збільшення виробництва зернових у світі до 2024 року до 786,7 млн. тонн, або на 8,7%. Водночас очікується збільшення рівня споживання, що, відповідно, вимагає нарощування виробництва зернових. Стан зернового ринку України є фактично певним індикатором якості економічних реформ, що проводяться в країні, а також повноти реалізації агропродовольчої політики. Цілком очевидно, що з урахуванням масштабів та повноти елементів економічних стосунків зерновий ринок може слугувати своєрідною моделлю розвитку для інших ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства. Неможливо переоцінити значення зернової галузі для національної економіки, яке полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країни, утриманні її пріоритетних позицій незалежно від впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників, зумовлених передусім тривалими ринковими трансформаціями, які позначились на усіх секторах економіки України [46, с. 60].

Значну роль у розвитку аграрного напрямку економіки України займають зернові та олійні культури (адже їх продукція дозволяє здійснювати вихід на світові ринки з екологічно чистою сільськогосподарською продукцією). За останнє десятиріччя Україна ввійшла в десятку світових лідерів по експорту зернових культур, попит на які в світі щорічно зростає. Для повного задоволення потреб внутрішнього та світового ринку необхідно застосовувати інтенсивні технології вирощування. Заходи, котрі будуть використовуватися для розвитку виробництва зернових та олійних культур, повинні спрямовуватися на покращення фінансування підприємства, забезпеченню сучасною матеріально-технічною базою, а також інноваційну модернізацію процесів виробництва, зберігання та логістики.

Залишаючись незмінно стратегічною, зернова галузь аграрного сектору національної економіки України є однією з найбільш пріоритетних та характеризується високим рівнем конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і світовому ринках, від якої залежать національна безпека держави, добробут її населення. Зернопродуктовий підкомплекс є базовим сегментом сільського господарства, формуючи продовольчий фонд та резервні запаси, забезпечуючи фуражним зерном галузь тваринництва, постачаючи зерно на експорт, певною мірою визначаючи стан і тенденції розвитку сільських територій, а також формуючи істотну частку доходів сільськогосподарських товаровиробників. В умовах посилення глобалізаційних процесів, а також нарощування темпів інтеграції України у світову економічну систему саме продукція цієї галузі стає найважливішим об'єктом зовнішньої торгівлі, що спонукає до постійного підвищення обсягів виробництва зерна, максимізації його внутрішньої переробки, покращення якості, розширення наявних та освоєння нових ринків збуту [47]. Виробництво зернових культур знаходиться у прямій функціональній залежності від величини засіяних площ та урожайності. Основні показники, що характеризують технічну ефективність зернового сектору нашої держави, а саме, урожайність, обсяги та структура посівних та збиральних площ характеризуються своєю нестабільністю у часі. Зерновому господарству країни притаманні постійні коливання показників збиральних площ, валового збору та

врожайності. На рисунках 2.1 та 2.2 наведено основні показники виробництва зерна в Україні

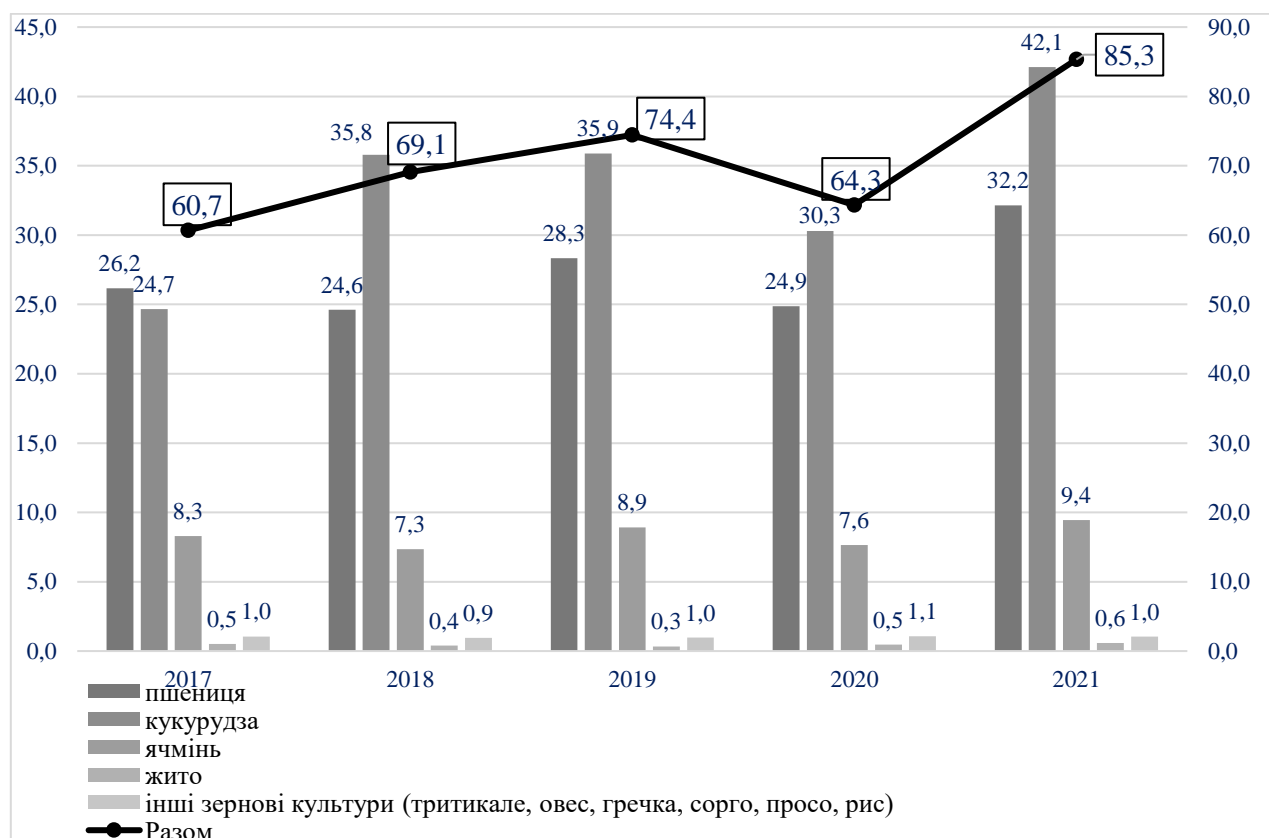

Рис. 2.1. Динаміка виробництва зернових культур в Україні, млн. тонн

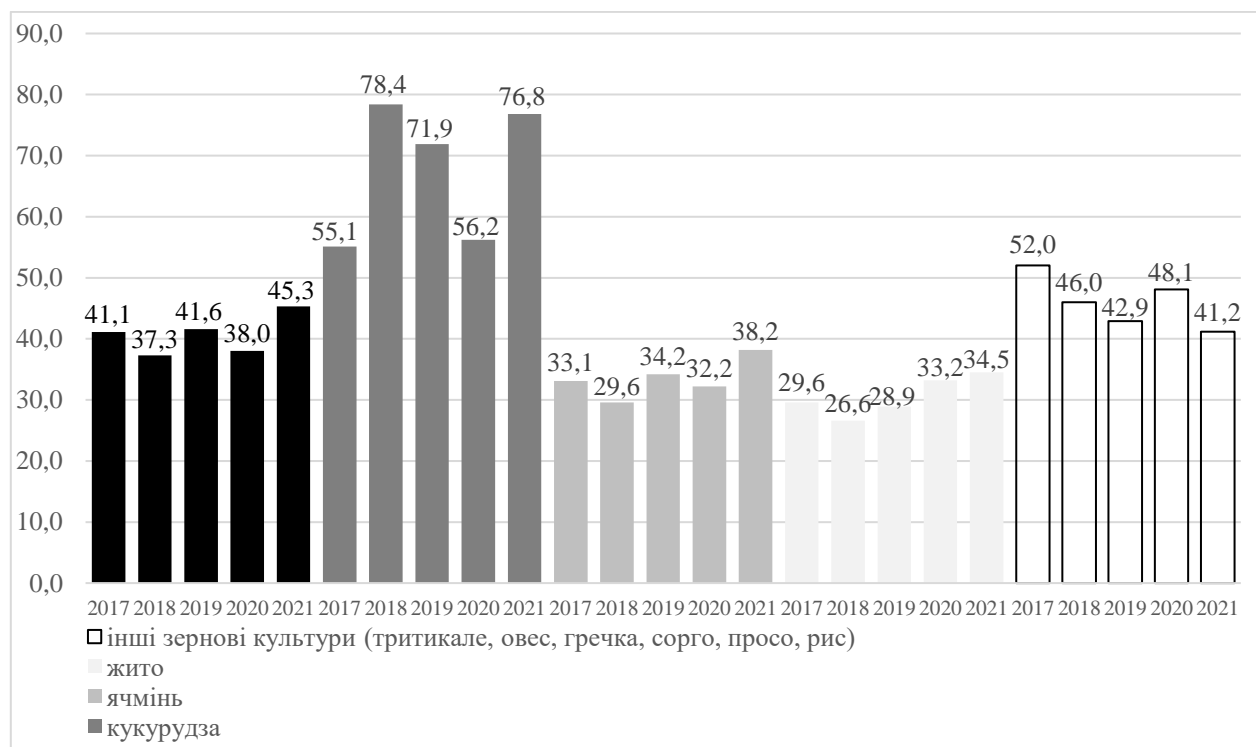

Рис. 2.1. Динаміка урожайності зернових культур в Україні, ц. з га

За приведеними даними найбільша частка в прогнозованій структурі посівних площ припадає на пшеницю (23,6% від посівної площі), соняшник – (20%), кукурудзу на зерно (16,4%), ячмінь (9,7%) та сою (7,2%) (рис. 2.1) [20].

Рис 2.3. Структура посівних площ

При цьому, як повідомили у профільному відомстві, залежно від умов перезимівлі озимих культур структура зернового клину під урожай 2017 року може корегуватися за рахунок оптимізації площ ярих зернових культур, зокрема, кукурудзи на зерно та пізніх круп'яних культур.

На регіональному рівні найбільшими виробниками зерна в Україні є Полтавська (8,41 %), Вінницька (7,76 %), Одеська (7,14 %), Харківська (6,26 %) та Черкаська (5,96%) області.

Якщо подивитися на валовий збір зернових за останні п'ять сезонів, то можна констатувати відсутність чіткого тренду, що свідчить про триваючі процеси формування ринку зерна в Україні [48].

Розглядаючи внутрішнє споживання та експорт, то також можна побачити достатньо чітку від'ємну динаміку по внутрішньому ринку та зростаючу динаміку на експортному напрямку. За останні три сезони виробництво зросло

на 2%, споживання впало на -5%, експорт зріс на 7%. Причини для цього об'єктивні – якщо подивитися на внутрішню ситуацію у державі, то чисельність населення, починаючи з 2018 року, зменшилась на 6%, тобто стало значно менше споживачів усіх видів продукції.

Основне виробництво зернових сконцентровано в сільськогосподарських підприємствах. Їх частка в загальній структурі виробництва становить орієнтовно 80%, решта – господарства населення, які здійснюють вирощування зерна переважно низької якості та використовують його для власних потреб. Слід зазначити, що за останні роки кількісна структура виробників зерна за наявними в них земельними площами практично не змінилась. В той же час, виробнича структура зазнала відчутних змін.

Зокрема, на ринку зерна станом на 01.01.2022 налічувалося 32214 суб'єктів господарювання. З них – 71,3 % складають фермерські господарства (22977). При цьому, за площами, з яких збирається врожай їх частка становить лише 15,8%, що свідчить про незначні обсяги концентрації земель у фермерських господарств. Крім того, фермерські господарства займають 17,0% у валовому виробництві зернових (8736 тис. тонн). Основною причиною низького показника продуктивності фермерських господарств є низький рівень врожайності, яка є меншою на 15-20% від великих виробників, що працюють на ринку. Причиною є низький рівень матеріальнотехнічного забезпечення, обмеженість доступу малих товаровиробників до передових технологій, нестача обігових коштів, які б надавали змогу закуповувати нові селекційні сорти рослин, та відповідні засоби для їх захисту і збільшення врожайності (добрива, стимулятори росту та інше). Разом з тим, виробнича частка підприємств з земельним банком більше 10 тис. га збільшилась практично вдвоє: з 14,2% у 2010 році до 24,8% у 2021 році. Така тенденція пояснюється, по-перше, процесами консолідації господарств, при цьому, в тому числі, за рахунок масштабу, підвищується рівень агротехнологій та культура обробки землі. По-друге, великі підприємства частіше віддають перевагу вирощуванню кукурудзи, яка хоч і є більш затратною у виробництві, але, в той же час, набагато урожайніша за інші зернові культури. Таким чином, за рахунок консолідації ринку великих сільськогосподарських виробників частка

ТОП - 20 виробників в валовому зборі зернових за останні роки значно зроста. Починаючи з 2005 року, цей показник збільшився з 4,1% до 11,4% [49, с. 100].

Елеваторна промисловість України

Елеваторна промисловість це підгалузь народного господарства України, яка забезпечує взаємовигідний зв'язок виробника зерна, підприємства елеваторної галузі та його потенційних споживачів.

Комплекс післязбиральної обробки зерна дозволяє забезпечити покращення якості та надійне зберігання зерна без втрат.

Значна частина збіжжя зберігається в сховищах виробників зерна з відносно слабкою матеріально-технічною базою. У високо механізованих і автоматизованих зберігається зерно регіональних фондів, у тому числі, призначеного для переробки, і певна частина – власного зерна сільськогосподарських виробників.

Елеваторна промисловість виконує такі основні завдання:

- 1) приймає зерно і насіння олійних культур;
- 2) формує з них великі однорідні партії;
- 3) застосовує очищення і сортування зерна і насіння; його сушіння та вентильовання, покращує якість зерна, доводячи його до вимог, що висуваються споживачами;
- 4) безперебійно постачає зернопереробну промисловість зерном, а населення продуктами його переробки необхідної якості відповідно до діючих стандартів;
- 5) приймає від насінницьких господарств сортове насіннєве зерно і насіння трав, гібридне і сортове насіння кукурудзи, очищає, калібрує і зберігає його [50, с. 110].

Історично елеваторна промисловість розвивалась так, аби підприємства зі зберігання зерна були розташовані на території регіонів досить рівномірно. В умовах ринкової економіки офіційно закріплення районів за елеваторними комплексами відсутнє, але, оскільки під час їхнього будівництва наслідувався принцип найбільш вигідного розташування щодо певного кола господарств, стара схема закладки зерна переважно зберігається.

Найбільша кількість елеваторів знаходиться в Одеській (88 шт.), Полтавській (84) та Вінницькій (79) областях, щодо потужності елеваторів, найбільша в Вінницькій (8,72 млн. т), Полтавська (3,98 млн. т) та Одеська (3,87 млн. т). Явними аутсайдерами є Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області [50, с .111].

Найбільшими терміналами по обробці хлібних вантажів в морських портах є:

1. МТП «Южний» – Група компаній «ТІС» – 5 460 тис. т;
2. МТП «Чорноморськ» – «Трансбалктермінала» – 3 115 тис. т;
3. Миколаївський МТП – «Ніка-Тера» – 2 665 тис. т.
4. Миколаївський МТП – «Дунайська судоходно-стивідорна компанія» – 2 640 тис. т;
5. МТП «Чорноморськ» – «Іллічівський зерновий термінал» – 2 270 тис. т;
6. Миколаївський МТП – «СП НІБУЛОН» – 2 210 тис. т;
7. Миколаївський МТП – «Грінтур-Екс» – 2 190 тис. т;
8. Одеській МТП – «Олімпекс Купе Інт.» – 1 480 тис. т;
9. Одеській МТП – «Укрелеваторпром» – 1 300 тис. т;
10. Одеській МТП – «Бруклін-Київ» – 1 105 тис. т.

Третину всіх зернових і продовольчих вантажів обробив Миколаївський морський порт, перевалка якого за звітний період склала 9,8 млн т (+ 29,4%) Далі в лідерах слід морський порт «Чорноморськ», з часткою перевалки 23% (7,2 млн т.), Морський порт «Южний» – 18,7% від усіх відвантажених зернових (5,9 млн т, -16,5%), Одеський морський порт – 16,8% (5,3 млн т, -18,4%)

Традиційно структура підприємств елеваторної промисловості будувалася за принципом призначення підприємства і його міста на шляху проходження потоків зерна від виробника до потенційного споживача. Це дозволяло мати зерносклади

На сьогодні загальна наявність у країні складських місткостей зі зберігання сільськогосподарських культур становить приблизно 48-50 млн тонн в зерні. До того ж зернові склади можна умовно розділити на три групи.

Перша з них – сертифіковані лінійні зернові склади. Їхня загальна кількість нині становить приблизно 900 одиниць, а загальна місткість коливається в межах 38-40 млн тонн. Ці підприємства внесено до державного реєстру сертифікованих складів і мають право надавати послуги третім особам із приймання, доробки, зберігання та відвантаження зернових, бобових й олійних культур. Робота цих підприємств регламентується Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні», Технічним регламентом зернового складу тощо. На сертифікованих підприємствах існує достатня висока культура зберігання й доробки сільськогосподарської продукції — працює спеціально навчений персонал, усі технологічні операції із зерном чітко регламентуються відповідними інструкціями, здійснюється державний контроль за ваговиміральною технікою та лабораторним обладнанням підприємства.

Друга група зберігальних потужностей – несертифіковані зернові склади, що належать сільгоспвиробникам. Це внутрішні склади аграрних підприємств, які не мають права надавати платні послуги зі зберігання й доробки продукції третім особам. Облік цих місткостей утруднено, тому що для зберігання зерна аграрії часто користуються непристосованими складськими приміщеннями. За приблизними оцінками, їхня загальна місткість становить близько 5–7 млн тонн. Водночас через зростання вартості послуг сертифікованих складів аграрії активно нарощують власні зернозберігальні потужності. До того ж нові складські місткості аграріїв за своїм технічним оснащенням доволі часто не поступаються сертифікованим складам і навіть їх перевершують.

Нарешті, остання група – складські місткості припортових зернових терміналів. Приблизна потужність припортових елеваторів з одночасного зберігання зерна становить 3,5-4 млн тонн. Це високотехнологічні підприємства, що оснащені сучасним надпродуктивним обладнанням [51, с. 132].

Друге питання, що постає після кількісного й структурного аналізу наявних елеваторних потужностей, полягає в тому, чи достатньо їх для зберігання того обсягу зерна, яке виробляється в країні? Якщо говорити про необхідну місткість зернових складів в Україні, то треба відзначити, що валовий збір зернових, олійних і бобових в Україні становить близько 82-83 млн тонн, а

за прогнозами фахівців, протягом найближчих п'яти років загальний урожай цих культур може досягти 100 млн тонн. До того ж щорічний приріст місткостей для зберігання зерна в Україні становить 1-2 млн тонн і має тенденцію до зростання. Втім, сьогоднішнього приросту складів поки що недостатньо: для заміни потужностей, що поступово вибувають з експлуатації, а також забезпечення очікуваного зростання врожаїв потрібно забезпечити щорічний приріст можливостей одночасного зберігання на рівні 4-5 млн тонн.

Також слід зауважити, що загальна «температура по палаті» не дає об'єктивної картини забезпеченості елеваторними потужностями, бо їхня наявність значно варіює в регіональному вимірі. Так, у південних і східних областях можна констатувати фактичний надлишок складських місткостей для зберігання зерна, а в північних і західних спостерігається найвідчутніший їх дефіцит.

Загалом за наявності в Україні зернових складів на 48-50 млн тонн одночасного зберігання і з урахуванням прогнозованого зростання врожаю зерна до 100 млн тонн на рік потреба в додаткових потужностях становить близько 14-18 млн тонн.

Однак крім загального дефіциту місткостей для зберігання зерна елеваторна галузь має сьогодні й інші насущні проблеми. Серед головних варто зазначити застарілу, технічно відсталу базу лінійних елеваторів. З 40 млн тонн наявних сьогодні місткостей приблизно три чверті, тобто 30 млн тонн, збудовано ще за часів СРСР.

Якщо спрощувати, то елеваторна промисловість радянської доби ділилася на три види складів зі зберігання зерна. Це, знову ж таки, лінійні елеватори (часто вони називалися ХПП – хлібоприймальними підприємствами або пунктами), основне завдання яких полягало в тому, щоб у найкоротші терміни прийняти намолочене зерно від колгоспів/радгоспів, провести його первинну обробку (очищення, сушіння тощо) й відвантажити отримувачам. Такі пункти зберігання мали слабку інфраструктуру з приймання та відвантаження. Натомість фондові елеватори являли собою великі за сукупним обсягом зберігання підприємства, що приймали великі партії збіжжя, здійснювали тривале зберігання зерна

Держрезерву, а також відвантажували зернову продукцію на експорт. Ці елеватори мали відносно потужну інфраструктуру з приймання та відвантаження зерна.

Окрім лінійних і фондових елеваторів, існували й досі існують у майже незмінному вигляді комбінати хлібопродуктів (КХП, КЗ) – виробничі комплекси, що крім зберігання й переробляли зерно, виробляли борошно й комбікорми. Технічна база цих підприємств на сьогодні вже давно технічно й морально застаріла.

Отже, більша частина наявних нині елеваторів в Україні потребує значної технічної модернізації. Натомість активно будуються нові сучасні пункти зберігання зерна, особливо в західних і центральних областях України, де через кліматичні зміни спостерігається значне зростання виробництва сільгосппродукції. Однак поки що таких сучасних зберігальних підприємств у країні недостатньо, і ринок змушений й надалі використовувати застарілі елеваторні потужності.

Друга актуальна проблема – відсутність повноцінної нормативної бази з обліку зерна на елеваторах. Існує гостра потреба терміново ввести в дію нову редакцію «Інструкції з ведення обліку й оформлення операцій із зерном і продуктами його переробки на хлібоприймальних та зернопереробних підприємствах» [52, с. 63].

2.2. Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Любашівський елеватор»

Приватне акціонерне товариство «Любашівський елеватор» знаходиться за адресою: 66502, Одеська обл., Любашівський р-н, смт. Любашівка, вул. Спортивна, буд. 4 А. Керівник підприємства Кучеренко Валерій Олександрович. Статутний капітал 3 358 600.00 грн. Рік заснування: 1927. [53].

На сьогоднішній день потужність одночасного зберігання – 73 тис. тон. Тип елеватора – лінійний. Тип зберігання – бетонні силоси (32,8 тис. тон), навалом (45,9 тис. тон). На елеваторі працюють зерносушарки – 5 ДСП-32, продуктивність яких при знятті 10% вологи по кукурудзі становить 160 т/год.

Очисне устаткування має потужність 300 т/год (сепаратори БСХ-100, БСХ-200, БСХ-300, трієри). Потужність транспортного устаткування – 100 т/годину.

Елеватор здійснює автоприйм зерно потужністю 2000 т/добу, та з-д прийом зерно потужністю 1 900 т/добу.

Автовідвантаження потужністю – 600 т/добу, з-д відвантаження потужність – 2 300 т/добу (станція Любашівка, Одеська залізниця 407200).

Компанія експортує зерно в Нідерланди та Саудівську Аравію

Сайт підприємства: <http://lubashivka-silo.com.ua/>

Електронна пошта підприємства: elevl@odtel.net.

2.3. Аналіз ефективності господарської діяльності ПрАТ «Любашівський елеватор»

Аналіз основних техніко-економічних показників діяльності проведемо на основі даних фінансової та статистичної звітності підприємства за останні два роки [54].

Аналіз виробничої програми підприємства

Для аналізу виробничої програми ПрАТ «Любашівський елеватор» в натуральному й вартісному вираженні складемо аналітичну таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Виробнича програма ПрАТ «Любашівський елеватор» в натуральному й вартісному виразі

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
			абс	відн
1. Обсяг наданих послуг (без ПДВ і акцизного збору), тис. грн				
у діючих цінах	20353,0	24560,0	4207,0	20,7
у порівняних цінах	20353,0	21063,5	710,5	3,5
2. Фактично вироблено продукції (обсяг зберігання та подроби (сушіння та очищення) зерна), тис. тон	60500,0	64100,0	3600,0	6,0

Як видно з таблиці, в звітному році в порівнянні з базовим роком значно збільшився обсяг наданих послуг по зберіганню та подробиці зерна у діючих оптових цінах підприємства – на 4207 тис. грн або на 20,7%. При цьому обсяг наданих послуг в порівняних цінах (з урахуванням темпів інфляції) збільшився на 710,5 тис. грн або 3,5%. Як свідчать дані таблиці, в звітному році в порівнянні

з базовим роком обсяг наданих послуг зі зберігання та підробці зерна в натуральному виразі збільшився на 3600 тон або 6,0%. Динаміка обсягу наданих послуг у вартісному й натуральному виразі говорить про підвищення активності діяльності підприємства на ринку послуг по зберіганню та підробці зерна, що є позитивною характеристикою роботи підприємства.

Для аналізу використання виробничої потужності підприємства складемо таблицю 2.2.

Таблиця 2.2

Використання виробничої потужності підприємства

Показники	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1. Середньорічна виробнича потужність (максимальний обсяг зберігання зерна), тис. тон	73000	73000	0
2. Фактично вироблено продукції (обсяг зберігання та підробки зерна), тис. тон	60500	64100	3600
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,829	0,878	0,049

Підприємство володіє відносно невеликими виробничими потужностями, які в звітному році порівняно з базовим роком не змінилися, що свідчить про сталість виробничого потенціалу підприємства. Виробнича потужність характеризується достатньо високим рівнем використання, про що свідчить значення коефіцієнта її використання, що в базовому році перебувало на рівні 82,9%, а в звітному році збільшилося на 4,9% і склало 87,8%.

Для визначення впливу середніх цін послуг по зберіганню та підробці зерна та обсягу наданих послуг в натуральному виразі на зміну об'єму наданих послуг в діючих цінах складемо таблицю 2.3.

Вплив зміни обсягу наданих послуг в натуральному виразі на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах складає:

$$\Delta \text{ОПд (Пнат)} = (64100 - 60500) * 336,4 = 1211,1 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни середньої оптової ціни на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах складає:

$$\Delta \text{ОПд (Ц)} = (383,2 - 336,4) * 64100 = 2995,9 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну об'єму наданих послуг в діючих цінах складає:

$$\Delta \text{ОПд} = 1211,1 + 2995,9 = 4207,0 \text{ тис. грн.}$$

або

$$\Delta \text{ОПд} = 24560 - 20353 = 4207,0 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.3

Вплив зміни середньої ціни й фактичного обсягу наданих в натуральних одиницях на обсяг наданих послуг в діючих цінах

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення		
			Разом	У тому числі за рахунок	
				Пнат	Ц
1. Обсяг наданих послуг в порівняних цінах (без ПДВ), тис. грн.	20353,0	24560,0	4207,0	1211,1	2995,9
2. Фактично вироблено продукції (обсяг зберігання та підробки зерна), тон	60500,0	64100,0	3600,0	1211,1	-
3. Середня ціна послуги по зберіганню та підробці 1 тони зерна, грн	336,4	383,2	46,7	-	2995,9

Як видно з таблиці, обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) збільшився на 4207 тис. грн, обсяг зберігання та підробки зерна в натуральному виразі зріс на 46,7 тони, середня ціна послуг зросла на 46,7 грн.

На зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) фактори вплинули позитивно: через зростання обсягу зберігання та підробки зерна в натуральному виразі обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) збільшився на 1211,1 тис. грн, в той час, як внаслідок зростання середньої ціни послуги обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) збільшився на 2995,9 тис. грн. Т.ч., зростання обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) відбулося, головним чином, внаслідок зростання середніх цін на послуги підприємства.

На наступному етапі оцінимо ефективність використання виробничих ресурсів підприємства (основних засобів, оборотних коштів та персоналу), що в кінцевому підсумку визначає загальний рівень ефективності господарювання ПрАТ «Любашівський елеватор».

Аналіз динаміки, структури й ефективності використання основних засобів

Для аналізу динаміки основних засобів складемо аналітичну таблицю 2.4

Таблиця 2.4

Зміна наявності основних засобів і їхньої динаміки

Основні засоби	Наяв-ть на початок року	Надійшло у звітному році		Вибуло у звітному році		Наяв-ть на кінець року	Відхилення	
		всього	у т.ч. нових	всього	у т.ч. ліквідовано		абс	відн
Базовий рік								
Усього по підприємству, у т.ч.	21975	933	933	0	0	22908	933	4,2
ОЗ основного виду діяльності	21975	933	933	0	0	22908	933	4,2
ОЗ інших галузей	-	-	-	-	-	-	-	-
Невиробничі основні засоби	-	-	-	-	-	-	-	-
Звітний рік								
Усього по підприємству, у т.ч.	22908	4958	3925	190	8	27676	4768	20,8
ОЗ основного виду діяльності	22908	4958	3925	190	8	27676	4768	20,8
ОЗ інших галузей	-	-	-	-	-	-	-	-
Невиробничі основні засоби	-	-	-	-	-	-	-	-

Як видно з розрахунків, наведених у таблиці, в базовому році вартість основних засобів на кінець року збільшилася на 933 тис. грн. (4,2%), що відбулося внаслідок зростання на цю величину вартості основних засобів основного виду діяльності. Інші види основних засобів на балансі підприємства як в базовому, так і в звітному році відсутні. В звітному році вартість основних засобів на кінець року збільшилася на 4768 тис. грн або 20,8%. Динаміка вартості основних засобів та їх структура в цілому є ефективними оскільки свідчать про те, що підприємство нарощує свій потужнісний потенціал та зосереджує свої ресурси на операційній діяльності.

Для аналізу технічного стану основних засобів складемо таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Зміна технічного стану основних засобів

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
Базовий рік			
1. Первісна вартість ОЗ, тис. грн	21975	22908	933,0
2. Знос, тис. грн	14912	15747	835,0
3. Залишкова вартість ОЗ, тис. грн	7063	7161	98,0

Продовження таблиці 2.5

4. Коефіцієнт придатності	0,321	0,313	-0,009
5. Коефіцієнт зносу	0,679	0,687	0,009
Звітний рік			
1. Первісна вартість ОЗ, тис. грн	22908	27676	4768,0
2. Знос, тис. грн	15747	16803	1056,0
3. Залишкова вартість ОЗ, тис. грн	7161	10873	3712,0
4. Коефіцієнт придатності	0,313	0,393	0,080
5. Коефіцієнт зносу	0,687	0,607	-0,080

Протягом двох досліджуваних років вартість основних засобів змінювалася у бік збільшення: в базовому році вона збільшилася на 933 тис. грн, в тому числі залишкова вартість збільшилася на 98 тис. грн, в звітному році вартість основних засобів (первісна) зросла на 4768 тис. грн, у тому числі залишкова вартість збільшилася на 3712 тис. грн. Значення коефіцієнтів придатності й зносу і їхня динаміка, що характеризують технічний стан основних засобів підприємства і його динаміку, свідчать про погіршення цього стану в базовому році (на 0,009 скоротився коефіцієнт придатності при відповідному збільшенні коефіцієнта зносу), та покращення в звітному році (на 0,080 скоротився коефіцієнт зносу при відповідному збільшенні коефіцієнта придатності). В цілому, зміни в технічному стані основних засобів підприємства незначні, хоча і позитивні. Абсолютні значення коефіцієнтів придатності (близькі до 0) та зносу (близькі до 1) говорять про те, що переважна частина основних засобів підприємства мають високу ступінь фізичного зносу, що є негативною характеристикою роботи підприємства.

Для аналізу показників ефективності використання основних засобів складемо аналітичну таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

Показники ефективності використання основних засобів

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн	20353,0	24560,0	4207,0
2. Середньорічна вартість основних фондів основного виду діяльності, тис. грн	22441,5	25292,0	2850,5
3. Фондовіддача, грн/грн	0,907	0,971	0,064
4. Фондоємність, грн/грн	1,103	1,030	-0,073

Як видно з таблиці, в звітному році в порівнянні з базовим роком ефективність використання основних засобів основного виду діяльності підвищилася: на кожен гривню вартості основних засобів обсяг наданих послуг збільшився на 6,4 коп. Фондоємність послуг зменшилася на 7,3 коп. в розрахунку на одну гривню вартості послуг, що також свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів підприємства.

Для аналізу впливу зміни фондівіддачі й вартості основних засобів підприємства на відхилення обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складемо аналітичну таблицю 2.7.

Методом факторного аналізу розрахуємо вплив на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) зміни середньорічної вартості основних засобів основного виду діяльності та фондівіддачі.

Вплив зміни середньорічної вартості основних засобів основного виду діяльності на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПд (ОЗ)} = (162910,5 - 149104,5) * 0,565 = 8126,8 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни фондівіддачі на зміну об'єму наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПд (ФВ)} = (0,565 - 0,589) * 149104,5 = -3803,2 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну об'єму наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПд} = 8126,8 - 3803,2 = 4323,6 \text{ тис. грн.}$$

або

$$\Delta \text{ОПд} = 92092,6 - 87769,0 = 4323,6 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.7

Вплив зміни фондівіддачі й вартості основних засобів на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ)

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення		
			разом	У т.ч. за рахунок	
				ОЗ	ФВ
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн	20353,0	24560,0	4207,0	2585,2	1621,8
2. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	22441,5	25292,0	2850,5	2585,2	-
3. Фондовіддача, грн/грн	0,907	0,971	0,064	-	1621,8

В звітному році в порівнянні з базовим роком середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності збільшилася на 2850,5 тис. грн, фондівіддача зросла на 6,4 коп. Як видно з розрахунків, фактор вартості основних фондів (екстенсивний фактор) вплинув позитивно – за рахунок його дії обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) збільшився на 2585,2 тис. грн. Якісний чинник (фондовіддача) призвів до збільшення обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) на 1621,8 тис. грн., що в цілому є позитивним явищем в контексті необхідності інтенсифікації операційної діяльності.

Аналіз динаміки, структури й ефективності використання оборотних коштів

Для аналізу складу, структури й динаміки оборотних коштів складемо аналітичну таблицю 2.8

Таблиця 2.8

Склад, структура й динаміка оборотних коштів

Показник	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн.	%	тис. грн	%
Базовий рік						
Оборотні кошти	11313	100,0	14145	100,0	2832,0	25,0
Виробничі запаси	754	6,7	1135	8,0	381,0	50,5
Незавершене виробництво	25	0,2	0	0,0	-25,0	-100,0
Готова продукція	-	-	-	-	-	-
Товари	-	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість	8285	73,2	11198	79,2	2913,0	35,2
Грошові кошти	2201	19,5	1761	12,4	-440,0	-20,0
Інші оборотні кошти	10	0,1	6	0,0	-4,0	-40,0
Витрати майбутніх періодів	38	0,3	45	0,3	7,0	18,4
Звітний рік						
Оборотні кошти	14145	100,0	13569	100,0	-576,0	-4,1
Виробничі запаси	1135	8,0	834	6,1	-301,0	-26,5
Незавершене виробництво	-	-	-	-	-	-
Готова продукція	-	-	-	-	-	-
Товари	-	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість	11198	79,2	11450	84,4	252,0	2,3
Грошові кошти	1761	12,4	1201	8,9	-560,0	-31,8
Інші оборотні кошти	6	0,0	9	0,1	3,0	50,0
Витрати майбутніх періодів	45	0,3	75	0,6	30,0	66,7

На початок базового року в структурі оборотних коштів найбільшу питому вагу мала дебіторська заборгованість – 73,2%. Також значна питома вага належала грошовим коштам (19,5%), що є природно з урахуванням виду

діяльності підприємства (надання послуг, а не виробництво продукції). Інші елементи оборотних коштів мали вкрай незначну питому вагу. Під кінець року відбулися значні зміни в структурі оборотних коштів: питома вага грошових коштів зменшилася до 12,4%, дебіторської заборгованості зросла до 79,2%. В звітному році тенденція базового року зберіглася – питома вага грошових коштів зменшилася до 8,9%, дебіторської заборгованості зросла до 84,4%. В абсолютному виразі можна відзначити значне зменшення грошових коштів як в базовому році (440 тис грн.), так і в звітному роках (560 тис. грн) та зростання протягом двох досліджуваних років дебіторської заборгованості (2913 тис грн або 35,2% в базовому році та 252 тис. грн або 2,3% в звітному році).

Для аналізу ефективності використання оборотних коштів складемо таблицю 2.9.

Таблиця 2.9

Показники оборотності оборотних коштів

Показник	Базовий рік	Звітний рік	абсолютне відхилення
1. Обсяг реалізованої продукції (наданих послуг) в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн	20353	24560	4207,0
2. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	12729,0	13857,0	1128,0
3. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	1,60	1,77	0,17
4. Швидкість одного обороту оборотних коштів, днів	228,3	205,9	-22,3
5. Коефіцієнт закріплення оборотних коштів	0,625	0,564	-0,061

Як видно з таблиці, в звітному році в порівнянні з базовим роком оборотність оборотних коштів прискорилося на 0,17 обороту, швидкість одного обороту зменшилася на 22,3 дня, коефіцієнт закріплення оборотних коштів зменшився на 0,061. Прискорення оборотності оборотних коштів з позитивної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню оборотними активами підприємства, тому що свідчить про відносну економію коштів.

Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, ефективності їхнього використання та оплати праці

Для аналізу руху робочої сили складемо аналітичну таблицю 2.10.

Показники руху робочої сили

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1. Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	49	42	-7
2. Прийнято працівників, осіб	8	6	-2
3. Вибуло працівників, осіб	11	12	1
З них за власним бажанням, звільнено за прогул і інші порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді	11	12	1
4. Коефіцієнт обороту по прийому	0,163	0,143	-0,020
5. Коефіцієнт обороту по вибуттю	0,224	0,286	0,061
6. Коефіцієнт плинності робочої сили	0,224	0,286	0,061

Як видно з таблиці, в звітному році в порівнянні з базовим роком середньооблікова чисельність штатних працівників зменшилася на 7 осіб, при цьому в базовому році на роботу було прийнято 8 осіб, звільнено 11 осіб, в звітному році прийнято 6 осіб, звільнено 12 осіб. Як в базовому, так і в звітному роках єдиними причинами звільнення працівників були: власне бажання, прогули й інші порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді. Значення показників руху робочої сили, а також динаміка цих показників, свідчать про те, що і в базовому і в звітному роках на підприємстві спостерігається незначний рух робочої сили, що є позитивною характеристикою. Скорочення плинності кадрів повинне бути резервом підвищення продуктивності праці.

Обсяг наданих послуг залежить від забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, і ефективності їхнього використання.

Методом факторного аналізу розрахуємо вплив на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) зміни середньооблікової чисельності персоналу і продуктивності праці.

Вплив зміни середньооблікової чисельності персоналу на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta \text{ОПд (Чсо)} = (42 - 49) * 415,37 = -2907,6 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни продуктивності праці (середньорічного виробітку одного працівника) на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta\text{ОПд (Вср)} = (584,76 - 415,37) * 42 = 7114,6 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) складає:

$$\Delta\text{ОПд} = -2907,6 + 7114,6 = 4207,0 \text{ тис. грн.}$$

або

$$\Delta\text{ОПд} = 24560 - 20353 = 4207 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.11

Вплив трудових факторів на обсяг наданих послуг в діючих цінах

Показник	Базовий рік	Звітний рік	відхилення		
			разом	У т.ч. за рахунок	
				Чсо	Вср
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн	20353	24560	4207	-2907,6	7114,6
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	49	42	-7	-2907,6	-
3. Середньорічний виробіток одного працівника, тис. грн	415,37	584,76	169,39	-	7114,6

В звітному році в порівнянні з базовим роком середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу зменшилася на 7 осіб, при цьому середньорічний виробіток одного працівника збільшився на 169,39 тис. грн.

Як видно з розрахунків, зміна чисельності персоналу (кількісний фактор) вплинув негативно на зміну обсягу наданих послуг в діючих цінах (-2907,6 тис. грн), у той час, як зміна показника, що характеризує ефективність використання трудових ресурсів підприємства – продуктивність праці, призвів до збільшення обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ) на 7114,6 тис. грн. Т.ч., збільшення обсягу наданих послуг в діючих цінах відбулося внаслідок зростання ефективності використання трудових ресурсів, що з позитивної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню робочою силою.

Для аналізу використання робочого часу складемо аналітичну таблицю 2.12.

Використання робочого часу на підприємстві

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн	20353	24560	4207
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	49	42	-7
3. Число людино-годин, відпрацьованих всіма працівниками, людино-годин	74725	65856	-8869
4. Середнє число людино-годин, відпрацьованих одним працівником	1525	1568	43
5. Середньорічний виробіток одного працівника, тис. грн/ос.	415,4	584,8	169,4
6. Середньогодинний виробіток одного працівника, грн/ос.	272,4	372,9	100,6

В звітному році в порівнянні з базовим роком середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу зменшилася на 7 осіб, середнє число годин, відпрацьованих одним працівником збільшилося на 43 години, збільшився виробіток одного працівника: середньорічний на 169,4 тис. грн, середньогодинний на 100,6 грн.

Як видно з розрахунків, фактори неоднозначно вплинули на зміну обсягу наданих послуг в порівняних цінах (без ПДВ).

Так, фактор середньооблікової чисельності персоналу, як відзначалося вище вплинув негативно: за рахунок його дії обсяг наданих послуг зменшився на 2907,6 тис. грн.

Фактор зміни відпрацьованих годин призвів до збільшення обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ):

$$\Delta\P (\text{люд-год}) = 42 \cdot 43 \cdot 272,4 / 1000 = 492,0 \text{ тис. грн.}$$

Зміна годинної продуктивності праці призвела до зростання обсягу наданих послуг в діючих цінах (без ПДВ):

$$\Delta\P (\text{Вгод}) = 42 \cdot 1568 \cdot 100,6 / 1000 = 6622,7 \text{ тис. грн.}$$

Т.ч., роботу підприємства по підвищенню ефективності використання трудових ресурсів і робочого часу можна охарактеризувати з позитивної сторони (збільшилась кількість відпрацьованих одним робітником годин, зростає

продуктивність праці (річна та годинна)). Проте, у наступному році підприємство має значні резерви росту обсягу послуг за рахунок підвищення ефективності використання персоналу й робочого часу.

Проаналізуємо нижче політику оплати праці на підприємстві, перш за все, в контексті вирішення проблем відповідності результатів праці з його винагородою та виконанням оплатою праці своєї відтворювальної функції.

Методом факторного аналізу чинників розрахуємо вплив на зміну фонду оплати праці зміни середньооблікової чисельності персоналу та середньорічної заробітної платні одного працівника (табл. 2.13).

Вплив зміни чисельності персоналу на фонду оплати праці складає:

$$\Delta\text{ФОП (Чсо)} = (42 - 49) \cdot 94,3 = -659,9 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни середньої заробітної платні на зміну фонду оплати праці складає:

$$\Delta\text{ФОП (ЗП)} = (135,7 - 94,3) \cdot 42 = 1739,9 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну фонду оплати праці складає:

$$\Delta\text{ФОП} = -659,9 + 1739,9 = 1080 \text{ тис. грн}$$

або

$$\Delta\text{ФОП} = 5699 - 4619 = 1080 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.13

Вплив зміни чисельності персоналу й середньої заробітної плати одного працівника на зміну фонду оплати праці

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення		
			разом	У т.ч. за рахунок	
				Чсо	ЗП
1. Фонд оплати праці працівників, тис. грн	4619	5699	1080	-659,9	1739,9
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	49	42	-7	-659,9	-
3. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	94,3	135,7	41,4	-	1739,9

Як видно з таблиці, в звітному році в порівнянні з базовим роком фонд оплати праці працівників збільшився на 1080 тис. грн. При цьому внаслідок зменшення середньооблікової чисельності працівників на 7 осіб фонд оплати

праці знизився на 659,9 тис. грн, а за рахунок зростання середньорічної заробітної плати одного працівника на 41,4 тис. грн фонд оплати праці виріс на 1739,9 тис. грн. Таким чином, загальне збільшення фонду оплати праці стало наслідком зростання середньої заробітної плати при одночасному скороченні чисельності персоналу.

Для аналізу співвідношення продуктивності праці одного працівника й середньої заробітної плати складемо таблицю 2.14.

Таблиця 2.14

Співвідношення змін продуктивності праці й середньої заробітної плати

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічний виробіток одного працівника, тис. грн	415,4	584,8	169,4	40,8
2. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	94,3	135,7	41,4	43,9

Співвідношення зміни середньорічної заробітної плати й продуктивності праці одного працівника визначається відношенням відносного відхилення середньорічної заробітної плати одного працівника до відносного відхилення середньорічного виробітку одного працівника. В даному випадку це співвідношення складає 1,08, тобто на кожен відсоток зростання продуктивності праці припадає 1,08% зростання оплати праці. Отримане значення коефіцієнту свідчить про надлишкове (неадекватне) зростання середньої заробітної плати відносно продуктивності праці, тобто про невідповідність зростання оплати праці темпам зростання продуктивності праці. Таким чином, менеджменту підприємства слід внести корегуючі зміни в політику щодо розвитку та використання трудових ресурсів та потенціалу робітників.

Аналіз собівартості продукції й витрат на виробництво

Аналіз проведемо методом порівняння фактичної питомої ваги кожного елемента витрат підприємства з питомою вагою в базовому році. Для цього складемо аналітичну таблицю 2.15.

Таблиця 2.15

Структура витрат підприємства

Елементи витрат	Абсолютне значення, тис. грн		Структура, %		Відхилення	
	Базовий рік	Звітний рік	Базовий рік	Звітний рік	Абс. значення	Стри
1. Матеріальні витрати	3997	6021	22,4	28,4	2024	6,0
2. Витрати на оплату праці	4619	5699	25,9	26,9	1080	1,0
3. Відрахування на соціальні заходи	1025	1258	5,7	5,9	233	0,2
4. Амортизація	1236	1339	6,9	6,3	103	-0,6
5. Інші операційні витрати	6956	6901	39,0	32,5	-55	-6,5
Разом	17833	21218	100	100	3385	-

Як видно з таблиці, операційна діяльність підприємства, тобто надання послуг не може бути віднесеним ні до матеріало-, ні до трудо-, ні до фондомістких видів діяльності: значну питому вагу мають витрати на оплату праці (25,9% та 26,9% в кожному році відповідно), матеріальні витрати (22,4% та 28,4% в базовому та звітному році відповідно) та інші операційні витрати (39,0% в базовому році та 32,5% в звітному році). В абсолютному виразі всі елементи витрат підприємства (окрім інших операційних) зросли, що пояснюється, головним чином, збільшенням обсягу наданих послуг. Як видно з таблиці, структура витрат підприємства відносно нестабільна (в звітному році відбулося значне зменшення питомої ваги інших витрат (-6,5%) при зростанні питомої ваги матеріальних витрат (+6,0%). Загальна сума витрат підприємства збільшилася на 3385 тис. грн, що цілком природньо при збільшенні обсягу наданих послуг по зберіганню та підробці зерна.

Для аналізу зміни витрат на одну гривню вартості послуг складемо таблицю 2.16.

Таблиця 2.16

Оцінка витрат на одну гривню вартості послуг

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
			абс	відн
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах, тис. грн	20353,0	24560,0	4207	20,7
2. Операційні витрати, тис. грн	17833	21218	3385	19,0
3. Витрати на 1 грн вартості послуг, грн/грн	0,876	0,864	-0,012	-

Як видно з розрахунків, в звітному році в порівнянні з базовим роком і обсяг наданих послуг в діючих цінах і їх собівартість (операційні витрати) збільшилися: на 7207 тис. грн і 3385 тис. грн відповідно. При цьому обсяг наданих послуг в діючих цінах збільшувався більшими темпами (приріст 20,7%), ніж собівартість (операційні витрати) – приріст 19,0%. Внаслідок цього витрати на 1 грн вартості послуг в звітному році в порівнянні з базовим роком зменшилися на 1,2 коп. і склали 86,4 коп. Зниження цього показника з позитивної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню витратами. Більш того, абсолютні значення показника, що значно менші 1 (100) говорять про достатньо високу прибутковість діяльності (операційної) підприємства.

Для оцінки впливу зміни витрат на прибутковість діяльності скористаємося методом факторного аналізу. Прибуток від наданих послуг, залежить, насамперед, від масштабів наданих послуг в натуральному виразі та прибутку від надання одної послуги (в середньому), який в свою чергу визначається собівартістю наданої послуги.

Для аналізу впливу обсягу наданих послуг та їх собівартості на прибуток від наданих послуг складемо аналітичну таблицю 2.17.

Прибуток від виробництва продукції (Пв) може бути визначений наступним чином:

$$Пв = ОПд * (1 - В_1), \quad (2.1)$$

де ОПд – обсяг наданих послуг у діючих цінах;

$В_1$ – витрати на 1 грн вартості послуг.

Вплив зміни обсягу наданих послуг в діючих цінах на зміну прибутку від наданих послуг складає:

$$\Delta Пв_{ОПд} = (24560 - 20353) * (1 - 0,876) = 520,9 \text{ тис. грн.}$$

Вплив ефективності управління витратами (витрат на 1 грн наданих послуг) на зміну прибутку від наданих послуг складає:

$$\Delta Пв_{В_1} = (0,876 - 0,864) * 24560 = 301,1 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив чинників на зміну прибутку від виробництва продукції складає:

$$\Delta Пв = 520,9 + 301,1 = 822 \text{ тис. грн}$$

або

$$\Delta Пв = 3342 - 2520 = 822 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 2.17

Вплив ефективності управління витратами та зміни обсягу наданих послуг на прибуток від наданих послуг

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення Пв		
			всього	У т.ч. за рахунок	
				ОПд	В ₁
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах, тис. грн	20353	24560	4207	520,9	–
2. Операційні витрати, тис. грн	17833	21218	3385	–	–
3. Прибуток від наданих послуг, тис. грн	2520	3342	822	520,9	301,1
3. Витрати на 1 грн вартості послуг, грн/грн	0,876	0,864	-0,012	–	301,1

Як свідчать представлені розрахунки, в звітному році в порівнянні з базовим роком прибуток від надання послуг збільшився на 822 тис. грн, при цьому обсяг наданих послуг збільшився на 4207 тис. грн, а витрати на 1 грн наданих послуг зменшилися на 1,2 коп. Фактор зміни обсягу виробленої продукції призвів до зростання прибутку на 520,9 тис. грн. Зміна показника, що характеризує ефективність управління витратами – витрати на 1 грн наданих послуг, призвів до збільшення прибутку на 301,1 тис. грн. Даний результат з позитивної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню витратами та формуванню прибутку, оскільки абсолютні значення витрат на 1 грн як в базовому, так і в звітному році свідчать про високу прибутковість операційної діяльності. Результати розрахунків показують, що головним чинником, який спричинив значне зростання прибутковості діяльності був кількісний чинник (зростання обсягу наданих послуг у діючих цінах).

Для більш детального аналізу впливу операційних витрат на прибутковість операційної діяльності розрахуємо показники відносної економії собівартості (загальних витрат та структурних елементів операційних витрат), які дадуть змогу виділити основні проблемні зони в управлінні витратами та, відповідно, визначити резерви підвищення ефективності управління витратами на

підприємстві (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Відносна економія собівартості продукції та її структурних елементів

Показник	Базовий рік	Звітний рік
Вихідні дані		
1. Обсяг наданих послуг в діючих цінах, тис. грн	20353	24560
2. Операційні витрати, тис. грн	17833	21218
2.1. Матеріальні витрати	3997	6021
2.2. Витрати на оплату праці	4619	5699
2.3. Відрахування на соціальні заходи	1025	1258
2.4. Амортизація	1236	1339
2.5. Інші операційні витрати	6956	6901
Результати розрахунків		
Загальний індекс обсягу наданих послуг	1,207	
Економія собівартості (Ес), в тому числі за рахунок	301,1	
матеріальних витрат	-1197,8	
витрат на оплату праці	-125,2	
відрахувань на соціальні заходи	-21,1	
амортизації	152,5	
інших операційних витрат	1492,8	

Показник загальної економії собівартості складає 301,1 тис. грн (економія), що відповідає значенню впливу ефективності управління витратами, визначеному в попередній таблиці. Розрахунок показників відносної економії структурних елементів операційних витрат дає підстави стверджувати, що загальне підвищення ефективності управління витратами та прибутковості операційної діяльності відбулося внаслідок підвищення ефективності управління іншими витратами (-1492,8 тис. грн) при значному зниженні ефективності управління матеріальними витратами (внаслідок неефективного управління матеріальними витратами, що формалізується у зростанні показника матеріалоемності, підприємство перевитратило 1197,8 тис. грн). Також негативний вплив спричинило надлишкове зростання оплати праці (-125,2 тис. грн) та пов'язаних з оплатою праці відрахувань на соціальні заходи (-21,1 тис. грн), про що вже говорилося вище.

Таким чином, саме на оптимізації матеріальних витрат та витрат на оплату праці мають бути зосереджені основні зусилля підприємства в контексті підвищення ефективності управління витратами та забезпечення прибутковості

операційної діяльності.

Аналіз рівня й динаміки фінансових результатів

Для аналізу рівня й динаміки фінансових результатів підприємства складемо таблицю 2.19.

Таблиця 2.19

Фінансові результати підприємства

Найменування статей	Абсолютне значення, тис. грн		Відхилення	
	Базовий рік	Звітний рік	абс	відн
Чистий дохід від реалізації продукції (послуг)	20353	24560	4207	20,7
Собівартість реалізованої продукції	13525	17475	3950	29,2
Валовий прибуток (збиток)	6828	7085	257	3,8
Інші операційні доходи	218	252	34	15,6
Інші операційні витрати	4308	3743	-565	-13,1
Фінансові результати від операційної діяльності (прибуток або збиток)	2738	3594	856	31,3
Інші доходи	94	88	-6	-6,4
Інші витрати	-	-	-	-
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування (прибуток або збиток)	2832	3682	850	30,0
Податок на прибуток від звичайної діяльності	664	663	-1	-0,2
Фінансові результати від звичайної діяльності (прибуток або збиток)	2168	3019	851	39,3
Чистий прибуток (збиток)	2168	3019	851	39,3

Як видно з таблиці, чистий прибуток підприємства в звітному році збільшився на 851 тис. грн або 39,3% у порівнянні з базовим роком. Це відбулося, насамперед, внаслідок зростання фінансового результату від операційної діяльності на 856 тис. грн. При цьому інші операційні доходи збільшилися на 34 тис. грн., інші операційні витрати зменшилися на 565 тис. грн. Т.ч., валовий прибуток збільшився на 257 тис. грн. Отже, основною причиною зростання чистого прибутку підприємства є збільшення валового прибутку та значне скорочення інших операційних витрат. Зростання прибутків підприємства, що мало місце в звітному році в порівнянні з базовим роком, є позитивним явищем, та свідчить про загальне зростання ефективності діяльності підприємства.

Для аналізу показників рентабельності складемо таблицю 2.20.

Таблиця 2.20

Показники рентабельності діяльності підприємства

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
Капітал підприємства, тис. грн	19548	22141,5	2593,5
Власний капітал підприємства, тис. грн	20116,5	22944,5	2828
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	20353	24560	4207
Виробничі фонди (основні засоби та оборотні кошти), тис. грн	35170,5	39149	3978,5
Операційні витрати, тис. грн	17833	21218	3385
Чистий прибуток, тис. грн	2168	3019	851
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	2738	3594	856
Рентабельність капіталу, %	11,09	13,64	2,54
Рентабельність власного капіталу, %	10,78	13,16	2,38
Рентабельність продажів, %	13,45	14,63	1,18
Рентабельність операційних витрат, %	15,35	16,94	1,58
Рентабельність виробництва, %	7,78	9,18	1,40

Як видно з таблиці, усі показники рентабельності позитивні, мають достатньо високі абсолютні значення; більш того в звітному році порівняно з базовим роком є тенденція до подальшого зростання. Це свідчить про те, що підприємство є в цілому інвестиційно привабливим.

Для загальної характеристики стану підприємства складемо таблицю 2.21.

Таблиця 2.21

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
			абс	відн
1. Середньорічна виробнича потужність (максимальний обсяг зберігання та підробки зерна), тонн	73000	73000	0	0
2. Обсяг зберігання та підробки зерна, тонн	60500	64100	3600	6,0
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,829	0,878	0,049	6,0
4. Обсяг наданих послуг (без ПДВ), тис. грн. у діючих цінах	20353	24560	4207	20,7
у порівняних цінах	20353	21063	710	3,5
5. Обсяг реалізованої продукції (наданих послуг) в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн.	20353	24560	4207	20,7
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн.	22441,5	25292	2850,5	12,7
7. Фондовіддача, грн/грн	0,907	0,971	0,064	7,1

Продовження таблиці 2.21

8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн.	12729	13857	1128	8,9
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, частки	1,6	1,77	0,17	10,8
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	49	42	-7	-14,3
11. Середньорічний виробіток одного працівника (продуктивність праці), тис. грн	415,4	584,8	169,4	40,8
12. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	94,3	135,7	41,4	43,9
13. Операційні витрати підприємства, тис. грн, у тому числі	17833	21218	3385	19,0
матеріальні витрати	3997	6021	2024	50,6
витрати на оплату праці	4619	5699	1080	23,4
відрахування на соціальні заходи	1025	1258	233	22,7
амортизація	1236	1339	103	8,3
інші операційні витрати	6956	6901	-55	-0,8
14. Витрати на 1 грн. наданих послуг, грн/грн	0,876	0,864	-0,012	-1,4
15. Матеріалоємність, грн/грн	0,196	0,245	0,049	24,8
16. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	2738	3594	856	31,3
17. Чистий прибуток, тис. грн	2168	3019	851	39,3
18. Рентабельність капіталу, %	11,09	13,64	2,54	-
19. Рентабельність послуг (операційних витрат), %	15,35	16,94	1,58	-

Як видно з таблиці. підприємство володіє великими виробничими потужностями, які в звітному році порівняно з базовим роком не змінилися, що свідчить про сталість виробничого потенціалу підприємства. Виробнича потужність характеризується достатньо високим рівнем використання, про це свідчить значення коефіцієнта використання виробничої потужності.

В звітному році в порівнянні з базовим роком значно збільшився обсяг наданих послуг по зберіганню та підробці зерна, що говорить про підвищення активності діяльності підприємства на ринку відповідних послуг та є позитивною характеристикою роботи підприємства.

В звітному році у порівнянні з базовим роком ефективність використання основних засобів основного виду діяльності підвищилася: на кожен гривню вартості основних засобів обсяг наданих послуг збільшився на 6,4 копійки. Оборотність оборотних коштів прискорилося на 0,17 оборот. Прискорення оборотності оборотних коштів говорить про відносну економію засобів підприємства, тобто про підвищення ефективності управління оборотними

активами підприємства. В звітному році, в порівнянні з базовим роком середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу зменшилася на 7 осіб, середньорічний виробіток одного працівника збільшився в середньому на 169,4 тис. грн або на 40,8%, при цьому середньорічна заробітна плата одного працівника збільшилася на 43,9%. Динаміка та абсолютні значення показників ефективності використання робочої сили та робочого часу в цілому з позитивної сторони характеризують роботу підприємства в зазначених областях.

Показник, який комплексно характеризує ефективність використання ресурсів підприємства та їх витрат, а саме витрати на 1 гривню вартості послуг, в звітному році зменшився на 1,2 копійки й склав 86,4 копійок. Зниження значення цього показника є позитивною характеристикою діяльності підприємства. Абсолютні значення показника говорять про високу прибутковість операційної діяльності підприємства як в базовому, так і звітному році.

Чистий прибуток підприємства в звітному році порівняно з базовим роком зріс на 851 тис. грн, що позитивним чином відобразилося на динаміці показників рентабельності: значення показників рентабельності протягом двох досліджуваних років свідчать про високу прибутковість діяльності підприємства та його інвестиційну привабливість.

В цілому підприємство працює ефективно, при цьому має резерви подальшого підвищення ефективності господарської діяльності, реалізація яких дозволить збільшити прибутковість та підвищити ефективність господарської діяльності.

Резюмуємо все наведене в другому розділі роботи у вигляді матриці – SWOT-аналізу – виділення сильних і слабких сторін підприємства, а також ринкових погроз і можливостей. (Strength, Weaknesses, Opportunities, Threats – сила, слабкість, можливості, загрози). Аналіз полягає в оцінці слабких і сильних сторін підприємства, а також в оцінці його зовнішніх можливостей і загроз. SWOT – аналіз ґрунтується на принципі стратегічної відповідності внутрішніх можливостей підприємства (його сильних і слабких сторін) і зовнішнього

середовища (частково знаходить відбиття в можливостях і погрозах підприємства).

У таблиці 2.22 представлений перелік сильних та слабких сторін підприємства, а також можливостей та загроз зовнішнього середовища.

Таблиця 2.22

Основні сильні та слабкі сторони підприємства, можливості та загрози зовнішнього середовища

Можливості	O1	Інтеграція з виробниками сировини
	O2	Можливість розширення ринку за рахунок витиснення часток конкурентів
	O3	Поліпшення сервісу й скорочення часу на обслуговування
Загрози	T1	Військова агресія РФ та спричинені цим негативні прямі та непрямі наслідки (фізичне руйнування об'єктів, закриття портів, порушення логістики, скорочення посівних площ тощо)
	T2	Зниження частки ринку послуг по зберіганню та перевалці зерна через демпінгові ціни конкурентів
	T3	Посилення інфляції
	T4	Посилення конкуренції
	T5	Державне втручання у питання формування портфелів замовлень через процедуру квотування експорту
Сили	S1	Зручне географічне розташування, близькість транспортних шляхів та наявність ж/д-гілки
	S2	Наявність висококваліфікованих виробничих кадрів
	S3	Прибутковість діяльності
	S4	Наявність висококваліфікованих управлінських кадрів
	S5	Ефективність управління ресурсами
Слабкості	W1	Обмежений виробничий потенціал, обумовлений високим значенням коефіцієнта використання виробничої потужності в звітному році
	W3	Низький технічний рівень підприємства
	W3	Зростання дебіторської заборгованості, викликане неповерненням клієнтами коштів за надані послуги

По підсумках SWOT-аналізу складемо матрицю стратегічних заходів:

SO – заходи, які необхідно провести, щоб використати сильні сторони для збільшення можливостей компанії;

WO – заходи, які необхідно провести, долаючи слабкі сторони і використовуючи представлені можливості;

ST – заходи, які використовують сильні сторони організації для уникнення погроз;

WT – заходи, які мінімізують слабкі сторони для уникнення погроз.

Основні стратегічні заходи ПрАТ «Любашівський елеватор»

	Можливості	Загрози
Сили	Розширення ринку за рахунок зручного географічного становища	Протидія посиленню конкуренції за рахунок підвищення якості технологічного процесу та гнучкої цінової політики
Слабкості	Нарощування виробничого потенціалу та оновлення технічної бази за рахунок власних коштів та інтеграції з виробниками сировини	Зміна комерційної політики підприємства з метою протидії конкурентам та можливій втраті частки ринку

Отже, можна констатувати, що для реалізації можливостей найбільш вагомою конкурентною перевагою підприємства (сильною стороною) є зручне географічне розташування підприємства, значний експортний та технічний потенціал підприємства, а найбільш істотними можливостями – зростання долі ринку. Відповідно, можна запропонувати до реалізації наступні заходи: максимально ефективно використання технічного потенціалу підприємства, формування гнучкої цінової політики та на цій основі розширення клієнтської бази що є протидією посиленню конкуренції та можливого зниження частки ринку.

Аналіз слабких сторін свідчить про те, що найвагомішою слабкою стороною підприємства є слабкий виробничий потенціал та застаріла технічна база. Отже, з метою ліквідації слабких сторін можна запропонувати використати такі можливості, розширення ринку та нарощування виробничого потенціалу з оновленням технічної бази за рахунок власних коштів, а також інтеграція з виробниками сировини

Висновки до розділу 2

Аналіз зовнішнього середовища підприємства, а саме ринку зерна України, показав, що від розвитку зернової галузі вже сьогодні залежить економічна стабільність держави, адже експорт зернових є основним джерелом валютних надходжень у країну. Тим не менш, галузь має і значні перепони для свого розвитку, серед яких найбільш вагомими є наступні: військова агресія РФ з

відповідними прямими та непрямими наслідками; проблема забезпечення стабільного зростання урожайності зернових; неухильне зниження природно-ресурсного потенціалу аграрного сектору; наявність диспропорцій та неузгодженість інтересів суб'єктів зернового ринку; сировинна спрямованість експорту. Для стабілізації зерновиробництва необхідно визначити оптимальну площу посіву зернових, розробити заходи, спрямовані на підвищення рівня врожайності цих культур, а також детально вивчити питання раціонального розміщення зернових по агрокліматичних районах області. Резервами ефективної роботи зернової галузі та зміцнення продовольчої безпеки країни є вдосконалення наявних виробничих систем на базі поліпшення організаційно-технологічних умов виробництва, зокрема: застосування передових технологій виробництва продукції, високопродуктивної техніки; використання мінеральних добрив, мікродобрив, гербіцидів та інших отрутохімікатів для боротьби зі шкідниками та хворобами рослин; забезпечення галузі якісним насіннєвим матеріалом; здійснення комплексу заходів щодо врегулювання зернового ринку та його інфраструктури; удосконалення законодавчої, фінансово-кредитної і податкової системи. Перспективи довгострокового зростання та забезпечення встановлених раніше стратегічних цілей вочевидь можливо лише після завершення війни.

Проведений техніко-економічний аналіз господарської діяльності досліджуваного підприємства показав, що динаміка показників, які комплексно характеризують ефективність його діяльності свідчить про її підвищення. Так, в звітному році, у порівнянні з базовим роком, ефективність використання основних засобів основного виду діяльності підвищилася: на кожну гривню вартості основних засобів обсяг наданих послуг збільшився на 6,4 копійки. Оборотність оборотних коштів прискорилося на 0,17 оборот. Прискорення оборотності оборотних коштів говорить про відносну економію засобів підприємства, тобто про підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства. В звітному році, в порівнянні з базовим роком середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу

зменшилася на 7 осіб, середньорічний виробіток одного працівника збільшився в середньому на 169,4 тис. грн або на 40,8%, при цьому середньорічна заробітна плата одного працівника збільшилася на 43,9%. Динаміка та абсолютні значення показників ефективності використання робочої сили та робочого часу з позитивної сторони характеризують роботу підприємства в зазначених областях. Показник, який комплексно характеризує ефективність використання ресурсів підприємства та їх витрат, а саме витрати на 1 гривню вартості послуг в звітному році зменшилися на 1,2 копійки й склали 86,4 копійок. Зниження значення цього показника є позитивною характеристикою діяльності підприємства. Абсолютні значення показника говорять про високу прибутковість операційної діяльності підприємства як в базовому, так і звітному році. Чистий прибуток підприємства в звітному році порівняно з базовим роком зріс на 851 тис. грн, що позитивним чином відобразилося на динаміці показників рентабельності: значення показників рентабельності протягом двох досліджуваних років свідчать про високу прибутковість діяльності підприємства та його інвестиційну привабливість.

В цілому підприємство працює ефективно, при цьому має резерви подальшого підвищення ефективності господарської діяльності, реалізація яких дозволить збільшити прибутковість та підвищити ефективність господарської діяльності.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЗАХОДУ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ЛЮБАШІВСЬКИЙ ЕЛЕВАТОР»

3.1. Техніко-економічне обґрунтування доцільності впровадження на операціях попереднього та основного очищення зерна сепаратору SMA 206-6

Проведений аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища досліджуваного підприємства, з огляду на високу прибутковість його діяльності дає підстави з оптимізмом дивитися у майбутнє.

Однією з основних проблем підприємства є зношеність (як фізична, так і моральна) його технічної бази, тобто основних засобів: середній рівень зносу відповідно до проведених вище розрахунків більше, ніж 60%. Використання настільки зношених основних засобів призводить до значних економічних та фінансових негативних наслідків, а саме:

- зростання поточних витрат через високу енергоємність основних технологічних процесів (старі основні засоби в переважній більшості випадків є значно більш енерговитратними, ніж нові);
- погіршення якості проведення основних технологічних операцій, що потенційно негативно впливає на конкурентоспроможність підприємства;
- зростання поточних витрат через скорочення міжремонтного періоду та збільшення потреби у запасних частинах для ремонту;
- зростання поточних витрат через порівняно низький рівень механізації та автоматизації технологічних процесів;

Зазначені обставини вимагають впровадження заходів, спрямованих на оновлення технічної бази підприємства.

В контексті вищесказаного пропонуємо заміну на операціях попереднього та основного очищення зерна сепараторів БСХ-300 та трієрів на сепаратор SMA 206-6.

Операції попереднього та основного очищення зерна, в технологічному процесі займають одне з провідних місць. Від ефективності цих операцій

залежать кінцеві результати технологічного процесу (вихідна якість сировини). На сьогоднішній день попередня очистка зерна відбувається на двох трієрних станціях (по два трієра в кожній) продуктивністю 14 тон/год кожний, а основна на двох сепараторах БСХ-300 продуктивністю 300 тон/год кожний. Впровадження сепараторів SMA 206-6 з додержанням вимог потоковості процесу приймання та розміщення зерна дозволяє об'єднати операції очищення зерна з підвищенням його ефективності до 95%.

Таким чином, основними недоліками процесу очищення є неефективне використання продуктивності сепараторів та відповідна значна перевитрата енергетичних ресурсів. Крім того, суміщення операцій очищення дозволить більш раціонально використовувати трудові ресурси: за рахунок безпосереднього суміщення операцій та більшої автоматизації процесу на сепараторах SMA 206-6.

Отже, впровадження даного заходу (проєкту реальних інвестицій), як передбачається, дозволить:

- знизити собівартість продукції за рахунок економії на енергоресурсах та оплаті праці з відповідними відрахуваннями на соціальні заходи;
- підвищити якість процесу очищення зерна.

3.2. Розрахунок економічної ефективності впровадження на ПрАТ «Любашівський елеватор» сепаратору SMA 206-6

Для оцінки ефективності впровадження інвестиційного проєкту по заміні устаткування в таблиці 3.1 наведемо основну техніко-економічну інформацію щодо замінюваного та впроваджуваного обладнання.

Таблиця 3.1

Техніко-економічна характеристика замінюваного й впроваджуваного устаткування

Показники	Позначення	Устаткування		
		Замінюване		Впроваджуване
		Сепаратор БСХ -300	Трієр БТХМ-2	Сепаратор SMA
Кількість одиниць, шт	К	1	2	1

Продовження таблиці 3.1

Технічна норма продуктивності, тонн/год.	Нп	300	14	300
Споживання електроенергії, кВт/год	Е	8	4	8
Чисельність обслуговуючого персоналу (норма обслуговування), чол. у т.ч. 4-го розряду	Чп	1	0,5	1
Ціна придбання устаткування, грн.	Ц	50000	30000	250000
Ступінь зносу устаткування, %	З	100	100	0
Граничний термін окупності капітальних вкладень, років	Т	-	-	4

Нормативно-довідкова інформація, використовувана при розрахунках представлена в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Нормативно-довідкова інформація використовувана для розрахунків

Показники	Позначення	Значення
Норматив відрахувань у соціальні фонди (єдиний соціальний внесок), % від заробітної плати	Всф	22
Норма амортизації устаткування [55], %	НАу	20
Норма витрат на ремонтні роботи по устаткуванню, %	НРу	5,8
Норма витрат на утримання і експлуатацію обладнання, %	НУу	3,3
Річний фонд робочого часу, %	Фр	2160
Собівартість 1 кВт/год електроенергії, грн.	Се	1,68
Коефіцієнт використання інженерного ресурсу	Кір	0,8
Годинна тарифна ставка робітника 4 розряду, грн	ТСг	56,5

Розрахунок поточних витрат по устаткуванню.

Для розрахунку витрат по експлуатації устаткування зробимо розрахунок капітальних вкладень по ньому.

Капіталовкладення по проєкту будуть являти собою суму наступних видів витрат:

$$Укв = Ц + Тр + Мн + Ін + ОЗзал + Д - Л,$$

де Ц - вартість впроваджуваного устаткування;

Тр - транспортні витрати (приймаємо 5% від вартості впроваджуваного устаткування);

Мн - вартість монтажних робіт (приймаємо 7% від вартості впроваджуваного устаткування);

Ін – інші витрати (приймаємо 3% від вартості впроваджуваного устаткування);

ОЗзал – залишкова вартість устаткування, що замінюється;

Д – витрати на демонтаж замінюваного устаткування (приймаємо 2% від вартості устаткування);

Л – ліквідаційна вартість устаткування, що замінюється (прийmemo ліквідаційну вартість устаткування на рівні залишкової вартості, тобто 0).

$$У_{кв} = 250000 + 250000*0,05 + 250000*0,07 + 250000*0,03 + (50000+30000*2)*0,02 = 289700 \text{ грн.}$$

Для розрахунку амортизаційних та інших витрат, пов'язаних з експлуатацією устаткування, що включаються до складу поточних витрат (собівартості послуг) визначимо первісну вартість устаткування.

Первісна вартість впроваджуваного устаткування:

$$ОФ_{перв} = Ц + Тр + Мн + Ін = 250000 + 250000*0,05 + 250000*0,07 + 250000*0,03 = 287500 \text{ грн.}$$

Нижче визначимо зміну поточних витрат, яка відбудеться при заміні устаткування.

Амортизація устаткування:

- замінюваного (A_y^3)

$$A_y^3 = 0.$$

- впроваджуваного (A_o^B)

$$A_y^B = 287500*0,20 = 57500 \text{ грн.}$$

Витрати на ремонтні роботи по устаткуванню:

- замінюваному (Bp^3)

$$Bp^3 = (50000+2*30000) * 0,058 = 6380 \text{ грн.}$$

- впроваджуваному (Bp^B)

$$Bp^B = 287500*0,058 = 16675 \text{ грн.}$$

Витрати на утримання і експлуатацію устаткування:

- замінюваного (Bue^3)

$$B_{ue}^3 = (50000 + 2 * 30000) * 0,033 = 3630,0 \text{ грн};$$

- впроваджуваного (B_{ue}^B)

$$B_{ue}^B = 287500 * 0,033 = 9487,5 \text{ грн.}$$

В таблицях 3.3 та 3.4 визначимо витрати на енергоресурси, що споживаються устаткуванням.

Таблиця 3.3

Витрати на електроенергію, що споживає замінюване устаткування

Найменування	Од. вим.	Річне споживання	Вартість одиниці, грн	Річні видатки, грн
Електроенергія	кВт/год	27648 (2160 x (8+4*2) x 0,8)	1,68	46448,6

Таблиця 3.4

Витрати на електроенергію, що споживає впроваджуване устаткування

Найменування	Од. вим.	Річне споживання	Вартість одиниці, грн	Річні видатки, грн
Електроенергія	кВт/год	13824 (2160 x 8 x 0,8)	1,68	23224,3

Основна й додаткова заробітна плата робітників, що обслуговують устаткування:

- замінюване ($Z_{од}^3$)

$$Z_{од}^3 = 56,5 * 1,2 * 2160 * 1,15 * (1 + 2 * 0,5) = 336830,4 \text{ грн};$$

- впроваджуване ($Z_{од}^B$)

$$Z_{од}^B = 56,5 * 1,2 * 2160 * 1,15 * 1 = 168415,2 \text{ грн.}$$

Відрахування в соціальні фонди на основі заробітної плати робітників, що обслуговують устаткування (єдиний соціальний внесок) (22%):

- замінюване (B_{cf}^3)

$$B_{cf}^3 = 336830,4 * 0,22 = 74102,7 \text{ грн.}$$

- впроваджуване (B_{cf}^B)

$$B_{cf}^B = 168415,2 * 0,22 = 37051,3 \text{ грн.}$$

Для розрахунку сумарних поточних витрат по замінюваному й впроваджуваному устаткуванню складемо таблицю 3.5.

**Сумарні витрати за рік по замінюваному й впроваджуваному
устаткуванню**

Найменування витрат	Устаткування	
	Замінюване	Впроваджу- ване
Амортизація устаткування, грн	-	57500,0
Витрати на ремонтні роботи по устаткуванню, грн	6380,0	16675,0
Витрати на утримання й експлуатацію устаткування, грн	3630,0	9487,5
Витрати на енергоресурси, що споживає устаткування, грн	46448,6	23224,3
Основна й додаткова заробітна плата робітників, що обслуговують устаткування, грн	336830,4	168415,2
Відрахування в соціальні фонди на основі заробітної плати робітників, що обслуговують устаткування (єдиний соціальний внесок), грн	74102,7	37051,3
Разом	467391,7	312353,4

Реалізація заходу потребує залучення у вигляді капітальних вкладень коштів у сумі 289,7 тис. грн.

Діяльність підприємства протягом досліджуваного періоду достатньо прибуткова (чистий прибуток в звітному році склав 3019 тис. грн), отже джерелом коштів для реалізації інвестиційного проєкту будуть власні джерела фінансування.

При реалізації інвестиційного проєкту прибуток від заміни устаткування буде визначатися зниженням собівартості (поточних витрат), тобто зростання прибутку складе 155038,4 грн (312353,4 – 467391,7).

Чистий прибуток у результаті реалізації проєкту при 18% ставці податку на прибуток складе:

$$\text{ЧП} = 155038,4 - 155038,4 \cdot 0,18 = 127131,5 \text{ грн.}$$

Строк окупності капітальних вкладень в даний проєкт складе:

$$T = \text{КВзаг} / \text{ЧП},$$

де КВзаг – загальний розмір капітальних вкладень в інвестиційний проєкт.

З урахуванням того, що проєктом не передбачаються заходи, які б вимагали створення додаткових запасів матеріальних ресурсів або збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, тобто інвестиції в оборотні кошти відсутні, загальний розмір капітальних вкладень визначається капітальними вкладеннями в основні засоби:

$$KB_{заг} = U_{кв}.$$

$$T = 289,7/127,1 = 2,28 \text{ року (2 роки 4 міс.)}$$

Впровадження заходу призведе до зміни чисельності персоналу.

Так, в результаті заміни устаткування (з урахуванням норм обслуговування устаткування та його кількості) зменшення чисельності складе 1 особу (вивільнення персоналу).

Проведення розрахунків без урахування дії фактора часу (дисконтування) в ринкових умовах є певною мірою волюнтаризмом, оскільки не враховує вартість капіталу та процес зміни вартості грошей у часі. Таким чином, проведення дисконтування, тобто приведення майбутніх грошових потоків до теперішнього часу, є необхідною умовою отримання достовірних результатів оцінки кожного інвестиційного проєкту.

Приведення майбутніх грошових потоків до теперішнього часу провадиться за допомогою коефіцієнта дисконтування:

$$K_d = \frac{1}{(1+i)^t}$$

де i – ставка дисконтування, %.

t – період дисконтування,

При розрахунку показників ефективності інвестиційного проєкту будемо відштовхуватися від ставки дисконтування в розмірі 18%.

Строк окупності капітальних вкладень при використанні процедури дисконтування розраховується за формулою:

$$PP_d = t + \frac{KB_{заг} - СПГП_t}{ПП_{t+1}},$$

де t – рік в якому загальні капітальні вкладення найближчі до сумарного приведенного грошового потоку ($I_{заг} > СПГП_t$),

$ПП_{t+1}$ – приведений грошовий потік в році, наступному за роком t .

$СПГП_t$ – сумарний приведений грошовий потік (розраховується за значеннями $ПП_{t+1}$ наростаючим підсумком).

При розрахунку строку окупності капітальних вкладень в якості позитивного грошового потоку (притоку коштів від реалізації проєкту) використовується сума чистого прибутку та амортизаційних відрахувань.

Чистий приведений дохід (NPV) визначається як різниця приведених позитивного та негативного грошових потоків:

$$NPV = \text{СПГП} - \text{КВзаг}$$

З урахуванням того, що життєвий цикл проєкту визначити на даний момент неможливо для розрахунку чистого приведенного доходу скористаймося значенням СПГП за 4 роки.

Індекс доходності (PI) визначається по формулі:

$$PI = \text{СПГП} / \text{КВзаг}$$

Внутрішня норма доходності – це та ставка дисконту, при якій дисконтовані доходи від проєкту дорівнюють і капітальним витратам. Внутрішня норма доходності визначає максимально прийнятну ставку дисконту, при якій можна інвестувати кошти без яких-небудь втрат для власника.

$$IRR = i, \text{ при якому } NPV = f(i) = 0$$

Для визначення IRR оберемо дві ставки дисконтування так, щоб в інтервалі від однієї до другої функція NPV міняла своє значення з «+» на «-» або з «-» на «+». Далі застосовуємо формулу:

$$IRR = i_1 + \frac{NPV_{i_1}}{NPV_{i_1} - NPV_{i_2}} \cdot (i_2 - i_1)$$

де i_1, i_2 – вибрані ставки дисконтування;

NPV_{i_1}, NPV_{i_2} – чистий приведений дохід проєкту при ставках дисконтування i_1 і i_2 відповідно.

Визначення внутрішньої норми доходності можливе також за допомогою вбудованої в Excel функції (ВСД).

Рентабельність інвестицій проєкту визначається за формулою:

$$ROI = \frac{\text{ЧП}}{\text{КВзаг}} * 100\%$$

Для визначення показників інвестиційної привабливості проєкту складемо таблицю 3.6.

Таблиця 3.6

Розрахунок показників інвестиційної привабливості проєкту

Показник	Рік					Разом
	0	1	2	3	4	
Ізаг, сума інвестованих у проєкт коштів, усього, тис. грн	289,7					289,7
Середньозважена вартість капіталу (ставка дисконтування), %	18					
Дисконтний множник	1	0,8475	0,7182	0,6086	0,5158	
ЧІ, чиста (приведена) вартість інвестованих у проєкт коштів, тис. грн	289,7					289,7
Приріст чистого прибутку від проєкту, тис. грн		127,1	127,1	127,1	127,1	
Приріст амортизації в результаті реалізації проєкту, тис. грн		57,5	57,5	57,5	57,5	
Грошовий потік від проєкту, тис. грн		184,6	184,6	184,6	184,6	738,5
Дисконтований грошовий потік у році		156,5	132,6	112,4	95,2	496,7
Дисконтований грошовий потік наростаючим підсумком, тис. грн		156,5	289,1	401,4	496,7	
Приріст дисконтованого чистого прибутку від проєкту, тис. грн		107,7	91,3	77,4	65,6	342,0
NPV, тис. грн	$NPV = 496,7 - 289,7$					207,0
IRR, %	Розрахунок в Excel (функція ВСД)					52%
Індекс доходності (PI)	$PI = 496,7/289,7$					1,71
Період окупності з врахуванням дисконтування (PPd), років	$PPd = 2 + \frac{289,7 - 289,1}{112,4}$					2,01
Рентабельність інвестицій (ROI) середньорічна, %	$ROI = (342,0/289,7)/4 * 100\%$					29,5

Значення показників чистого приведенного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність проєкту. Значення показника рентабельності інвестицій є достатньо високим і свідчить про достатньо високу інвестиційну привабливість проєкту.

3.3. Розрахунок впливу заходу на показники діяльності підприємства

Для відображення впливу заходу на основні показники діяльності підприємства складемо таблицю 3.7.

Вплив інвестиційного проекту на основні показники діяльності підприємства

Найменування заходу	Інвестиції, тис. грн.			Зміна показників діяльності підприємства (+, -)							
	Всього	В тому числі в		Вироблена продукція (обсяг наданих послуг), тис. грн.	Собівартість, тис. грн.			Чистий прибуток, тис. грн.	Чисельність зайнятих, чол	Термін окупності інвестицій (без урахування фактора часу), років.	
		Основні засоби	Оборотні активи		всього	В тому числі:					
						Матеріальні витрати	Оплата праці і єдиний соціальний внесок				Амортизаційні і інші відрахування на утримання ОЗ
Заміна на операціях попереднього та основного очищення зерна сепараторів БСХ-300 та трієрів на сепаратор SMA 206-6	289,7	289,7	0	0	-155,0	-23,2	-205,5	73,7	127,1	-1	2,28

Як видно з таблиці. в результаті реалізації інвестиційного проєкту обсяг виробленої продукції не змінився при зменшенні поточних витрат на суму 155,0 тис. грн. (матеріальні витрати за рахунок більш енергоефективних технічних рішень знизяться на 23,2 тис. грн, витрати на оплату праці і єдиний соціальний внесок за рахунок підвищення рівня механізації робіт та відповідного скорочення чисельності персоналу зменшаться на 205,5 тис. грн при збільшенні амортизаційних і інші відрахувань на утримання основних засобів на 73,7 тис. грн). В результаті підприємство одержало додатковий чистий прибуток в розмірі 127,1 тис. грн. Необхідні для реалізації інвестиційного проєкту капітальні вкладення в розмірі 289,7 тис. грн окупляться в економічно ефективний термін, а саме 2,28 року.

Визначимо тепер вплив запропонованого інвестиційного проєкту на основні показники діяльності підприємства (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства до та після впровадження заходу

Показник	Звітний рік	Проєкт	Відхилення	
			абс	відн
1. Середньорічна виробнича потужність (максимальний обсяг зберігання та подроби зерна), тон	73000	73000	0	0,0
2. Обсяг зберігання та подроби зерна, тон	64100	64100	0	0,0
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,878	0,878	0,000	0,0
4. Обсяг наданих послуг (без ПДВ), тис. грн.				
у діючих цінах	24560	24560	0	0,0
у порівняних цінах	21063	21063	0	0,0
5. Обсяг реалізованої продукції (наданих послуг) в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн.	24560	24560	0	0,0
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн.	25292	25581,7	289,7	1,1
7. Фондовіддача, грн/грн	0,971	0,823	-0,148	-15,2
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн.	13857	13857	0	0,0
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, частки	1,77	1,77	0,00	0,1
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	42	41	-1	-2,4
11. Середньорічний виробіток одного працівника (продуктивність праці), тис. грн	584,8	599,0	14,3	2,4

Продовження таблиці 3.8

12. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	135,7	137,90	2,20	1,6
13. Операційні витрати підприємства, тис. грн, у тому числі	21218	21063,0	-155,0	-0,7
матеріальні витрати	6021	5997,8	-23,2	-0,4
витрати на оплату праці	5699	5530,6	-168,4	-3,0
відрахування на соціальні заходи	1258	1220,9	-37,1	-2,9
амортизація	1339	1396,5	57,5	4,3
інші операційні витрати	6901	6917,2	16,2	0,2
14. Витрати на 1 грн. наданих послуг, грн/грн	0,864	0,858	-0,006	-0,7
15. Матеріалоємність, грн/грн	0,245	0,244	-0,001	-0,3
16. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	3594	3749,0	155,0	4,3
17. Чистий прибуток, тис. грн	3019	3146,1	127,1	4,2
18. Рентабельність капіталу, %	13,64	14,21	0,57	-
19. Рентабельність послуг (операційних витрат), %	16,94	17,80	0,86	-

В результаті реалізації запропонованого інвестиційного проєкту по заміні устаткування покращаться основні техніко-економічні значення показників діяльності підприємства. Так, продуктивність праці зросте на 14,3 тис. грн (2,4%), матеріалоємність зменшиться на 0,1 коп. Про загальне зростання ефективності діяльності свідчить зменшення на 0,6 коп. показника витрат на 1 грн вартості наданих послуг. Також можна відзначити зростання прибутковості діяльності підприємства, про що свідчить збільшення рентабельності послуг на 0,86% та рентабельності капіталу на 0,57%.

Висновки до розділу 3

Аналіз внутрішнього середовища підприємства показав, що однією з основних проблем підприємства є зношеність його технічної бази, тобто основних засобів: середній рівень зносу відповідно до проведених вище розрахунків більше, ніж 60%. Використання настільки зношених основних засобів призводить до значних економічних та фінансових негативних наслідків. В контексті вищесказаного була запропонована заміна на операціях попереднього та основного очищення зерна сепараторів БСХ-300 та трієрів на сепаратор SMA 206-6.

Впровадження заходу відобразиться на поточних витратах підприємства: по проєкту вони зменшаться на 155,0 тис. грн, що при незмінності чистого доходу призведе до зростання прибутку на цю ж величину. Розмір додаткового чистого прибутку в результаті впровадження заходу складає 127,1 тис. грн, що дозволить окупити необхідні для реалізації заходу капітальні вкладення в розмірі 289,7 тис. грн протягом 2,28 року. Значення показників інвестиційної привабливості заходу, а саме чистого приведенного доходу, індексу доходності та внутрішньої ставки прибутковості свідчать про високий її рівень. Розрахунок показників ефективності, приведений в таблиці 3.8 також свідчить про підвищення ефективності господарської діяльності підприємства в результаті реалізації заходу: середня рентабельність послуг виросте на 0,86%, показник витрат на 1 грн. зменшиться 0,6 коп.

Таким чином, реалізація заходу з господарської, економічної та фінансової точок зору є доцільною.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ

Аналіз потенційно небезпечних та шкідливих виробничих факторів

Проведений аналіз умов праці на робочому місці економіста показує, що можуть виникнути наступні потенційно небезпечні і шкідливі виробничі фактори.

1. Фізичні небезпечні й шкідливі виробничі фактори:

Відповідно до ГОСТ 12.1.005-88 вміст озону в повітрі робочої зони не повинен перевищувати 0,1 мг/м³; вміст оксидів азоту – 5 мг/м³; вміст пилу – 4 мг/м³

Нормативні значення температури не повинні перевищувати : в теплу пору року – 23-25°C, в холодну – 22-24°C;

Рівень іонізації повітря приміщень повинен бути від 400 до 50000 іонів в 1 куб.см. повітря;

Нормоване значення швидкості руху повітря у кабінеті складає-0,1 м/с.

Підвищена або знижена вологість повітря (40-60%).

Оптимальний рівень шуму на робочому місці економіста не повинен перевищувати 65дБ.

Іонізуючі електромагнітні випромінювання на відстані 0,05 м від екрана до відеотермінала не повинно перевищувати 100мкР/год.

При боковому освітленні коефіцієнт природного освітлення (КПО) не повинен бути нижче 1,0 %. Вікна орієнтовані на північ.

Робота комп'ютерної техніки сприяє виділенню тепла, а виділення тепла веде за собою зменшення вологості в кабінеті. Тобто довгий час роботи такої техніки може значно зменшити вологість у приміщенні.

Прямий й відбитий відблиск.

Підвищене значення напруги в електричному колі, замикання якого може відбутися через тіло людини. Напруга живлення 220 В.

Підвищений рівень статичної електрики (джерело – екран монітора);

Через недостатність природного освітлення доводиться постійно використовувати штучне освітлення, яке створює відблиск на екранах моніторів. Освітленість на робочій поверхні від системи загального освітлення повинна бути 300 Лк.

Підвищена пульсація світлового потоку

Пульсація світлового потоку візуально не сприймається, тому що частота пульсації перевищує критичну частоту злиття мигтіння, але несприятливо впливає на біоелектричну активність мозку, викликаючи підвищену втомлюваність. Негативний вплив пульсації зростає із збільшенням її глибини, з'являється напруга на очах, втома, труднощі зосередження на складній роботі, головний біль.

2. Хімічні небезпечні й шкідливі виробничі фактори: токсичні – є загрозливими у випадку використання засобів побутової хімії (миючих та ін.), якість яких не відповідає нормам, а також недотримання правил користування такими засобами. Джерелом хімічних небезпечних й шкідливих виробничих факторів може бути краска принтера та копіювальних пристроїв.

3. Біологічні небезпечні й шкідливі виробничі фактори – патогенні мікроорганізми (бактерії, віруси) та продукти їхньої життєдіяльності, що пов'язано з особливостями сировини рослинного походження, що підлягає переробці на підприємстві та близькості робочого місця економіста; До потенційних біологічних факторів належать мікроорганізми, що накопичуються на клавіатурі, фільтрі кондиціонера тощо.

4. Психофізіологічні небезпечні й шкідливі виробничі фактори:

Нервово-психічні перевантаження, а саме розумова перенапруга, монотонність праці та емоційні перевантаження та фізичні статистичні перевантаження, що пов'язані з виконанням роботи сидячи – є найбільш вагомими потенційно небезпечними та шкідливими виробничими факторами на підприємствах галузі.

Вимоги з охорони праці при організації робочого місця економіста

Конструкція робочого місця і взаємне розташування всіх його елементів

(сидіння, органи управління, засоби відображення інформації і т.д.) повинні відповідати антропометричним, фізіологічним і психологічним вимогам, а також характеру роботи.

При організації робочого місця економіста необхідно враховувати такі компоненти:

– Площа на одне робоче місце має становити не менше 6 м^2 , а об'єм – не менше ніж 20 м^3 . У приміщенні площа дорівнює 8 м^2 , а об'єм – 24 м^3 . В приміщенні для роботи з візуальними дисплейними терміналами (ВДТ) повинно бути природне та штучне освітлення. Робоче місце повинно бути розташовано відносно світових прорізів, щоб природне світло падало зліва і забезпечувало КПО не нижче 1 %. При розміщенні робочих столів з (ВДТ) відстань між бічними поверхнями має бути не меншою за 1,2 м; Відстань між тильною поверхнею однієї ВДТ та екраном іншої не повинна бути меншою 2,5 м. Прохід між рядами робочих місць має бути не менш 1 м. .

- Конструкція робочого місця економіста забезпечує підтримання оптимальної робочої пози з та відповідає всім ергономічним вимогам. Розміри столу, що рекомендуються: висота – 725мм, ширина – 600-1400 мм, глибина – 800-1000 мм, а робоче сидіння повинно мати сидіння, спинку та підлокітники. Розміщення принтера знаходиться в зоні досяжності моторного поля: по висоті 900-1300 мм, по глибині 400-500 мм. Клавіатура розташована на поверхні столу на відстані 100-300 мм від краю, ближчого до працівника. Кут нахилу клавіатури регулюється в межах 5° - 15° . Поверхня клавіатури матова з коефіцієнтом відбиття 0,4.

- Приміщення має обладнуватись шафами для зберігання документів, магнітних дисків, полицями, стелажми, тумбами тощо, з урахуванням вимог до площі приміщень. У приміщенні слід щоденно робити вологе прибирання. Приміщення має бути оснащено аптечками першої медичної допомоги.

- В приміщенні мають бути обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження слід передбачити встановлення пристроїв для

приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою.

Забезпечення нормованих показників мікроклімату, чистоти повітря

На робочому місці економіста з ПК мають забезпечуватися оптимальні значення параметрів мікроклімату: температури, відносної вологості й рухливості повітря, що представлено в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Нормовані параметри мікроклімату для приміщень з ВДТ та ПЕОМ

Пора року	Категорія робіт згідно з ГОСТ 2.1-005-88	Температура повітря, °С	Відносна вологість повітря, %	Швидкість руху повітря, м/с
		оптимальна	оптимальна	оптимальна
Холодна	легка-1а	22-24	40-60	0,1
Тепла	легка-1а	23-25	40-60	0,1

Нормовані показники мікроклімату і чистоти повітря у робочій зоні забезпечуються наступними заходами: раціональна вентиляція, опалення, кондиціонування.

За способом переміщення повітря вентиляція штучна (механічна). За місцем дії вентиляція у приміщенні загально обмінна. Цей вид має витяжну систему, яка одночасно подає у приміщення чисте повітря у нижню частину, а з верхньої зони видаляє забруднене.

Система опалення у приміщенні централізоване водяне.

Основні переваги цієї системи: рівномірне нагрівання приміщення; можливість централізованого регулювання температури теплоносія (води); відсутність запаху гару, пилу при осіданні його на радіатори; підтримання відносної вологості повітря на відповідному рівні (повітря не пересушується); виключення опіків від нагрівальних приладів; пожежна безпека. Основний недолік системи водяного опалення — можливість її замерзання при відключенні в зимовий період, а також повільне нагрівання великих приміщень після тривалої перерви в опаленні.

Для забезпечення нормованих показників в кабінеті було встановлено кондиціонер з клімат контролем та зволожувач повітря.

Прибирання повинно проводитись щозміни вологим способом, Внутрішнє скло віконних рам промивають по мірі забруднення, але не рідше одного разу на тиждень. Опалювальні прилади і простір за ними повинні регулярно очищуватись від бруду і пилу. Електрообладнання, захисні огороження, вентиляційні камери і панелі повинні очищуватись періодично, по мірі забруднення при повному відключенні електроенергії.

Потужність експозиційної дози рентгенівського випромінювання на відстані 0,05 м від екрана та корпусу відео терміналу при будь-яких положеннях регулювальних пристроїв не повинна перевищувати ОД бер/год (100 мкР/год).

Заходи і засоби забезпечення нормованих значень шуму і вібрації

На робочому місці економіста з ПК мають забезпечуватися оптимальні значення рівня звуку, що представлено в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Допустимі рівні звуку, еквівалентні рівні звуку і рівні звукового тиску в октавних смугах частот

Вид трудової діяльності, робочі місця	Рівні звукового тиску в дБ									Рівні звуку, еквівалентні рівні звуку, дБА/дБАекв.
	в октавних смугах із середньгеометричними частотами, Гц									
	31,5	63	125	250	500	1000	2000	4000	8000	
Програмісти	86	71	61	54	49	45	42	40	38	50
Оператори в залах обробки інформації та оператори комп'ютерного набору	96	83	74	68	63	60	57	55	54	65

Нормовані значення шуму і вібрації для кабінету економіста забезпечуються організаційними і технічними заходами і засобами.

До організаційних заходів відносять допустимий рівень шуму та вібрації, які не перевищують допустимі значення,. Комп'ютерне обладнання експлуатується відповідно до вимог його паспорта. В кабінеті своєчасно проводяться профілактичні ремонтні роботи устаткування.

Технічні заходи. В приміщенні проводиться подвійне застелення віконних рам для захисту від шуму, стіни приміщення облицьовані звукопоглинальними матеріалами- штукатурка та шпалери. Покриття підлоги- утеплений лінолеум.

Освітлення робочого місця, заходи і засоби забезпечення нормованих показників освітлення

Для забезпечення нормованої освітленості виробничих приміщень і робочих місць передбачене природне, штучне та суміщене освітлення.

Природне освітлення передбачене однобічне, воно повинно забезпечувати нормоване значення коефіцієнту природного освітлення – 3,0%. Для зручності передбачені віконні блоки з внутрішнім відкриттям стулок, для регулювання інтенсивності природного освітлення - жалюзі, штори.

Штучне освітлення. Проектом заплановано робоче загальне рівномірне освітлення. У виробничих та адміністративно-громадських приміщеннях, де переважають роботи з документами, допускається застосовувати систему комбінованого освітлення, КПО – 1,8%. Додатково до загального освітлення встановлюються світильники місцевого освітлення з люмінесцентними лампами типів ЛБ, МГЛ.

Підтримка запроектованого освітлення у чистому виді забезпечується очищенням (миттям) віконних блоків і світильників не менше 2 разів на рік за графіком, який встановлено на підприємстві-в квітні та в вересні.

Заходи і засоби захисту працюючих від ураження електричним струмом

Відповідно до ДНАОП 0.00-1.32.01 приміщення, де знаходиться робоче місце економіста можна віднести до Приміщень без підвищеної небезпеки, у яких відсутні умови, що створюють підвищену або особливу небезпеку.

Захист працюючих від ураження електричним струмом здійснюється наступними заходами та засобами:

Лінія електромережі для живлення ЕОМ з ВДТ і ПП виконується як окрема групова трипровідна мережа шляхом прокладання фазового, нульового робочого та нульового захисного провідників. Нульовий захисний провідник використовується для заземлення (занулення) електроприймачів. В приміщенні у штепсельних з'єднаннях та електророзетках, крім контактів фазового та нульового робочого провідників, передбачені спеціальні контакти для

підключення нульового захисного провідника. Нульовий захисний провідник прокладається від стійки групового розподільного щита, розподільного пункту до розеток електроживлення.

Електромережа штепсельних розеток для живлення ЕОМ з ВДТ розташована уздовж стін приміщення та прокладена по підлозі поруч зі стінами приміщення в металевих трубах і гнучких металевих рукавах.

Використовується подвійна ізоляція проводів, що представляє собою оснащення двох незалежних однієї від іншої ступенів ізоляції. Застосування справних штепсельних з'єднань та електророзеток тільки заводського виготовлення. Забороняється використання перехідників. В приміщенні з захисною подвійною ізоляцією використовують різну апаратуру електророзеток: вимикачі, розетки, вилки.

Вимоги безпеки під час експлуатації персонального комп'ютера

Організація робочого місця економіста при роботі на ПК повинна забезпечувати відповідність усіх елементів робочого місця та їх розташування ергономічним вимогам ГОСТ 12.2.032-78.

Відстань від екрана до ока працівника визначається згідно з вимогами ДСанПіН 3.3.2.007-98.

Розміщення принтера або іншого пристрою введення-виведення інформації на робочому місці має забезпечувати добру видимість екрана, зручність ручного керування пристроєм введення-виведення інформації в зоні досяжності моторного поля.

За потреби особливої концентрації уваги під час виконання робіт суміжні робочі місця операторів необхідно відділяти одне від одного перегородками висотою 1,5 – 2 м.

Щодня перед початком роботи необхідно очищати екран ПК від пилу та інших забруднень.

Після закінчення роботи ПК повинні бути відключені від електричної мережі.

У разі виникнення аварійної ситуації необхідно негайно відключити ПК від електричної мережі.

Не допускається:

- виконувати обслуговування, ремонт та налагодження ПК безпосередньо на робочому місці оператора;
- зберігати біля ПК папір, дискети, інші носії інформації, запасні блоки, деталі тощо, якщо вони не використовуються для поточної роботи;
- відключати захисні пристрої, самочинно проводити зміни у конструкції та складі ПК або їх технічне налагодження;
- працювати з матричним принтером за відсутності вібраційного килимка та зі знятою (піднятою) верхньою кришкою.

Для забезпечення захисту при роботі на ПК та досягнення нормованих рівнів випромінювань ПК рекомендовано застосування екранних фільтрів, локальних світлофільтрів (засоби індивідуального захисту очей) та інших засобів захисту, які пройшли випробування в акредитованих лабораторіях та отримали позитивний висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

Пожежовибухобезпека, заходи і засоби

Кабінет економіста відноситься відповідно до ДСТУ Б В.1.1-36:2016 до категорії В- пожежонебезпечна, тому що у приміщенні знаходяться тверді горючі й важкогорючі речовини й матеріали, здатні горіти при взаємодії з водою, киснем повітря або одні з іншим (папери, комп'ютерне устаткування).

Пожежна безпека на робочому місці економіста забезпечується наступними заходами та засобами: захист електричних мереж від короткого замикання і перевантажень, заземленням конструкцій, подвійна ізоляція проводів, застосуванням справних штепсельних з'єднань та електророзеток тільки заводського виготовлення.

Кабінет економіста обладнено автоматичним димовим сповіщувачем, оскільки в приміщенні при пожежі розгоряються різні пластмасові, ізоляційні матеріали та паперові вироби, що утворюють значну кількість диму.

За класифікацією пожеж і рекомендованих вогнегасних речовини в кабінеті економіста можуть бути пожежі класу А та Е. Для пожежі класу А рекомендується застосовувати всі види вогнегасних речовин, перш за все воду. Для класу Е - порошки, вуглекислота. Але під час пожежі застосування води в приміщенні з ЕОМ з ВДТ і ПП є неможливим, через те, що все устаткування знаходиться під напругою. Тому в кабінеті економіста для гасіння пожеж вирішено застосовувати порошкові вогнегасники.

Приміщення робочого місця економіста оснащено одним переносним порошковим вогнегасником марки ВП-8 із зарядом вогнегасної речовини 8кг.

Також на підприємстві застосовується внутрішня система пожежогасіння пожежних кранів, установлених на мережі внутрішнього протипожежного водопроводу.

Шляхи евакуації

Евакуаційні шляхи і виходи повинні утримуватися вільними, нічим не зашарашуватися і у разі виникнення пожежі забезпечувати безпеку під час евакуації всіх людей, які перебувають у приміщеннях будівель та споруд.

Кількість та розміри евакуаційних виходів з будівель і приміщень, їх конструктивні й планувальні рішення, умови освітленості, забезпечення незадимленості, протяжність шляхів евакуації, їх облицювання (оздоблення) повинні відповідати протипожежним вимогам будівельних норм.

Евакуаційні шляхи повинні забезпечувати безпечну евакуацію всіх людей, які знаходяться в приміщеннях будівель, через евакуаційні виходи.

У приміщенні, яке має один евакуаційний вихід, дозволяється одночасно розміщувати (дозволяється перебування) не більше 50 осіб.

Двері на шляхах евакуації відчиняються в напрямку виходу з будівель (приміщень).

При наявності людей у приміщенні двері евакуаційних виходів замикаються лише на внутрішні запори, які легко відмикаються.

Килими, килимові доріжки й інше покриття підлоги у приміщеннях з масовим перебуванням людей надійно кріпиться до підлоги

Сходові марші й площадки мають справні огорожі із поручнями, котрі не зменшують встановлену будівельними нормами ширину сходових маршів і площадок.

Сходові клітки, внутрішні відкриті та зовнішні сходи, коридори, проходи та інші шляхи евакуації забезпечені евакуаційним освітленням відповідно до вимог будівельних норм та правил улаштування електроустановок. Світильники евакуаційного освітлення вмикаються з настанням сутінків у разі перебування в будівлі людей.

Шляхи евакуації, що не мають природного освітлення, постійно освітлюються електричним світлом (у разі наявності людей).

Ширина шляхів евакуації не менше – 1 м, дверей – не менше 0,8 м.

Висота проходу на шляхах евакуації не менше 2 м.

Висота дверей на шляхах евакуації не менше 2 м.

ВИСНОВКИ

За результатами виконаної роботи можуть бути сформульовані наступні висновки:

1 – Дослідження теоретичних аспектів економічної категорії «ефективність» дозволяє зробити висновок, що вона є найважливішою якісною характеристикою господарювання на всіх рівнях. Під економічною ефективністю більшість науковців розуміють ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих же витратах, чим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, або чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вища ефективність виробництва. Узагальнюючим критерієм економічної ефективності суспільного виробництва служить рівень продуктивності суспільної праці.

2 – Економічна ефективність як латентна (прихована) характеристика діяльності підприємства може бути кількісно оцінена за допомогою системи показників, серед яких науковці виділяють приватні показники ефективності, тобто показники, під якими в більшості випадків розуміється ефективність використання ресурсів (основних та оборотних коштів, робочої сили, фінансів) та узагальнюючі, які комплексно характеризують ефективність господарювання. Останню групу показників складають показники рентабельності діяльності, витрати на одну грн вартості продукції (послуг) тощо. В практиці оцінки ефективності часто також використовують моделі інтегральної оцінки, в яких за допомогою системи статистичних ваг та агрегування статистично оброблених приватних показників ефективності визначається фактичний рівень ефективності. Зазначені моделі надають широкі можливості щодо проведення факторного аналізу та визначення основних сильних та слабких сторін підприємства.

3 – З метою визначення ключових можливостей та загроз досліджуваного підприємства в роботі проаналізований стан та перспективи розвитку ринку зерна

України. Від розвитку зернової галузі вже в найближчому майбутньому багато в чому залежатиме економічна стабільність держави, адже останніми роками доходи від експорту продукції АПВ, які у 2021 році становили 17,8 млрд. дол. США, або 41,1% у структурі загального експорту, стали, як ми бачимо, основним джерелом валютних надходжень у країну, серед яких суттєва частка належить саме зерну. Водночас у сучасному зерновому господарстві залишається нерозв'язаною ціла низка гострих проблем, що потребують невідкладного комплексного та системного вирішення на усіх рівнях, зокрема проблема забезпечення стабільного зростання урожайності зернових; неухильне зниження природно-ресурсного потенціалу аграрного сектору; наявність диспропорцій та неузгодженість інтересів суб'єктів зернового ринку; сировинна спрямованість експорту, вирішення яких багато в чому залежатиме від урахування індивідуальних особливостей розвитку суб'єктів господарювання. До того ж наявні та новостворені ринкові інституції в АПВ покликані ув'язувати в єдину систему регіональний, національний та світовий ринки, що дасть змогу товаровиробнику адекватно будувати та реалізовувати стратегію власного розвитку. Для стабілізації зерновиробництва необхідно визначити оптимальну площу посіву зернових, розробити заходи, спрямовані на підвищення рівня врожайності цих культур, а також детально вивчити питання раціонального розміщення зернових по агрокліматичних районах області. З огляду на об'єктивність, основним фактором збільшення валового збору зерна є підвищення врожайності зернових культур. Це є однією з найактуальніших проблем сільського господарства на даному етапі, для успішного вирішення якої необхідно задіяти невикористані резерви зростання, зокрема, такі як запровадження у практику розробок і досягнень науково-технічного прогресу, застосування передових агротехнологій вирощування зернових культур у поєднанні з науково обґрунтованим внесенням мінеральних добрив, засобів захисту рослин, використанням якісного насінневого матеріалу. Резервами ефективної роботи зернової галузі та збільшення продовольчого фонду країни є вдосконалення наявних виробничих систем на базі поліпшення організаційно-

технологічних умов виробництва, зокрема: застосування передових технологій виробництва продукції, високопродуктивної техніки; використання мінеральних добрив, мікродобрив, гербіцидів та інших отрутохімікатів для боротьби зі шкідниками та хворобами рослин; забезпечення галузі якісним насіннєвим матеріалом; здійснення комплексу заходів щодо врегулювання зернового ринку та його інфраструктури; удосконалення законодавчої, фінансово-кредитної і податкової системи. Проведений в роботі техніко-економічний аналіз господарської діяльності ПрАТ «Любашівський елеватор» показав, що динаміка показників, які комплексно характеризують ефективність діяльності підприємства свідчить про її підвищення. Так, в звітному році, у порівнянні з базовим роком, ефективність використання основних засобів основного виду діяльності підвищилася: на кожную гривню вартості основних засобів обсяг наданих послуг збільшився на 6,4 копійки. Оборотність оборотних коштів прискорилося на 0,17 оборот. Прискорення оборотності оборотних коштів говорить про відносну економію засобів підприємства, тобто про підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства. В звітному році, в порівнянні з базовим роком середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу зменшилася на 8 осіб, середньорічний виробіток одного працівника збільшився в середньому на 75,72 тис. грн або на 32,7%, при цьому середньорічна заробітна плата одного працівника збільшилися на 27,9%. Динаміка та абсолютні значення показників ефективності використання робочої сили та робочого часу з позитивної сторони характеризують роботу підприємства в зазначених областях. Показник, який комплексно характеризує ефективність використання ресурсів підприємства та їх витрат, а саме витрати на 1 гривню вартості послуг в звітному році зменшилися на 1,2 копійки й склали 86,4 копійок. Зниження значення цього показника є позитивною характеристикою діяльності підприємства. Абсолютні значення показника говорять про високу прибутковість операційної діяльності підприємства як в базовому, так і звітному році. Чистий прибуток підприємства в звітному році порівняно з базовим роком зріс на 851 тис. грн, що позитивним

чином відобразилося на динаміці показників рентабельності: значення показників рентабельності протягом базового-звітних років свідчать про високу прибутковість діяльності підприємства та його інвестиційну привабливість. В цілому підприємство працює ефективно, при цьому має резерви подальшого підвищення ефективності господарської діяльності, реалізація яких дозволить збільшити прибутковість та підвищити ефективність господарської діяльності.

4 – Однією з основних проблем підприємства є зношеність (як фізична, так і моральна) його технічної бази, тобто основних засобів: середній рівень зносу відповідно до проведених вище розрахунків більше, ніж 60%. Використання настільки зношених основних засобів призводить до значних економічних та фінансових негативних наслідків. В контексті вищесказаного була запропонована заміна на операціях попереднього та основного очищення зерна сепараторів БСХ-300 та трієрів на сепаратор SMA 206-6. Реалізація заходу відобразиться на поточних витратах підприємства: вони зменшаться на 155,0 тис. грн, що при незмінності чистого доходу призведе до зростання прибутку на цю ж величину. Розмір додаткового чистого прибутку в результаті впровадження заходу складає 127,1 тис. грн. Розрахунок показників ефективності, приведений в таблиці 3.8 також свідчить про підвищення ефективності господарської діяльності: середня рентабельність послуг виростає на 0,86%, показник витрат на 1 грн зменшиться 0,6 коп.

Таким чином, цілі, що стояли перед виконанням роботи можна вважати досягнутими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. McGraw Hill; 19th edition, 2009, 744 p.
2. Золотих І.Б. Історія економічних вчень: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 186 с.
3. Шевченко О.О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: навчальні посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2004. 624 с.
5. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ: КНЕУ. 2005. 292 с.
6. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія. Київ: Знання-Прес, 2008. 719 с.
7. Друкер П., Макьярелло Ф., Джозеф А. Менеджмент. Київ: ТОВ «Брама», 2012. 704 с.
8. Економічна енциклопедія: у трьох томах / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Академія, 2012. 952 с.
9. Горобець А.А. Організаційно-економічний механізм ефективності господарської діяльності промислового підприємства: теоретичний підхід. *Пріоритети*. 2016. № 3. С. 346–351.
10. Ковальчук І. В. Реальна економіка: навчальний посібник з економіки підприємства. Київ: ВІПОЛ, 2014. 393 с.
11. Тарасенко Л.О. Ефективність діяльності підприємства: сутність, генезис, зміст підходів. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 148–157.
12. Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства. *Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського націон. ун-ту імені В. О. Сухомлинського*. Випуск №10. 2016. С. 452–456.

13. Левченко Ю. Г., Шекмар Н. А. Методичні підходи до визначення ефективності господарської діяльності підприємства. Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». 2011. Випуск 32. С. 130–136.

14. Geamanu M. Economic efficiency and profitability. *Studia Universitatis «Vasile Goldis» Arad – Economics Series 2*. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/265814327_ECONOMIC_EFFICIENCY_AND_PROFITABILITY. (дата звернення: 01.04.2023).

15. Савицька О. М., Салабай В. О. Ефективність діяльності та управління підприємством: особливості використання теорії, методології та результативності аналітичних досліджень. *Електронне наукове фахове видання. Ефективна економіка*. 2019. №6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/57.pdf (дата звернення: 01.04.2023).

16. Лизунова О. М., Пуханов О. О. Забезпечення ефективності діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12, ч. 1. С. 187–190.

17. Покловський Р. Ю., Мухопадов В. К. Якість продукції та ефективність виробництва: вимірювання, аналіз, резерви. Київ: Наукова думка, 2013. 189 с.

18. Смирницький Є. К. Економічні показники бізнесу. Київ: Іспит. 2002. 512 с.

19. Якимчук Т.В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*. 2011. №2(56) Ч.2. С. 184–189.

20. 20Словник сучасної економічної теорії Макміллана. Київ: Наукова думка, 2012. 608 с.

21. Рац О.М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства». *Економічний простір: Зб. наук. праць*. 2008. – № 15. С. 275–285.

22. Макконнелл, КИЇВ Р., Брю С. Л. Аналітична економія : принципи, проблеми і політика. Ч. 1 : Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 671 с.

23. Поспелов Т.М. Механізми управління споживанням ресурсами в Україні: монографія. Донецьк: Норд-Прес, 2014. 350 с.

24. Эклунд К. Эффективная экономика – шведская модель / пер. с шведс. Київ А. М. Волкова. М: Экономика, 1991. 349 с.

25. Гречко А. В., Гречухін А. С. Оцінка ефективності виробничої діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. №1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2016/44.pdf. (дата звернення: 05.04.2023).

26. Іваненко В.І. Економічний аналіз господарської діяльності. Київ: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2011. 309 с.

27. Коріненко В.А. Методичний підхід до аналізу ефективності організаційно-економічного механізму управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. С. 179–185.

28. Щурик О.М. Формування організаційно-економічного механізму управління підприємством: теоретичний аспект. *Економічна думка*. 2017. № 4. С. 7–9.

29. Хоронжий А.І. Соціально-економічна ефективність діяльності торговельного підприємства, резерви і шляхи її підвищення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.1. С. 136–141.

30. Білявський В.А. Оцінювання ефективності соціальної діяльності торговельних підприємств. *Вісник КНТЕУ*. 2006. №3. С. 39–46.

31. Мовчан І.В. Соціально-економічна ефективність діяльності підприємства. *Економічні науки*. 2010. №1. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63130.doc.htm. (дата звернення: 10.04.2023).

32. Современный бизнес: учеб. В 2 т. Т.1: пер. с англ. / М. Х. Мескон, К.Л. Боуви, Дж. В. Тилл. Киев: Республика, 1995. 431 с.

33. Кузьмін О. Е., Мельник О. Г. Основи менеджменту: підручник. Київ: «Академвидав», 2003. 416 с.
34. Серединська В. М., Загородна О. М., Федорович Р. В. Теорія економічного аналізу. Тернопіль: «Укрмедкнига», 2012. 319 с.
35. Ярова В.В., Велієва В.О. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник. Харків. ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2021. 115 с.
36. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.
37. Кулик А.В. Теорія економічного аналізу: навч. посібник. Київ: ДП «Вид. дім. «Персонал», 2018. 452 с.
38. Сухарева КИЇВВ., Колодьянова А.А. Оцінка ефективності діяльності підприємства: теоретико-методологічний підхід. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 241–245.
39. Лебедева А.М. Методичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2012. № 17. Вип. 3–4. С. 29–36.
40. Гончарук А.Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства (на прикладі харчової промисловості) : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Одеса, 2010. 474 с.
41. Косянчук Т.Ф., Кучма С.В. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства за сучасних умов. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3. Т. 3. С. 113–116.
42. Тищенко А.Н., Кизим Н.А., Догадайло Я.В. Экономическая результативность деятельности предприятий: монография. Харьков: ИНЖЭК, 2005. 144 с.
43. Нортон Дэйвид П. Организация, ориентированная на стратегию. Как в новой бизнессреде преуспевают организации, применяющие сбалансированную систему показателей. Киев: Олимп-Бизнес, 2004. 169 с.
44. Фридаг Х. Р. Сбалансированная система показателей / Х. Р. Фридаг, В. Шмидт ; [перевод с нем. М. В. Лапшинова]. Киев: Омега-Л, 2001. 144 с.

45. Канінський П.К. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: підручник. Київ: ННЦ ІАЕ, 2015. 292 с.
46. Березін, О. В. Продовольчий ринок України. Теоретико-методичні засади формування і розвитку: монографія. Київ: ЦУЛ, 2012. 84 с.
47. Кернасюк, Ю. Зерновий сектор : реалії і перспективи *Агробізнес сьогодні*. №6(301). березень 2018. Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2805-zernoviy-sektor-realii-i-perspektyvu.html> (дата звернення: 05.05.2023).
48. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
49. Постернікова, О. О. Розвиток ринку зерна та зернових продуктів в Україні. *Придніпровський науковий вісник*. 2014. №11. С. 98-101.
50. Савицька, В. Актуальні проблеми розвитку ринку зерна і зернових продуктів. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 102-138.
51. Тивончук, Я.О. Формування та розвиток ринку зерна і зернових в Україні. *Економіка АПК*. 2014. №12. С.131-136.
52. Моргун, О. В. Напрями розвитку зернової галузі. *Економіка АПК*. 2012. № 7. С.62-63.
53. Офіційний сайт ПрАТ «Любашівський елеватор» URL : <http://lubashivka-silo.com.ua/> (дата звернення: 10.05.2023).
54. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. URL: <http://www.smida.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2023).
55. Податковий кодекс України. *Урядовий кур'єр*. 2010. №162.
56. Методичні вказівки до виконання і оформлення дипломної роботи бакалавра напряму підготовки 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за освітніми програмами «Економіка підприємства», «Управління бізнесом» та «Міжнародна торгівля зерном» денної та заочної форм навчання / Укл. Н.Й. Басюркіна, Т.В. Свистун. Одеса: ОНТУ, 2022. 40 с.
57. Методичні вказівки до виконання і оформлення дипломної роботи – економічної частини міжкафедрального комплексного дипломного проєкту

студентів напряму підготовки 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за освітніми програмами «Економіка підприємства», «Управління бізнесом» та «Міжнародна торгівля зерном» денної та заочної форм навчання / Укл. Н.Й. Басюркіна, Т.В. Свистун. Одеса: ОНТУ, 2022. 38 с.

58. Методичні вказівки до виконання курсової роботи «Управління проектами» для студентів спеціальності спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» / Укл. Н.Й. Басюркіна. Одеса : ОНТУ, 2022. 45 с.

59. Басюркіна Н.Й. «Управління проектами»: конспект лекцій для студентів, що навчаються за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» освітніми програмами «Економіка підприємства», «Управління бізнесом» та «Міжнародна торгівля зерном» за напрямом підготовки магістра денної і заочної форм навчання / Н.Й. Басюркіна. Одеса : ОНТУ, 2022. 172 с.

60. Підприємництво та інвестиційна діяльність : навч. посібник / [Свистун Т.В., Басюркіна Н.Й., Вігуржинська С.Ю.]. Одеська нац. акад. харчових технологій, 2021. 387 с.

61. Вігуржинська С.Ю., Басюркіна Н.Й., Свистун Т. В. Економіка підприємства : навч. посібник. Одеса : ОНАХТ, 2018. 116 с.

62. Карпов В.А., Басюркіна Н.Й., Горбаченко С.А., Шевченко-Перепьолкіна Р.І. Проектний аналіз : навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 324 с.

63. Методи проведення спеціальних економічних розрахунків : підручник / Осіпов П.В., Басюркіна Н.Й., Дудка Т.В. та ін.; під ред. д.е.н., проф. Осіпова П.В. Одеса: Друк, 2010. 262 с.

64. Привабливість харчового бізнесу в Україні : монографія / Басюркіна Н.Й. та ін.; за ред. д.е.н. Басюркіної Н.Й. Одеса: ОНАХТ, 2017. 192 с.

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет технології зерна і зернового бізнесу
Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Освітня програма «Міжнародна торгівля зерном»
Кафедра управління бізнесом

ГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему «Планування підвищення ефективності діяльності
зернозберігаючих підприємств України»

Кількість аркушів _____ 9 _____

Дипломник: _____ Пучков Д.В.
(підпис)Керівники: _____ д.е.н., проф. Басюркіна Н.Й.
(підпис)_____ к.е.н., доц. Шалений В.А.
(підпис)

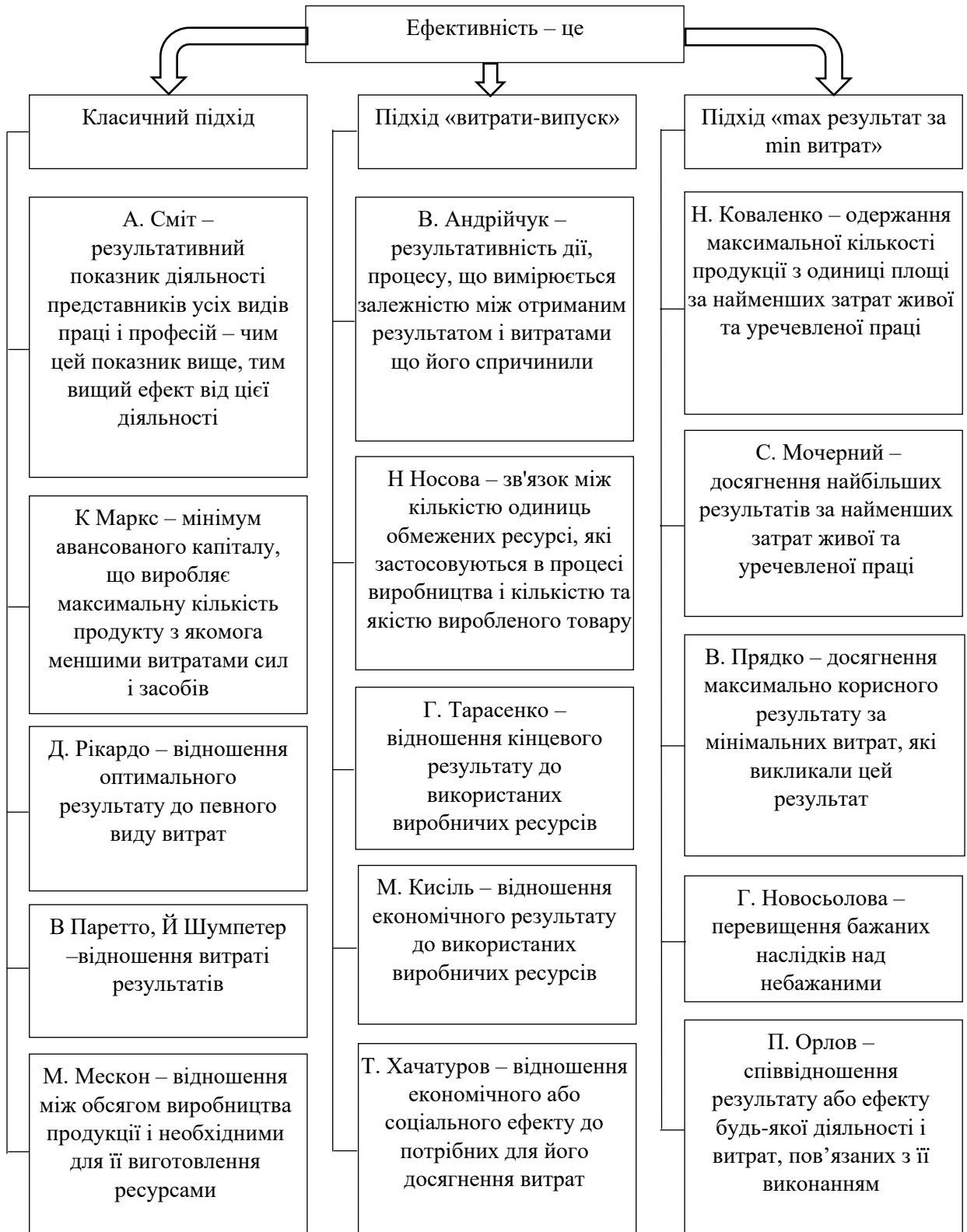

Рис. 1. Підходи до визначення поняття «ефективність»

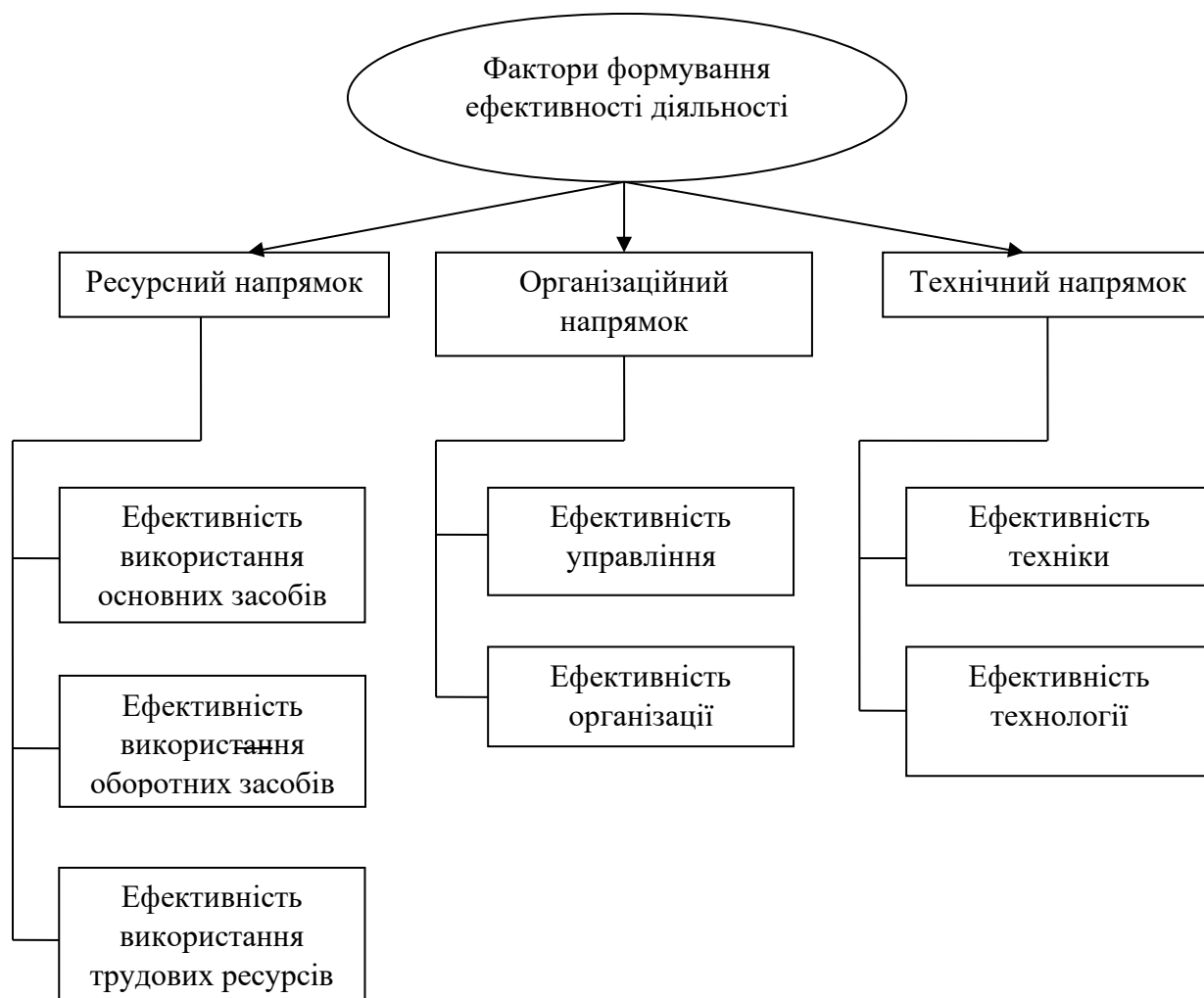

Рис. 2. Фактори формування ефективності діяльності

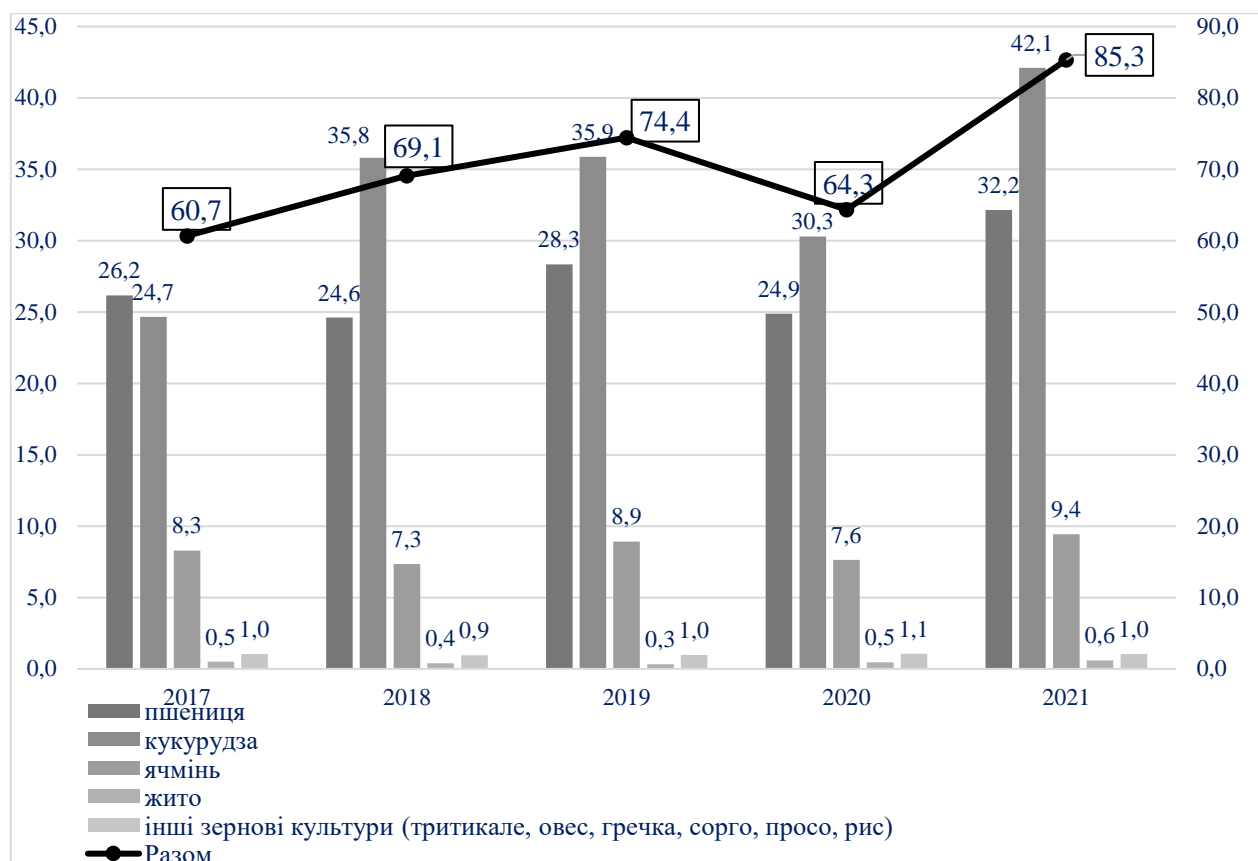

Рис. 3. Динаміка виробництва зернових культур в Україні, млн. тонн

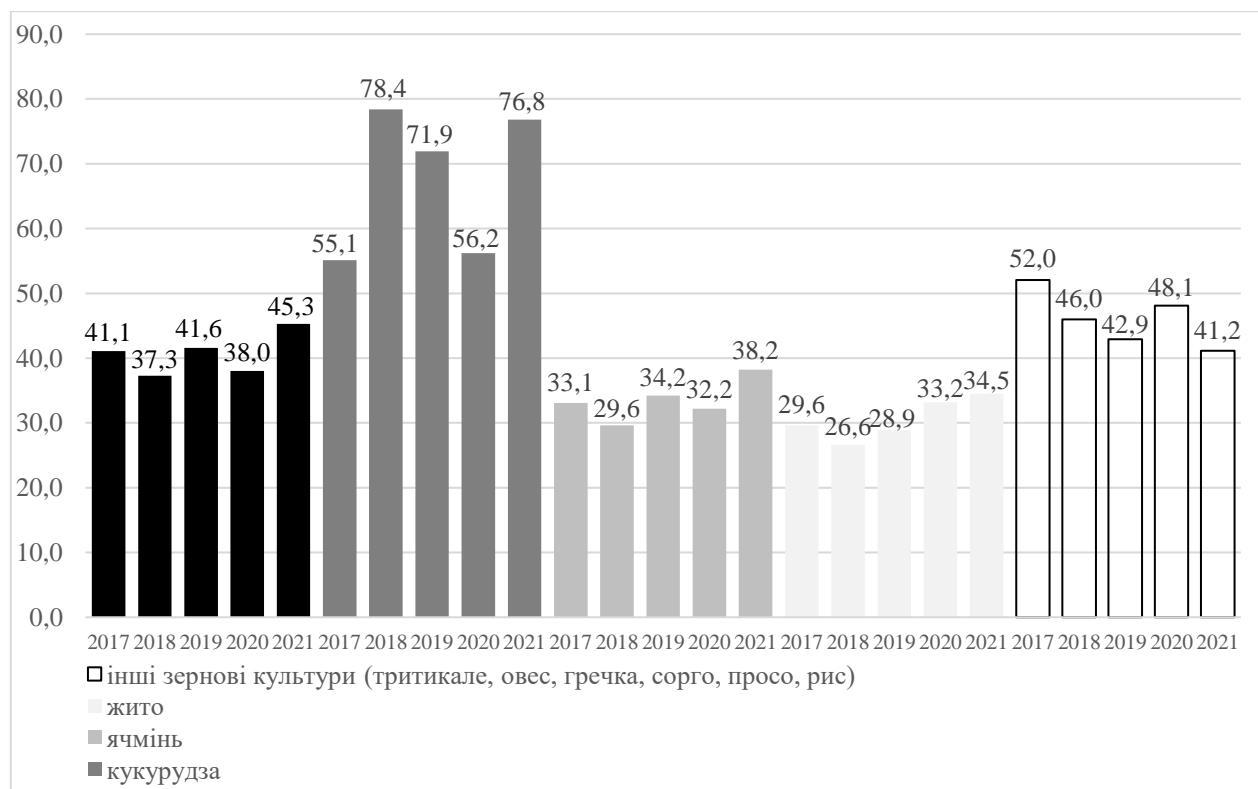

Рис. 4. Динаміка урожайності зернових культур в Україні, ц. з га

Рис 5. Структура посівних площ

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
			абс	відн
1. Середньорічна виробнича потужність (максимальний обсяг зберігання та підробки зерна), тон	73000	73000	0	0
2. Обсяг зберігання та підробки зерна, тон	60500	64100	3600	6,0
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,829	0,878	0,049	-
4. Обсяг наданих послуг у вартісному виразі (без ПДВ), тис. грн.				
у діючих цінах	20353	24560	4207	20,7
у порівняних цінах	20353	21063	710	3,5
5. Обсяг реалізованої продукції (наданих послуг) в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн.	20353	24560	4207	20,7
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн.	22441,5	25292	2850,5	12,7
7. Фондовіддача, грн/грн	0,907	0,971	0,064	7,1
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн.	12729	13857	1128	8,9
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, частки	1,6	1,77	0,17	10,8
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	49	42	-7	-14,3
11. Середньорічний виробіток одного працівника (продуктивність праці), тис. грн	415,4	584,8	169,4	40,8
12. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	94,3	135,7	41,4	43,9
13. Операційні витрати підприємства, тис. грн, у тому числі	17833	21218	3385	19,0
матеріальні витрати	3997	6021	2024	50,6
витрати на оплату праці	4619	5699	1080	23,4
відрахування на соціальні заходи	1025	1258	233	22,7
амортизація	1236	1339	103	8,3
інші операційні витрати	6956	6901	-55	-0,8
14. Витрати на 1 грн. наданих послуг, грн/грн	0,876	0,864	-0,012	-1,4
15. Матеріалоемність, грн/грн	0,196	0,245	0,049	24,8
16. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	2738	3594	856	31,3
17. Чистий прибуток, тис. грн	2168	3019	851	39,3
18. Рентабельність капіталу, %	11,09	13,64	2,54	-
19. Рентабельність послуг (операційних витрат), %	15,35	16,94	1,58	-

Таблиця 2

Розрахунок показників інвестиційної привабливості проекту

Показник	Рік					Разом
	0	1	2	3	4	
Ізаг, сума інвестованих у проект коштів, усього, тис. грн.	289,7					289,7
Середньозважена вартість капіталу (ставка дисконтування), %	18					
Дисконтний множник	1	0,8475	0,7182	0,6086	0,5158	
ЧІ, чиста (приведена) вартість інвестованих у проект коштів, тис. грн.	289,7					289,7
Приріст чистого прибутку від проекту, тис. грн		127,1	127,1	127,1	127,1	
Приріст амортизації в результаті реалізації проекту, тис. грн		57,5	57,5	57,5	57,5	
Грошовий потік від проекту, тис. грн		184,6	184,6	184,6	184,6	738,5
Дисконтований грошовий потік у році		156,5	132,6	112,4	95,2	496,7
Дисконтований грошовий потік наростаючим підсумком, тис. грн		156,5	289,1	401,4	496,7	
Приріст дисконтованого чистого прибутку від проекту, тис. грн		107,7	91,3	77,4	65,6	342,0
NPV, тис. грн	NPV = 496,7 – 289,7					207,0
IRR, %	Розрахунок в Excel (функція ВСД)					52%
Індекс доходності (PI)	PI = 496,7/289,7					1,71
Період окупності з врахуванням дисконтування (PPd), років	$PPd = 2 + \frac{289,7 - 289,1}{112,4}$					2,01
Рентабельність інвестицій (ROI) середньорічна, %	ROI = (342,0/289,7)/4 * 100%					29,5

Таблиця 3

Вплив інвестиційного проєкту на основні показники діяльності підприємства

Найменування заходу	Інвестиції, тис. грн.			Зміна показників діяльності підприємства (+, -)							Термін окупності інвестицій (без урахування фактора часу), років.
	Всього	В тому числі в		Вироблена продукція (обсяг наданих послуг), тис. грн.	Собівартість, тис. грн.			Чистий прибуток, тис. грн.	Чисельність зайнятих, чол		
		Основні засоби	Оборотні активи		всього	В тому числі:					
						Матеріальні витрати	Оплата праці і єдиний соціальний внесок			Амортизаційні і інші відрахування на утримання ОЗ	
Заміна на операціях попереднього та основного очищення зерна сепараторів БСХ-300 та трієрів на сепаратор SMA 206-6	289,7	289,7	0	0	-155,0	-23,2	-205,5	73,7	127,1	-1	2,28

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства до та після впровадження заходу

Показник	Звітний рік	Проект	Відхилення	
			абс	відн
1. Середньорічна виробнича потужність (максимальний обсяг зберігання та підробки зерна), тон	73000	73000	0	0,0
2. Обсяг зберігання та підробки зерна, тон	64100	64100	0	0,0
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,878	0,878	0,000	-
4. Обсяг наданих послуг у вартісному виразі (без ПДВ), тис. грн.				
у діючих цінах	24560	24560	0	0,0
у порівнянних цінах	21063	21063	0	0,0
5. Обсяг реалізованої продукції (наданих послуг) в діючих цінах (без ПДВ), тис. грн.	24560	24560	0	0,0
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн.	25292	25581,7	289,7	1,1
7. Фондовіддача, грн/грн	0,971	0,823	-0,148	-15,2
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн.	13857	13857	0	0,0
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, частки	1,77	1,77	0,00	0,1
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	42	41	-1	-2,4
11. Середньорічний виробіток одного працівника (продуктивність праці), тис. грн	584,8	599,0	14,3	2,4
12. Середньорічна заробітна плата одного працівника, тис. грн	135,7	137,90	2,20	1,6
13. Операційні витрати підприємства, тис. грн, у тому числі	21218	21063,0	-155,0	-0,7
матеріальні витрати	6021	5997,8	-23,2	-0,4
витрати на оплату праці	5699	5530,6	-168,4	-3,0
відрахування на соціальні заходи	1258	1220,9	-37,1	-2,9
амортизація	1339	1396,5	57,5	4,3
інші операційні витрати	6901	6917,2	16,2	0,2
14. Витрати на 1 грн. наданих послуг, грн/грн	0,864	0,858	-0,006	-0,7
15. Матеріалоємність, грн/грн	0,245	0,244	-0,001	-0,3
16. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	3594	3749,0	155,0	4,3
17. Чистий прибуток, тис. грн	3019	3146,1	127,1	4,2
18. Рентабельність капіталу, %	13,64	14,21	0,57	-
19. Рентабельність послуг (операційних витрат), %	16,94	17,80	0,86	-